

Det blir ju bara värre om jag berättar...

Ungas erfarenheter
av sexuella trakasserier
i utbildningsmiljöer

FOKUS 20

” Han fotade mina ben och bara ”åh, vad fina ben du har i de där strumpbyxorna”. Det var så här, jag vart äcklad. Jag slängde den där jävla klänningen. Jag vart ... Jag ville inte gå tillbaka dit. Det var skittråkigt och hemskt och bara behöva vara där. ”

Tjej på gymnasiet som utsattes av en handledare på praktikplatsen under en Nobelfest med barnen på förskolan

Det blir ju bara värre om jag berättar...

Ungas erfarenheter av sexuella trakasserier
i utbildningsmiljöer

FOKUS 20

Förord

Det blir bara värre om jag berättar ... Ungas erfarenheter av sexuella trakasserier i utbildningsmiljö är en del av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors (MUCF) uppföljning av de ungdomspolitiska målen. Rapporten bygger på resultat från myndighetens nationella ungdomsenkät och fokusgruppsintervjuer med unga i åldrarna 14 till 30 år och stödstrukturer i olika delar av landet som elev- och studenthälsa.

Med den här rapporten vill myndigheten belysa att sexuella trakasserier förekommer dagligen i ungas utbildningsmiljö. Andelen unga som utsatts för sexuella trakasserier är hög. Enligt vår nationella ungdomsenkät uppger 60 procent av tjejerna och 18 procent av killarna att de utsatts för sexuella trakasserier en eller flera gånger.

Vi vill också visa med rapporten att ungas arbetsmiljö och deras psykiska hälsa påverkas negativt av sexuella trakasserier, vilket riskerar att påverka deras studier negativt. Genom tidigare studier vet vi att ungas möjligheter till framtida jobb i stor utsträckning bygger på en fullständig gymnasieutbildning. Unga som saknar fullständiga gymnasiebetyg riskerar att hamna i utanförskap. Rapporten visar att unga påverkas av att de själva, eller någon i deras närhet, utsätts för sexuella trakasserier. De beskriver att det påverkar dem och deras utbildningsmiljö negativt. De upplever också att det till stor del saknas ett förebyggande arbete mot sexuella trakasserier.

Många unga vet inte var de ska vända sig om de utsätts för sexuella trakasserier. De vet inte hur deras utbildningsmiljö arbetar förebyggande och de saknar kunskap om elev- och studenthälsans arbete. Rapporten visar också att många unga inte väljer att berätta med rädsla för repressalier från exempelvis lärare, handledare eller examinatorer. Unga oroar sig för vilka följderna blir om andra får veta, om de riskerar att straffas i sin utbildning eller att oroa sina föräldrar/vårdnadshavare.

MUCF ser därför ett behov av ett tydligare förebyggande arbete i utbildningsmiljöer där unga befinner sig för att säkerställa ungas levnadsvillkor och möjlighet till en trygg utbildningsmiljö.

Tack till alla de modiga unga som vi fick förmånen att intervjua och som gjorde det möjligt för oss att göra denna rapport. Vi uppskattar att ni vågade dela med er av era erfarenheter.

Rapporten har tagits fram på avdelningen för utredning av Victoria C Wahlgren (uppdragsansvarig). Alba Stjärnkvist, Emma Thornström och Madeleine Söderberg har ingått i arbetet med rapporten.

Lena Nyberg
Generaldirektör
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor

Innehåll

Sammanfattning	8
Inledning	10
Syfte	11
Definitioner och begrepp	13
Bakgrund	20
Goda levnadsvillkor för unga i utbildningsmiljö	20
Huvudmannens ansvar att utreda	22
Sammanfattning	25
Kunskap om sexuella trakasserier i utbildningsmiljöer	26
Sexuella trakasserier och normer i samhället	27
Ungas utsatthet för sexuella trakasserier	29
Sexuella trakasserier och ungas hälsa	31
Förebyggande arbete mot sexuella trakasserier	35
Interna och externa utmaningar vid förebyggande arbete	38
Resultat	41
Ungas förståelse av sexuella trakasserier	43
Sexuella trakasserier – kränkningar, sexualbrott eller komplimanger?	43
Killar och tjejer uppfattar sexuella trakasserier olika	48
#metoo, två sidor av ett mynt	52
Det gör mer ont än vad folk tror	55
Fyra av tio unga har utsatts för ovälkomna sexuella handlingar	55
Ungas egna berättelser om att bli utsatta	59
Trygga och otrygga miljöer	62

Det blir bara värre om jag berättar	68
De flesta unga väljer att inte berätta om sexuella trakasserier	68
Unga litar inte på att det blir bättre om de berättar	70
När unga väljer att berätta	72
Sexuella trakasserier påverkar både skolgång och hälsa	76
Ungas möjlighet till utbildning påverkas	76
Upplevd hälsa hos unga utsatta för sexuella trakasserier	79
Förebyggande arbete som inte prickar mål	85
Våga fråga unga om utsatthet	85
Ungas tankar om förebyggande arbete	88
Unga om stöd från elev- eller studenthälsa	93
Ungas förslag till förbättringar	95
Avslutande diskussion	99
Ungas definition och upplevelser av sexuella trakasserier	99
Utsatthet och hälsa	103
Stöd och förebyggande arbete i ungas utbildningsmiljö	104
Slutsatser	106
Sluta snacka och börja göra	109
Förslag och bedömningar	111
Myndighetens förslag	111
Myndighetens bedömningar	114
Referenser	121
Metod	129
Statistik	129
Intervjuer för att höra ungas röster	133

Sammanfattning

Rapporten *Det blir bara värre om jag berättar ... Ungas erfarenheter av sexuella trakasserier i utbildningsmiljö* undersöker ungas upplevelser av sexuella trakasserier med egen och andras utsatthet samt påverkan på hälsa. Den undersöker också stödfunktioners förebyggande arbete. Med stödfunktioner menar vi de funktioner som är kopplade till elev- och studenthälsa så som rektorer, skolsköterskor, studie- och yrkesvägledare, kuratorer och beteendevetare. Med utbildningsmiljö menar vi den miljö där unga får sin utbildning. Det kan vara i själva skolmiljön, på praktikplatser eller i andra miljöer kopplade till utbildningen eller förlängningen sociala medier.

Temat för årets rapport har valts av flera anledningar. En anledning är att ungas levnadsvillkor är ett av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors (MUCF) kärnuppdrag och ett av målen för ungdomspolitik. Att ha en utbildningsmiljö fri från sexuella trakasserier är en del i att ha goda levnadsvillkor. En annan anledning är att det är tre år sedan #metoo hände och vi ville undersöka om och hur unga påverkats av det i sin utbildningsmiljö.

Rapporten bygger på MUCF:s nationella ungdomsenkät och fokusgruppsintervjuer med unga i åldrarna 14–30 år samt stödfunktioner kopplade till utbildningsmiljön. Sammanlagt genomfördes 9 webbaserade intervjuer med totalt 37 personer. Materialet ger en tydlig bild av att unga utsätts för sexuella trakasserier bland annat i sin utbildningsmiljö och att det påverkar deras hälsa. Bilden visar också att utbildningsmiljön inte slutar i skolan utan fortsätter utanför i till exempel sociala medier. I intervjuerna framkommer också att unga inte känner sig trygga i vad som händer om de vill anmäla utsatthet, sin egen eller andras. Under intervjuerna fick de unga frågan om och hur #metoo påverkat dem och deras utbildningsmiljö. Enligt de unga har det inte hänt så mycket i utbildningsmiljön men det har påverkat dem själva. De berättar att #metoo har blivit ett stoppord och fler vågar berätta om utsatthet.

Samtidigt berättar unga i rapporten att de är osäkra på vem de ska berätta för, vad som händer om de berättar och om de kan eller får gå till stödfunktionerna. Alla unga känner inte att de kan gå till stödfunktionerna och de känner osäkerhet i vad stödfunktionerna erbjuder stöd för dem.

Rapporten visar också att det finns en tydlig skillnad mellan tjejer, killar och hbtq-personer om utsatthet och vem som blir utsatt och varför. Tjejer och hbtq-personer är mer utsatta för sexuella trakasserier, men det finns en utsatthet hos killar som börjar bli accepterad i samhället. Killar beskriver också sin rädsla för att utsatta andra samt att inte våga göra för att inte göra fel.

Fokusgrupperna med stödfunktioner visar att de önskar delta mer i undervisningen och de beskriver att ju yngre de unga är, desto mer förebyggande arbete genomförs. De beskriver begränsade möjligheter att nå ut till de unga, främst på universitet då studenthälsan utgörs av få personer i förhållande till det stora antalet studenter. Stödfunktionerna beskriver att de arbetar med olika former av samtal och stödmaterial.

Kapitel 1

Inledning

#METOO SKAKADE OM SVERIGE hösten 2017. Upproten #tystiklassen¹, #räckupphanden² och #akademiupproret³ samlade 19 700 elever och studenter. Där berättade unga tjejer och icke-binära personer om sexuella trakasserier som de blivit utsatta för i olika utbildningsmiljöer. De beskrev de sexuella närmanden och trakasserier som de utsatts för från såväl manliga lärare som klasskamrater. Men det är inte bara tjejer och icke-binära som utsätts för sexuella trakasserier, även killar utsätts men det är inte lika vanligt att prata om det.

Att unga har goda levnadsvillkor är en central del av den svenska ungdomspolitik. I Med fokus på unga (prop. 2013/14:191) konstateras att med goda levnadsvillkor menas bland annat ett liv fritt från diskriminering. Unga har i allmänhet goda levnadsvillkor i Sverige idag men det finns områden där målet inte uppfylls. Ett av dessa är att unga utsätts för sexuella trakasserier, bland annat i sin utbildningsmiljö.

Statistik visar att barn och unga i stor utsträckning utsätts för sexuella trakasserier i bland annat skolan. I *Friendsrapporten*⁴ från 2019 rapporteras att 11 procent av de tillfrågade tjejerna och 6 procent av killarna i årskurs 3–6, samt 14 procent av tjejerna och 6 procent av killarna i årskurs 6–9, har blivit utsatta för sexuella trakasserier av någon annan elev på skolan under det senaste året. I skolan är de som trakasserar oftast jämnåriga skolkamrater, men det kan också vara vuxna i skolan.

Att vara utsatt för sexuella trakasserier påverkar både ungas utbild-

¹ <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/tystiklassen-nu-gor-eleverna-uppror-mot-sexuella-trakasserier-i-skolan>.

² <https://lararnastidning.se/rackupphanden-gymnasieelever-vittnar-om-overgrepp/>.

³ <https://www.svd.se/visste-inte-om-jag-skulle-do--sen-valdteog-han-mig>; <https://universitetslararen.se/2018/02/13/sexuella-trakasserier-behover-kartlaggas/>. I #akademiupproret finns även studenter, lärare, doktorander och forskare som är äldre än 25.

⁴ <https://friends.se/friendsrapporten2019/>.

ningsmiljö och ungas hälsa. En god hälsa och utbildning är två jämställdhetspolitiska mål som är viktiga i ungas utveckling. Det är betydelsefulla delar i ungas vardagsliv och det lägger grunden för att unga ska kunna skapa ett liv här och nu samt för framtida försörjning. Studier visar att utsatthet för sexuella trakasserier kan leda till stress, låg självkänsla, ångest, självmordstankar och självskadebeteende. Sexuella trakasserier kan även påverka elevens/studentens närvaro och utbildningsresultat vilket riskerar att leda till studieavhopp och utanförskap.

I årets Fokusrapport kommer vi att höra ungas röster om hur de påverkas av egen eller andras utsatthet för sexuella trakasserier, hur de upplever sina möjligheter till stöd samt hur de upplever att sexuella trakasserier påverkar deras arbetsmiljö. Vi får också en inblick i hur stödfunktioner i form av elev- och studenthälsan jobbar för att förebygga sexuella trakasserier.

☰ Syfte

I denna rapport undersöks ungas erfarenheter av sexuella trakasserier i utbildningsmiljö. Syftet är tvådelat:

- Dels undersöks ungas upplevelser och erfarenheter av sexuella trakasserier i utbildningsmiljö.
- Dels undersöks vilket stöd unga söker och vilka stödstrukturer⁵ som finns i ungas utbildningsmiljö för att förebygga uppkomsten av sexuella trakasserier och stödja utsatta unga.

Det övergripande ungdomspolitiska målet är att unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Detta omfattar rätten till en utbildningsmiljö som är fri från trakasserier. I den här rapporten har vi valt att avgränsa goda levnadsvillkor

⁵ Med stödstrukturer menar vi den elevhälsa och de elevhälsoteam som finns runt unga i grund- och gymnasieskola. Elevhälsan är lagstadgad i skollagen (SFS 2010:800). Där finns möjligheten att träffa skolsköterska, kurator, skolpsykolog och skolläkare. I elevhälsoteamen ingår förutom elevhälsan även mentor, rektor, specialpedagoger samt studie- och yrkesvägledare. För studenter på högskola och universitet finns studenthälsan. Där kan studenter möta samtalsterapeuter, sjuksköterskor och kuratorer. Det varierar för varje lärosäte och studenthälsan är inte på samma sätt lagstadgad så som elevhälsan är.

till just ungas utbildningsmiljö i formell utbildning. Unga elever i grund- och gymnasieskola samt unga studenter på universitet intervjuas om hur de och hur deras utbildningsmiljö påverkas av sexuella trakasserier.

Metod

Materialet i rapporten består av statistik från den nationella ungdomsenkäten⁶ och fokusgruppsintervjuer med unga i olika åldrar. MUCF:s enkätundersökning bidrar med översiktlig information om ungas erfarenheter av bland annat sexuell utsatthet, psykisk hälsa och vem de har förtroende att berätta för. Enkätundersökningen bygger på ett slumpmässigt urval av unga i åldern 16–25 år. Resultaten är därmed generaliserbara till unga i populationen i stort.

MUCF har intervjuat grupper av tjejer, killar och öppna hbtq-personer inom formell utbildning genom webbverktyget Zoom. Antalet intervjuade var 37 personer och bland dessa fanns unga i åldern 14–30 år.⁷ Bland de intervjuade fanns också personal från elev- och studenthälsan. Antalet intervjuade personer som arbetar med stöd var åtta. Intervjuerna har främst bestått av fokusgrupper samt en individuell intervju med en kille. Syftet med intervjuerna var att fråga unga om deras erfarenheter av sexuella trakasserier i deras studiemiljö. De unga behövde inte ha egna erfarenheter av sexuella trakasserier. I intervjuerna har MUCF träffat tjejer, killar och öppna hbtq-personer som berättar om sina erfarenheter av sexuella trakasserier i utbildningsmiljö.

Fokusgruppsintervjuerna bidrar till att belysa och fördjupa förståelsen för enkätresultatet samt gör det möjligt att lyfta fram ungas egna röster. De erfarenheter och åsikter som framförs är dock inte generaliserbara till unga i stort. Mer utförligt om metoden finns i bilaga 1.

Läsanvisningar

Nästkommande del av rapporten, resterande del av kapitel ett, beskriver relevanta begrepp för läsningen som gäller diskrimineringslagen, kränkningar, trakasserier och sexuella trakasserier men också begrepp inom

⁶ Fullständig tabellbilaga finns på www.mucf.se/fokus20.

⁷ Intervjuguide och samtyckeblankett finns som bilaga på www.mucf.se/fokus20.

hbtq. Det leder över till kapitel två som behandlar den politik och de lagar som berör ungas utbildning. Där redogörs bland annat för ungdomspolitiken, diskrimineringslagen och arbetsmiljölagen.

Kapitel tre ger en översikt av kunskapsläget om ungas utsatthet för sexuella trakasserier, huvudmannens ansvar samt förekomsten av sexuella trakasserier men också kunskaper om det förebyggande arbete som förekommer.

I kapitel fyra, *Ungas förståelse av sexuella trakasserier*, beskriver vi hur unga förstår sexuella trakasserier och hur de definierar det. Det leder över till innehållet i kapitel fem, *Det gör mer ont än vad folk tror*, som redogör för förekomsten av sexuella trakasserier och om särskilt utsatta grupper samt var sexuella trakasserier sker.

Innehållet i kapitel sex, *Det blir bara värre om jag berättar*, handlar om vilka anledningarna är till varför unga inte vill berätta om utsatthet men även vad det är som gör att de faktiskt berättar. Det hänger ihop med innehållet i kapitel sju, *Sexuella trakasserier påverkar både skolgång och hälsa*, som beskriver hur ungas hälsa och arbetsmiljö påverkas av att det förekommer sexuella trakasserier, inte bara för utsatta unga utan även unga som bevittnar när andra blir utsatta.

Kapitel åtta, *Förebyggande arbete som inte prickar mål*, beskriver hur unga upplever det förebyggande arbete som dels finns i utbildningsmiljön, dels utanför utbildningsmiljön. I avsnittet redogörs även för hur stödstrukturer som elev- och studenthälsa arbetar förebyggande.

I kapitel nio, *Avslutande diskussion*, analyseras rapportens innehåll för att sedan leda över till det sista kapitlet, *Förslag och bedömningar*, där myndigheten redogör för de förslag och bedömningar som rapporten ligger till grund för.

≡ Definitioner och begrepp

I den här rapporten kommer vi att använda olika begrepp kopplade till diskriminering. Bland annat kommer begrepp som definierar kön, könsuttryck och könsidentitet att användas. För att underlätta läsningen kommer här en begreppsförklaring.

Diskriminering, kränkande behandling och trakasserier

Området kring sexuella trakasserier i utbildningsmiljöer är omgärdat av en mängd olika begrepp som relaterar till varandra. Ett och samma begrepp kan definieras och användas på olika sätt i olika sammanhang. Därför är det viktigt att göra det tydligt vad vi menar med begreppen i just den här rapporten.

Kränkande behandling är uppträdande och handlingar som kränker någons värdighet, exempelvis nedsättande tilltal, ryktesspridning eller förlöjliganden. Kränkande behandling i skolmiljö regleras i kapitel 6 i skollagen (SFS 2010:800) och rör behandling som är kränkande men som inte har något samband med en diskrimineringsgrund (Gabinius Göransson & del Sante 2018, SFS 2008:567). Att utsätta någon för kränkande behandling innebär att en person utsätts för oönskade handlingar. Det som är avgörande är alltså den utsattas upplevelse, en kränkning är alltid en subjektiv upplevelse och måste respekteras. Kränkande behandling kan utföras av och riktas mot en eller flera personer. Kränkningarna kan vara såväl synliga som dolda och knappt märkbara. De kan ske i den fysiska världen eller i den digitala via mobil eller webb. De kan ske vid enstaka tillfällen eller vara systematiska och återkommande. Detta gäller även kränkande behandling i form av trakasserier och sexuella trakasserier.

Diskriminering är att bli sämre behandlad än någon annan på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder (SFS 2008:567). Dessa brukar kallas för diskrimineringsgrunder. Diskriminering kan ske genom att en person missgynnas eller kränks på grund av någon av diskrimineringsgrunderna. Förbudet mot diskriminering skyddar enskilda personer. Exempelvis får skolor inte diskriminera elever och arbetsgivare får inte diskriminera anställda. Diskrimineringslagen reglerar däremot inte det som händer mellan privatpersoner, exempelvis hur grannar eller släktingar behandlar varandra. Enligt diskrimineringslagen finns det sex sätt som diskriminering kan ske på. Två av dessa har direkt anknytning till kränkande behandling, trakasserier och sexuella trakasserier.

Trakasserier är handlingar, beteenden eller bemötanden som kränker den utsattas värdighet och som har samband med en eller flera av diskrimineringsgrunderna (SFS 2008:567). Trakasserier är alltså kränkningar som har samband med kön eller sexuell läggning, likväl som med ålder, funktionsnedsättning eller annan diskrimineringsgrund.

Att utsätta någon för trakasserier innebär att en person utsätts för oönskade handlingar med koppling till diskrimineringsgrunderna. Precis som vid kränkande behandling är det den utsattas upplevelse som är avgörande. Trakasserier är förbjudna i utbildningsmiljöer och skolans ledning ska också aktivt motverka att trakasserier sker.

Sexuella trakasserier är uppträdanden av sexuell natur som kränker den utsattas värdighet och behöver inte ha samband med diskrimineringsgrunderna på samma sätt som trakasserier. Sexuella trakasserier är, liksom trakasserier, förbjudna i utbildningsmiljöer och huvudmannen ska aktivt motverka att de sker. Enligt diskrimineringslagen ligger ansvaret för sexuella trakasserier och trakasserier därmed på organisationen där kränkningen skett. Sexuella trakasserier kan vara att

- ta på en person på ett sätt som den tycker är obehagligt och är ovälkommet
- kalla en person för något som har med sex att göra
- ge en person sexuella förslag som den inte vill ha
- skicka meddelanden, bilder eller filmer som har med sex att göra.

Sexuella trakasserier kan ske i tre former: verbala, fysiska och ickeverbala. Den första är att trakassera någon med ovälkomna ord, den andra genom ovälkomna kroppsliga handlingar och den tredje innebär att visa pornografiska bilder eller föremål för en person. Det kan också vara att vissla, stirra eller göra gester mot andra som är oönskat av den som utsätts.

En del sexuella handlingar, som kategoriseras som sexuella trakasserier, är också angivna i brottsbalken (SFS 1962:700) och kallas då för sexualbrott. Den som utsätter någon annan för sexualbrott kan bli dömd i domstol. Generellt kan sexualbrott beskrivas som sexuella handlingar som begås mot någon emot dennes vilja och dessa handlingar står angivna i

brottsbalken. Dessa sexuella handlingar är exempelvis: våldtäkt, våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp, sexuellt utnyttjande, sexuellt ofredande, köp av sexuell tjänst och koppleri. Barn under 15 år⁸ har ett extra skydd i lagen. Skyddet innebär att det är brottsligt att utföra en sexuell handling mot ett barn under 15 år oavsett om barnet deltar frivilligt⁹. Detta eftersom ett barn anses vara i en extra utsatt position, och ibland även i beroendeställning, i relation till en vuxen förövare¹⁰.

Sexuella övergrepp är en form av sexualbrott och finns beskrivet i brottsbalken (SFS 1962:700) tillsammans med andra former av sexualbrott. En person som genomför en sexuell handling, som inte är ett samlag eller är jämförbart med ett samlag, med en person som inte deltar frivilligt gör sig skyldig till ett sexuellt övergrepp, istället för våldtäkt. Det kan exempelvis vara att tvinga någon att onanera. Om personen som genomför den sexuella handlingen misstänker att den andra inte deltar frivilligt, eller borde ha misstänkt det, kan handlingen dömas som ett oaktsamt sexuellt övergrepp. Om den utsatta är under 15 år krävs det inte att handlingen skett mot barnets vilja för att det ska kategoriseras som ett sexuellt övergrepp mot barn. Vissa sexuella handlingar kan också bedömas som allvarigare när de riktas mot ett barn än när de riktas mot en vuxen.

⁸ Även unga mellan 15 och 18 år skyddas från sexuella handlingar av den egna föräldern, vårdnadshavaren eller annan person i jämförbar ställning.

⁹ Detta gäller inte när båda personerna är under 15 år och båda deltar frivilligt. Detta gäller även unga där den ena är under 15 år och den andra är strax över.

¹⁰ Skillnaden mellan sexuella trakasserier och sexualbrott är att för att det ska bli ett sexualbrott krävs enligt brottsbalken 6 kap ett uppsåt av gärningspersonen till skillnad mot vid sexuella trakasserier där det är den utsatte som avgör vad som är kränkande.

Figur 1.1. Visualisering av hur begrepp kring sexuella trakasserier relaterar till varandra.

1 Visualiseringen visar inte en helhetsbild av alla begrepp. Exempelvis finns det diskriminering som inte räknas som kränkande behandling.

Definitioner

Begreppet hbtq är en förkortning av fyra olika begrepp: homosexuell, bisexuell, trans och queer. De två första begreppen syftar på en persons sexuella läggning, det vill säga vem en attraheras av och blir kär i. Begreppet trans syftar i stället på en persons könsidentitet, det vill säga det kön en person känner sig som. Det syftar också på könsuttryck, det vill

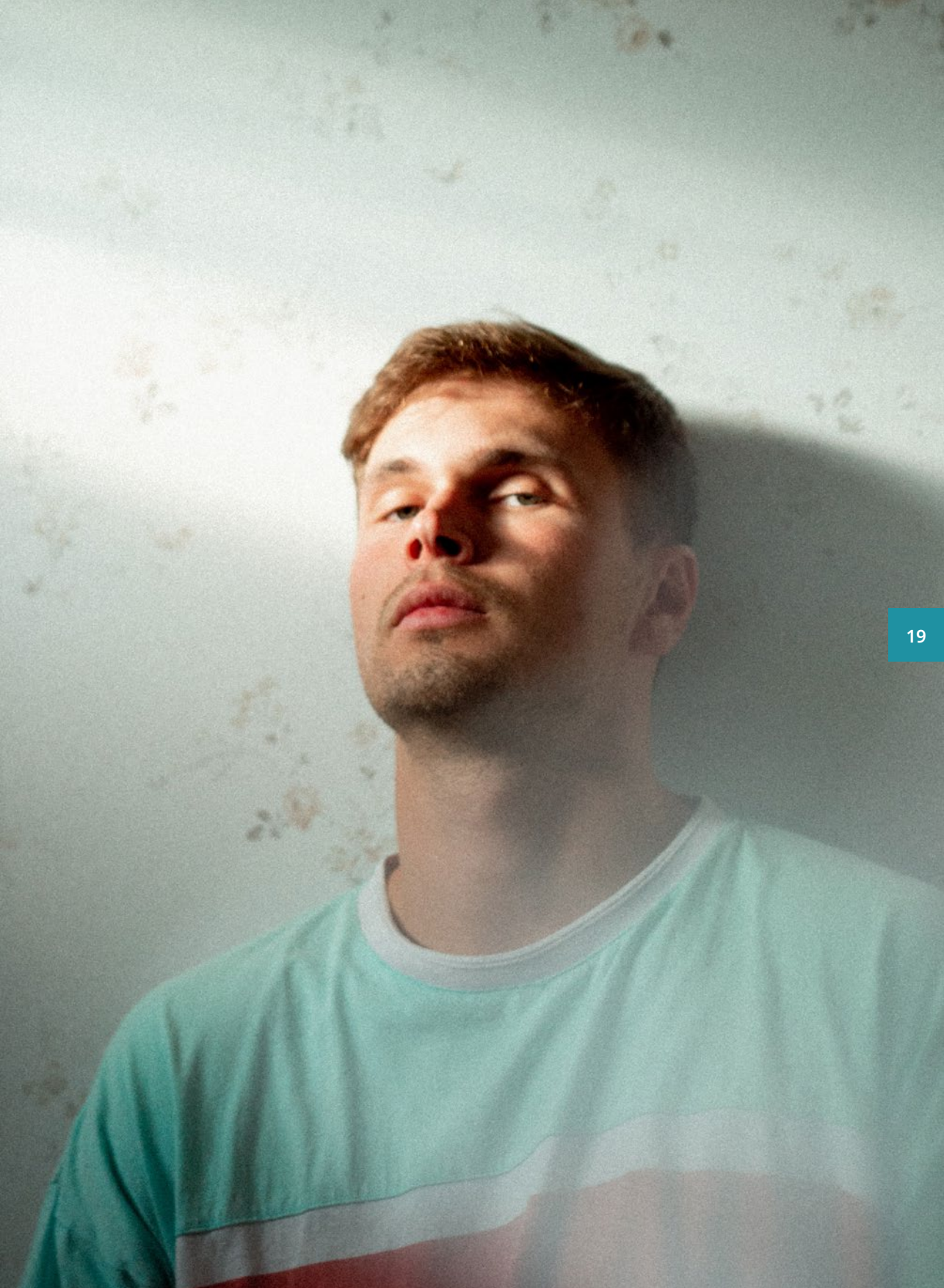
säga hur någon uttrycker sitt kön genom bland annat kläder, smink och kroppshållning. Begreppet queer kan både syfta på en persons sexuell läggning och/eller könsidentitet och könsuttryck. Hbtq-personer identifierar sig med ett eller flera av dessa fyra begrepp. Här beskrivs de fyra begreppen översiktligt:

- **Homosexuell** är en person som blir attraherad eller kär i personer av samma kön som ens egna.
- **Bisexuell** är en person som blir attraherad eller kär i personer av både det egna och det motsatta könet.
- **Transperson** är en person som har en könsidentitet och/eller ett könsuttryck som alltid, eller under perioder, skiljer sig från det kön som personen registrerades som vid födseln.
- **Queer** är ett brett begrepp för en person på något sätt bryter mot normer som rör kön, könsuttryck och sexualitet. Till begreppet queer hör även icke-binär eller intergender. Det är personer som menar att deras könsidentitet ligger mellan eller bortom de traditionella könskategorierna, man och kvinna, eller som väljer att inte definiera sin könsidentitet alls.

Begreppet **heterosexuella cispersoner** syftar både på en persons sexuella läggning och på dennes könsidentitet och könsuttryck. Heterosexuella cispersoner identifierar sig både som heterosexuella och som cispersoner.

- **Heterosexuell** är en person som blir attraherad eller kär i personer av det motsatta könet.

Cisperson är, i motsats till transperson, en person vars juridiska kön, biologiska kön och könsidentitet hänger ihop och alltid har hängt ihop i enlighet med den rådande samhällsnormen. Det innebär att cispersoner kan vara heterosexuella, bisexuella och queera.

Kapitel 2

Bakgrund

I DET HÄR KAPITLET PRESENTERAS huvuddragen i den svenska politik som rör dels ungdomspolitik, dels politik kopplad till diskriminering och sexuella trakasserier. Kapitlet innehåller hur olika lagar knyter an till ungas utbildningsmiljö. I avsnittet hänvisar vi till ungdomspolitiken, jämställdhets-, arbetsmiljö- och diskrimineringslagen samt skollagen.

☰ **Goda levnadsvillkor för unga i utbildningsmiljö**

Målet för Sveriges ungdomspolitik är att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och ha inflytande över samhällsutvecklingen. Goda levnadsvillkor utgår från de mänskliga rättigheterna vilket innebär att varje ung person ska ha tillgång till utbildning, arbete, bostad, hälsa, trygghet, kultur och fritid, sitt språk, möjlighet till delaktighet och inflytande samt ett liv fritt från diskriminering. Insatser som riktar sig till unga ska vara av god kvalitet och komma alla unga till del.

Ungdomspolitiken i Sverige är sektorsövergripande. Det innebär att ungdomspolitiken ska genomsyra all verksamhet som rör unga, det vill säga alla insatser, områden och verksamheter där unga mellan 13–25 år är berörda. Unga ska ges förutsättningar för att utvecklas och få en ökad självständighet och oberoende. Det innebär att faktorer som skapar beroende eller minskar de ungas handlingsutrymme ska motverkas. Utöver frigörelsen från föräldrar kan dessa faktorer vara stereotypa könsroller, trakasserier, mobbning, påtryckningar och bristande ekonomiska resurser eller kunskap (Prop. 2013/14:191).

Nedan följer en presentation över vilka lagar som påverkar ungas möjligheter till en god arbetsmiljö samt en utbildning fri från diskriminering.

En jämställd utbildningsmiljö

Enligt ungdomspolitiken ska ungas makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen vara jämställdhetsintegrerad. Det innebär att den utbildningsmiljö de befinner sig i måste vara jämställd och fri från diskriminering på grund av bland annat kön. För att unga ska kunna ta till sig utbildning på ett bra sätt krävs att deras utbildningsmiljö är fri från våld och sexuella trakasserier. Att utsätta någon för sexuella trakasserier är att utsätta denne för våld (jmf. Skr. 2016/17:10).

Sexuella trakasserier är allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter och utgör ett stort hinder för att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män. Enligt det jämställdhetspolitiska delmålet om *jämställd utbildning* ska ingen hindras av strukturer, fördomar eller stereotypa föreställningar om kön (Skr. 2016/17:10).

Delmålet om att *mäns våld mot kvinnor ska upphöra*¹¹ innebär att flickor och pojkar, kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig identitet och en frihet från våld. I delmålet ingår också trakasserier, hot och våld som kan ske på internet och i digitala kanaler, oavsett om det sker i det offentliga rummet eller i hemmet (Skr. 2016/17:10)¹².

En jämställd utbildningsmiljö fri från diskriminering

Enligt ungdomspolitiken ska unga ha goda levnadsvillkor. Det innebär bland annat att unga har tillgång till en utbildningsmiljö som är fri från diskriminering. En utbildningsmiljö fri från diskriminering är ett led i att få en jämställd utbildningsmiljö.

¹¹ Våld innebär att någon utsätts för något mot sin vilja eller tvingas att göra något mot sin vilja eller att en person begränsas från att göra något. Våld kan utföras som psykiskt, fysiskt eller verbalt våld mot en annan person. Sexuellt våld och kränkningar finns i olika former. Det kan vara att hota eller tjata sig till sex, sexuella trakasserier, våldtäkt eller att tvinga någon att utföra olika sexuella handlingar (Skr. 2016/17:10).

¹² Våld är en del av ungas vardag: killar är mer utsatta för våld utanför hemmet, våld i nära relation är vanligt i unga parrelationer, det är mer vanligt att tjejer utsätts för sexuellt våld, unga hbtq-personer och unga funktionsnedsatta är särskilt utsatta för sexuella trakasserier och det är fyra gånger vanligare att tjejer får ovälkomna förslag på nätet (MUCF 2013). Våld i olika former innebär ökad risk för olika former av fysisk och psykisk ohälsa samt en begränsning av den utsatta personens liv och självständighet (Skr. 2016/17:10).

I diskrimineringslagen står att utbildningsanordnaren, anställda och uppdragstagare i verksamhet (som avses i skollagen och högskolelagen) inte får diskriminera någon elev, student eller studerande som deltar i eller söker till verksamheten (SFS 2008:567, 1 kap. 5–8§§). I skollagen står det att:

”en lärare, förskollärare eller annan personal som får kännedom om att ett barn eller elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till rektorn” (SFS 2010:800, 6 kap. 10§).

Rektor är skyldig att anmäla kränkande behandling till huvudmannen som i sin tur ska utreda omständigheterna och vidta åtgärder för att förhindra framtida trakasserier¹³ (SFS 2008:567, 2 kap. 7§).

Enligt lagen om likabehandling av studenter i högskolan (SFS 2001:1286) ska högskolan motverka diskriminering på grund av kön eller andra diskrimineringsgrunder. I högskoleförordningen uppges att ett av skälen till disciplinära åtgärder är om en student utsätter en annan student eller en arbetstagare vid högskolan för trakasserier eller sexuella trakasserier (SFS 1993:100 1 kap. 4§, 10 kap. 1§).

≡ Huvudmannens ansvar att utreda

För att skolan effektivt ska kunna arbeta för att förhindra sexuella trakasserier är det viktigt att det kommer till skolans kännedom. En utbildningsanordnare som får kännedom om sexuella trakasserier är skyldig att utreda händelserna. Utbildningsanordnaren ska också vidta de åtgärder som kan krävas för att förhindra trakasserier i framtiden (2 kap. 7 DL.).

Skolpersonal som får kännedom om trakasserier är skyldiga att anmäla det till rektor (SFS 2010:800, 6 kap. 10§). Utredningsskyldigheten

¹³ Huvudman kan översättas till vem det är som har ansvaret för en viss verksamhet i grund-, gymnasie- eller högskola. I kommunal grund- och gymnasieskola är det kommunen, i privata skolor är det ägaren som har ansvaret och för högskolor/universitet är det staten. De universitet och högskolor som har statlig huvudman är också myndigheter och som sådana lyder de under det allmänna regelverket för statsförvaltningen (Utbildningsdepartementet 2017, <https://www.regeringen.se/49d31a/contentassets/540ddefa68da454bad337204970b67fa/ledamot-av-styrelsen-for-ett-universitet-eller-en-hogskola.pdf>).

gäller sexuella trakasserier som inträffat inom, eller i nära samband med, verksamheten. I vissa situationer gäller den även för situationer som sker utanför skoltid om trakasserierna påverkar elevens situation på skolan (Gabinus Göransson & del Sante 2018).

För att kunna leva upp till diskrimineringslagen krävs enligt Diskrimineringsombudsmannen (DO) tre nyckelfaktorer:

- Kunskap och förmåga att identifiera och definiera händelser.
- Känna till lagstiftningen och sina skyldigheter.
- Arbeta förebyggande med aktiva åtgärder.

Ungas arbetsmiljö ska förebygga diskriminering

Ungas utbildningsmiljö är deras arbetsmiljö. Den ska, enligt bland annat skollagen (SFS 2010:800) och diskrimineringslagen (SFS 2008:567), vara fri från sexuella trakasserier. Skolan har, utifrån skollagen och läroplanerna, ett ansvar i att motverka sexuella trakasserier som sker i skolan eller är kopplade till skolans verksamhet. Även arbetsmiljölagen (SFS 1977:1160) ställer krav på skolan att skapa en trygg och säker arbetsmiljö.

Ett sätt att arbeta med att förebygga är att inkludera elever i skolans arbetsmiljöarbete. Elever har rätt att utse elevskyddsombud. Yngre elever får delta i arbetet utifrån ålder, mognad och sina förutsättningar. Elevskyddsombuden ska enligt arbetsmiljöverkets föreskrifter (ADI 565¹⁴) utses av alla elever och representera skolans alla elever. Skolledningen ska uppmuntra eleverna att utse elevskyddsombud och det är rektors uppgift att se till att alla elever vet att de har rätt att välja elevskyddsombud. Det är också rektors uppgift att elever och personal informeras om vem eller vilka som blivit valda till elevskyddsombud.

För att arbetsmiljön ska vara fri från sexuella trakasserier ingår att huvudmannen ska arbeta förebyggande. Utbildningsanordnaren ska ha riktlinjer och rutiner för verksamheten i syfte att arbeta preventivt med sexuella trakasserier genom det som kallas för aktiva åtgärder (SFS 2008:567 3 kap. 18§). Det betyder att utbildningsanordnare fortlöpande

¹⁴ <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/skyddsombud-och-arbetsmiljoombud/elevskyddsombud/#1>.

ska arbeta med att undersöka, analysera, åtgärda och följa upp åtgärderna genom att

- analysera orsakerna och riskerna; vad har hänt och vilka är riskerna att det händer igen?
- vidta åtgärder för att förebygga sexuella trakasserier genom bland annat utbildning eller rutiner
- följa upp och utvärdera om rutiner och policys har påverkat i önskad riktning
- dokumentera genom bland annat det systematiska arbetsmiljöarbetet (SFS 2008:567).

Huvudmannen ska enligt diskrimineringslagen undersöka om det finns risker för diskriminering, repressalier eller andra hinder för enskildas lika rättigheter och möjligheter (SFS 2008:567 3 kap. 2–3§§ & 16–17§§) samt göra en orosanmälan till socialtjänsten enligt socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Huvudmannen ska även analysera orsakerna till de risker och hinder som upptäckts och genomföra åtgärder för att förebygga diskriminering och främja lika rättigheter samt följa upp och utvärdera arbetet (SFS 2008:567 3 kap. 2–3§§, DO 2020¹⁵). Utöver detta ska de enligt diskrimineringslagen göra en årlig plan samt redovisa hur de förebygger sexuella trakasserier. Skolor ska arbeta förebyggande och skriftligen redogöra för detta arbete i sin likabehandlingsplan (SOU 2014:6).

Huvudmannen har yttersta ansvar för att det tydligt framgår vem som ansvarar för att arbetsmiljölagen följs. Det är politikerna i respektive kommuns fullmäktige som ska ge förutsättningar för de kommunala skolornas arbetsmiljöarbete samt se till att arbetsmiljölagen följs i kommunala skolors verksamheter. Huvudmannen ska också se till att dessa personer har tillräckliga möjligheter och kunskaper för att kunna utföra arbetet samt se till att arbetsmiljölagen följs i verksamheten. Huvudmannen kan delegera arbetsmiljöarbetet till rektorer eller skolchefer men det övergripande ansvaret består. Dessa kan i sin tur också fördela vissa

¹⁵ <https://www.do.se/framja-och-atgarda/hogskolans-ansvar/>

arbetsuppgifter på bestämda personer eller befattningar i personalen även om yttersta ansvaret finns hos rektor eller skolchef (Arbetsmiljöverket 2018¹⁶).

Som MUCF visar i det här avsnittet finns det många lagar som gäller för att unga ska få en så bra utbildningsmiljö som möjligt och som är fri från diskriminering, kränkningar och sexuella trakasserier.

☰ **Sammanfattning**

Kapitlet om lagstiftningen runt ungas utbildningsmiljöer visar följande:

- Sveriges ungdomspolitik är sektorsövergripande och jämställdhetsintegrerad.
- Enligt lagstiftningen ska ungas utbildningsmiljö vara fri från diskriminering och sexuella trakasserier.
- Huvudmannen har ansvaret för att utreda de fall där unga utsatts för sexuella trakasserier.
- Den arbetsmiljö där unga befinner sig ska arbeta förebyggande för att sexuella trakasserier inte ska förekomma. Där kan elevskyddsombud vara en del av ett förebyggande arbete.

¹⁶ <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/arbetsgivarens-ansvar-for-arbetsmiljon/arbetsmiljoansvar-i-skolan/>

Kapitel 3

Kunskap om sexuella trakasserier i utbildningsmiljöer

DET HÄR KAPITLET INNEHÅLLER en kort sammanfattning av kunskapsläget kring sexuella trakasserier och unga i utbildningsmiljö. Bland annat i form av tidigare forskning och studier av MUCF och andra myndigheter.

Kapitlet innehåller kortfattade beskrivningar om

- sexuella trakasserier och normer
- förekomsten av sexuella trakasserier i skolan och var det sker
- hur ungas hälsa påverkas genom att utsättas för sexuella trakasserier
- hur förebyggande arbete mot sexuella trakasserier kan organiseras samt vilka hinder som finns.

≡ Sexuella trakasserier och normer i samhället

Sexualitet är påverkat av normer som finns i samhället. En stark norm är att sexualitet är mellan kvinnor och män. Denna norm bidrar till föreställningar om vad som är naturlig sexualitet, föreställningar om korrekt kvinnligt och manligt beteende och i slutändan föreställningar om vad som *är* normalt beteende för kvinnor och män. Det kallas heteronormativa föreställningar.

Heteronormativitet, sexualitet och normkritik

Människor bemöts i princip aldrig frikopplade från sitt kön utan bedöms antingen som kvinnor eller män. Många behöver aldrig fundera över sina handlingar eller hur de är kopplade till det biologiska könet, sin sexualitet eller behöva bli ifrågasatt av andra på grund av den. Barn och unga påverkas också av de normer som finns och av vad som medvetet eller omedvetet bedöms som ”normalt” och ”onormalt” kopplat till sexualitet och kön.

Med heteronormativitet menas föreställningen om att alla människor antingen är kvinnor eller män som förväntas ha ett korrekt könsuttryck, så kallad tvåkönsnorm. Det innebär ett förgivettagade att heterosexualitet är det normala. Ett exempel är att en person som uppfattas som kvinna förväntas ha ett feminint könsuttryck samt presentera sig som kvinna.

En väsentlig del av heteronormen är att tillskriva kön olika egenskaper och att förvänta sig att personer känner sig bekväma med det kön som man vid födseln identifierats tillhöra. Med tvåkönsnorm avses föreställningen om att det endast existerar två kön (män och kvinnor) och att en person tillhör det ena eller det andra könet.

Ett normkritiskt perspektiv innebär att man fokuserar på vilka fördelar som finns med att tillhöra normen istället för att peka ut vilka som avviker från normen. Normkritik handlar bland annat om att vara medveten om exkluderande strukturer som bland annat gäller kön, könsöverskridande identitet och uttryck, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder (MUCF 2010).

Osynliggörande och vardagskrångel

I en rapport från Skolverket (2009) beskrivs att föreställningar om vad som är normalt och vad som är avvikande ligger till grund för trakasserier bland unga i skolan. Sexuella trakasserier har bland annat sin grund i föreställningar om att tjejer eller killar ska vara på ett speciellt sätt (jfr DO 2012). Med andra ord handlar det om vilka normer vi har av hur de som tillhör ett visst kön ska bete sig¹⁷.

MUCF (2015) har visat att normer för hur killar och tjejer ska vara gör att sexuella trakasserier osynliggörs genom att de förkläs i ord, osynliggörs eller bortförklaras. Exempel på detta är att konflikter mellan killar och tjejer förklaras i termer av ”mognad” eller ”normal sexualitet”. Det gör att det blir svårare att identifiera och förändra situationer där trakasserier förekommer och trakasserierna tillåts på så sätt att fortsätta. Normer kopplat till kön eller sexualitet har även medfört att sexuella trakasserier och sexuella övergrepp traditionellt har studerats som mäns övergrepp mot kvinnor och inte tvärtom (Abbey & Parkhill 2010).

Gillander Gådin (2011, 2012) visar i flera studier att sexuella trakasserier är vanligt förekommande i svenska skolor, men att de betraktas som ett väntat ”vardagskrångel” som elever blir tvungna att hantera. Genom att trakasserier betraktas som ett uttryck för en heterosexuell romantik normaliseras de.

Andra studier visar att tjejer på olika utbildningsnivåer blir utsatta för beteenden som kan likställas vid sexuella trakasserier utan att de själva benämner händelserna som just sexuella trakasserier (Witkowska och Gillander Gådin 2005, Bondestam & Carstensen 2004). Enskilda händelser upplevs ofta inte vara tillräckliga för att uppfattas som sexuella trakasserier, medan flera händelser tillsammans däremot kan upplevas som sexuella trakasserier.

¹⁷ Normer upprätthåller maktförhållanden som grundar sig på exempelvis homosocialitet (en enkönad samling som ofta exkluderar andra kön) och heterosexualitet (MUCF 2013). En del normer påverkar sociala maktrelationer mer än andra, detta kallas maktordning. Dessa sorterar in människor i grupper och skapar hierarkier som både kan inkludera eller exkludera andra. Betydelsen av att tillhöra olika grupper kan försvagas eller förstärkas i olika åldrar, situationer och relationer (SOU 2015:86). I vissa sammanhang kan det vara en fördel att vara tjej/kille, i andra spelar det ingen roll, och ibland är det en nackdel för gruppen eller för individen. Därför kan normer ses som situationsbundna. Exempel på normer som kan ha betydelse är exempelvis sexualitet, klass, bostadsort och svenskhet.

☰ Ungas utsatthet för sexuella trakasserier

Sexuella trakasserier drabbar många men kvinnor, hbtq-personer och personer med funktionsnedsättningar drabbas i betydligt högre utsträckning än andra¹⁸. Enligt Folkhälsomyndigheten (2017) har fyra av tio kvinnor och knappt en av tio män upplevt sexuella trakasserier, även kallat annat sexuellt övergrepp (till exempel ovälkommen beröring). Folkhälsomyndigheten konstaterade att många typer av sexuella trakasserier, sexuella övergrepp och sexuellt våld är vanligt förekommande i befolkningen.

Allvarligt och vanligt förekommande

Sexuella trakasserier mot unga är ett allvarligt problem i samhället i stort (Jämställdhetsmyndigheten 2019). Det förekommer mer eller mindre dagligen på alla utbildningsnivåer och sker på fler ställen i skolans lokaler än just i klassrummet (Diskrimineringsombudsmannen 2012, Osbeck, Holm & Wernerson 2003, Friends 2017). De flesta sexuella trakasserier som sker i skolan är mellan elever och studier visar att fler tjejer än killar utsätts för sexuella trakasserier i utbildningsmiljöer (Witowska 2005, Arbetsmiljöverket 2011, MUCF 2013, MUCF 2015).

Sexuella trakasserier förekommer inte bara i fysiska rum utan också på internet. Omfattningen av sådana trakasserier är svår att bedöma men ökar troligtvis. Enligt Brottsförebyggande rådet har polisanmälningarna ökat kraftigt från 2011 till 2017. Det handlar framför allt om brott som skett via sociala medier och appar som till exempel Facebook, WhatsApp, SnapChat och Instagram. En betydande del av ökningen avser anmälningar där gärningspersonen skickat bilder eller filmklipp av sitt kön, så kallade dicpics, eller annat pornografiskt material (Brottsförebyggande rådet 2019)¹⁹.

¹⁸ År 2017 uppgav drygt 17 procent av eleverna att de utsatts för sexuella kränkningar, alltså att någon tafsar eller tagit på dem. Andelen var 27 procent bland tjejer och 7 procent bland killar. Ungefär 35 procent av de unga som svarat att de utsatts för sexuella kränkningar hade blivit utsatta i skolan eller i skolmiljö (Brottsförebyggande rådet 2018).

¹⁹ En studie av Barnafriid, nationellt kunskapscentrum från 2017 visade att 23 procent av de svarande unga haft erfarenhet av nätgrooming (Jonsson & Svedin 2017). Det är en något lägre siffra än från en tidigare studie av Brottsförebyggande rådets från 2007 som då visade att 30 procent av ungdomarna hade haft någon form av sexuell kontakt med en tidigare obekant person som de trodde eller visste var vuxen.

Yngre oftare utsatta än äldre

Yngre har oftare erfarenhet av utsatthet än äldre. Bland tjejer i åldrarna 16–29 år har över hälften utsatts för sexuella trakasserier, och en lika stor andel hade utsatts för annat sexuellt övergrepp. Studier (jfr. Felson 2014, Folkhälsomyndigheten 2017) samt brottsstatistiken i Sverige visar att unga är, oavsett kön och sexuell identitet, mer drabbade av sexuella trakasserier och övergrepp än äldre. Med andra ord minskar utsattheten med stigande ålder för båda könen. Anledningen kan delvis vara att unga och unga vuxna oftare rör sig i utemiljöer och situationer där sexuella trakasserier och övergrepp av okända kan förekomma.

Brottsförebyggande rådet (2019) beskriver hur andelen av befolkningen som rapporterar att de utsatts för sexualbrott har ökat under perioden 2005–2016. Ökningen är särskilt stor bland vuxna kvinnor samt bland unga i åldern 16–24 år, det vill säga i de grupper där den rapporterade utsattheten generellt är högre än i de övriga. Andelen unga i åldern 16–24 år som rapporterar att de blivit utsatta för sexualbrott var 19 procent år 2018 (MUCF 2018). Enligt *Skolundersökningen om brott* (Brå 2019) är det vanligt att unga uppger att de utsätts för olika former av brott, däribland sexualbrott, i skolmiljö.

Verbala och fysiska trakasserier

Många av tjejerna i gymnasieskolan upplever att sexuella trakasserier finns på deras skola (Witkowska & Menckel 2005, Gillander Gådin 2010, 2012). Verbala trakasserier är vanligast men icke-verbala trakasserier som sexualiserat kontaktsökande och blickar förekommer också ofta. Verbala trakasserier kan vara ord som hora eller klotter med kränkande innehåll. Fysiska trakasserier sker genom att den utsattas kropp berörs på ett oönskat sätt.

Sexuella trakasserier sker på olika sätt beroende på den utsattas kön. Killar blir i större utsträckning utsatta för verbala trakasserier med homosexuell anknytning. Tjejer och hbtq-personer utsätts oftare för verbala och fysiska trakasserier av sexuell natur, i form av pornografiska bilder som skickas till dem eller genom sexuella blickar (Gillander Gådin 2010, 2012, Menckel & Witkowska 2002, Witkowska & Menckel 2005, Diskrimineringsombudsmannen 2012).

För att undvika att utsättas för verbala och fysiska trakasserier finns det områden som unga undviker att vistas vid eller i. Det kan vara områden som känns otrygga. I forskningen kallas dessa områden för hostile environment²⁰ (Landstedt & Gillander Gådin 2011). Gemensamt för dem är att det är rum och utrymmen som skapar en fientlig miljö i utbildningsmiljön och som förstärker känslan av utsatthet. Dessa utrymmen är ett led i att unga upplever försämrad hälsa.

☰ Sexuella trakasserier och ungas hälsa

Flera rapporter, forskning och utredningar visar att sexuella trakasserier leder till försämrad hälsa för den som blir utsatt. Påverkan kan vara både känslomässig och beteendemässig. Den som utsätts kan bli mer känslomässigt självmedveten om var den befinner sig och hur den beter sig i olika sammanhang. Det kan även innebära att personen begränsar sig själv.

Skillnader i hur unga upplever sexuella trakasserier

Det finns skillnader i hur unga upplever sexuella trakasserier. Tjejer visar högre stressnivåer och andra stressymptom än killar (Alfvén, Hjelm & Östberg 2008). Tjejernas upplevda symptom ökar i samband med puberteten och det är vanligare att de får somatiska problem som huvudvärk och magont i samband med att de utsatts för sexuella trakasserier. Tjejer reaktioner på trakasserier kan även se olika ut beroende på åldern på den som trakasserar. Om den trakasserande killen är väldigt ung eller om trakasserierna är utbredda mot flera tjejer på en och samma gång har trakasserierna inte samma negativa effekt. Forskning visar även att trakasserierna ändrar form i förhållande till utövarens ålder. Ju äldre utövaren är desto mer individualiserade blir trakasserierna (Gillander Gådin 2012).

Ungas hälsa påverkas negativt

Sexuella trakasserier kan ge negativa konsekvenser för den psykiska hälsan. Bland annat depression, minskad aptit, sömnsvårigheter eller sömnstörningar, nedstämdhet och rädsla (Lee, Croninger, Linn & Chen 1996, Hand & Sanchez 2000, Folkhälsomyndigheten 2017).

²⁰ En fientlig och otrygg miljö som inverkar begränsande på individer. Platserna kan vara både fysiska lokaler i en byggnad eller virtuella miljöer på webben.

I vissa fall ökar risken för självskadebeteenden, främst hos tjejer, för att minska bland annat ångest i samband med att de blivit utsatta för sexuella trakasserier eller sexuella övergrepp (Landstedt & Gillander Gådin 2011).

Det räcker att utsättas för låga nivåer av sexuella trakasserier vid enskilda tillfällen för att det ska påverka symptom på psykisk ohälsa såsom depression hos tjejer (Lichty, L.F. & Campbell, R. 2011, Zetterström-Dahlqvist, H., Landstedt, E. & Gillander-Gådin, K. 2012).

Upplevelsen av hälsa skiljer sig åt mellan individer. En del utsatta bryr sig inte medan andra uppger att trakasserierna gör dem ledsna, blyga eller rädda och uppger att det kan skapa en ovilja hos dem att gå till skolan. Det innebär att utsatthet för sexuella trakasserier påverkar personer olika. Det är den subjektiva upplevelsen hos den utsatta som avgör om händelsen är kränkande, oavsett om personen som utför handlingen har som intention att kränka eller inte (Brottsförebyggande rådet 2007).

Hälsomässiga effekter som finns dokumenterade i forskning är bland annat irritation

- oro och upprördhet
- stress
- huvudvärk
- magont
- koncentrationssvårigheter
- minskat engagemang och minskad produktivitet
- frånvaro och/eller risk för skolk
- lägre arbetstillfredsställelse
- minskat självförtroende och självkänsla
- känslor av maktlöshet
- känslor av förnedring
- minskad känsla av trygghet och säkerhet

- ångestkänslor
- depression
- fysisk värk
- minskad aptit
- ökad alkoholanvändning
- posttraumatiskt stressyndrom²¹.

Att bevittna när någon annan utsätts för sexuella trakasserier kan också ge upphov till ohälsa, något som går under namnet bystander stress²² (Schneider 1996, Thomas & Hersen 2002). Personer som blir vittnen till sexuella trakasserier kan uppleva liknande effekter på hälsan som de som blivit direkt utsatta (Witkowska & Gådin 2005).

Forskning visar att övergrepp på nätet, oro för att övergrepp kan ha skett och att bilder på en person sprids, har samma hälsoeffekter som andra övergrepp (Livingstone & Smith 2014, Jonsson & Svedin 2017). Statens medieråd (2020) meddelar att 27 procent av alla unga uppger att de upplever sämre psykisk hälsa på grund av upplevelser på internet och i appar. Skillnaden mellan killar och tjejer är stor, tjejer upplever genomgående sämre psykisk hälsa.

Särskilt utsatta grupper

Vissa grupper av unga är särskilt utsatta för sexuella trakasserier. Hbtq-personer, personer med funktionsnedsättningar och personer med tidigare erfarenhet av sexuellt våld lyfts fram som grupper med ökad risk för att utsättas för sexuella trakasserier (MUCF 2007, 2010, 2013, 2019, Bondestam & Lundqvist 2018).

²¹ jfr. American Association of University Women 2001, Bondestam & Lundqvist 2018, jmf SOU 2014:6, Lijster, Felten, Kok & Kocken 2016, MUCF 2014, Dahlqvist, Landstedt, Young, & Gådin, 2016, Friends 2019, SOU 2010:80, Andersson 2020

²² Bystander stress, eller åskådarstress, betyder att många i organisationen, eller i klassen, vet om att någon blir utsatt för sexuella trakasserier. Även de omgivande personerna påverkas när någon blir utsatt av sexuella trakasserier och kan uppvisa delvis samma symptom som den som blir utsatt.

MUCF (2010, 2015) har visat att unga som identifierar sig som hbtq-personer i större utsträckning än unga heterosexuella utsätts för trakasserier. Unga hbtq-personer är mer utsatta för sexuella trakasserier, diskriminering och kränkningar än befolkningen generellt och gruppen har sämre psykisk hälsa än genomsnittet (MUCF 2015, Folkhälsomyndigheten 2019, MUCF 2019). Bisexuella kvinnor är den grupp som är mest utsatt för sexuella trakasserier, och tre av fyra uppger att de har blivit sexuellt trakasserade.

Det är också betydligt vanligare att unga som av olika anledningar inte själva får välja sin framtida partner utsätts för hot, våld och trakasserier av närstående (MUCF 2009, 2015, Allmänna barnahus 2018²³). Det finns samtidigt mycket som tyder på att unga som upplevt utanförskap och som blivit utsatta för hot och våld inom familjen har en förhöjd risk för exempelvis sexuellt risktagande eller att själva hamna i våldsamma relationer som sker i olika miljöer, exempelvis utbildningsmiljö (MUCF 2010).

Vart unga vänder sig för att prata

I de fall unga utsätts för sexuella trakasserier i sin utbildningsmiljö är det viktigt att det finns personer som de kan vända sig till för att berätta om det de blivit utsatta för. Ett sådant stöd kan vara anhöriga eller vänner. För unga som inte känner att de kan söka stöd hos anhöriga eller vänner finns det organisationer som erbjuder stöd över både telefon och webb. Exempel är Barnens rätt i samhället (BRIS), Barn- och elevombudet, tjejjouren.se, killfrågor.se med flera.

MUCF (2018) har visat att när unga upplever oro eller bekymmer generellt väljer de att vända sig till sina föräldrar eller vårdnadshavare. Det är vanligare att tjejer gör det jämfört med killar. Andra studier visar att barn och ungdomar som blivit utsatta för sexuella övergrepp på nätet oftast vänder sig till kompisar och andra jämnåriga för att prata om övergreppen och för att få ett initialt stöd (Svedin et al. 2015, Landberg et al. 2015). Friends (2019) visar i sin rapport att när unga (mellan 13–16 år) utsätts för kränkningar vänder de sig i första hand till sina vänner. Av de

²³ https://www.wallmannabarnh.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2018/06/Det_ar_mitt_liv_Webbversion.pdf

unga som deltog i Friends studie svarade 13 procent att det saknas stöd och hjälp på skolan. 21 procent av unga i årskurs 6–9 som blivit utsatta för kränkningar svarade att de inte alls berättar om sin utsatthet.

≡ Förebyggande arbete mot sexuella trakasserier

Enligt diskrimineringslagen ska ett förebyggande arbete finnas i bland annat utbildningsmiljöer. Bondestam och Lundqvist (2018) konstaterar att det saknas forskning om förebyggande arbete mot sexuella trakasserier. De skriver att framtida forskning borde handla mer om just preventiva metoder. Det finns dock en del beskrivet om hur verksamheter och organisationer kan arbeta för att förebygga att sexuella trakasserier uppkommer.

Förebyggande arbete i grund- och gymnasieskola

Arbetet mot sexuella trakasserier behöver vara en del av skolans systematiska arbetsmiljöarbete för att skapa trygga miljöer och en trygg utbildningsmiljö (Friends 2019). Skollagen (SFS 2010:800) har tydliga skrivningar om att rektor tillsammans med lärare ska genomföra ett systematiskt arbetsmiljöarbete och att det ska leda till att

- synliggöra vad som händer
- varför det händer
- vad det leder till.

Det finns flera olika sätt att arbeta förebyggande för att motverka att sexuella trakasserier uppkommer. Bland annat undervisas det inom grund- och gymnasieskola om sex och samlevnad. Lindberg (2019) anger **fyra förutsättningar** för att lyckas:

- Utbildningsmiljöns samlade kunskaper och kompetenser bidrar i arbetet.
- Ett professionellt och tydligt ledarskap i likabehandlingsarbete.
- Ett systematiskt kvalitetsarbete både på utbildnings- och huvudmannanivå.
- En kontinuerlig samverkan mellan olika aktörer på olika nivåer i lika-behandlingsarbete.

I grundskolans kursplaner kopplas begreppen sexualitet, relationer, kön och jämställdhet till ämnet sex och samlevnad. Undervisningen ska ske i ämnen som anses ligga nära området som till exempel historia, samhällskunskap, biologi och religionskunskap²⁴. Genom olika ämnesområden och perspektiv är meningen att elever ska få ett sammanhang av hur sexualitet förändras samt hur normer påverkar människors vardag. I regeringens promemoria Ökad kompetens om neuropsykiatriska svårigheter och sex- och samlevnad i lärarutbildningarna (U2020/00176/UH) står:

”Skolan har en viktig roll i att bidra till att skapa en samtyckeskultur, där sex bygger på frivillighet och sexuella trakasserier inte normaliseras”.

Skolans sex- och samlevnadsundervisning²⁵ är viktig ur ett jämställdhetsperspektiv och är en central del i arbetet för att motverka sexuellt våld, sexuella trakasserier och kränkande behandling. Rektor har enligt läroplanen ansvar för att det genomförs inom givna ramar och att ämnesövergripande områden som exempelvis jämställdhet integreras.

Skolinspektionens granskning (2018) konstaterar att det finns ett stort kompetensbehov inom bland annat normmedvetenhet och hbtq-frågor. Granskningen visar att lärarna behöver stöd och verktyg, att undervisningen är ämnesintegrerad men att samsyn och koppling till värdegrunden saknas samt att undervisningen är ojämnt fördelad.

²⁴ Utifrån olika perspektiv som historiska, samhälls- och naturvetenskapliga som religions- och språkvetenskapliga ska elever undervisas med flera olika infallsvinklar på frågor om sexualitet, relationer och jämställdhet.

²⁵ Under 2018 fick Skolverket i uppdrag att genomföra insatser för att utveckla sex- och samlevnadsundervisningen med syftet att stärka det förebyggande arbetet mot sexuella trakasserier. Skolverket tog fram ett webbaserat utbildningsmaterial för lärare under 2019. Utbildningen belyser begrepp som jämställdhet, identitet, sexualitet, normer, genus, känslor och relationer. Skolverket har även reviderat och vidareutvecklat befintliga insatser, tagit fram ett stödmaterial och anordnat en nationell konferens som innehöll föreläsningar om bland annat kopplingen mellan hälsa och lärande.

Elevhälsans kompetens bör tas tillvara i arbetet liksom elevernas. Granskningen visar även att lärare har svårt att hantera svåra diskussioner om normer och heteronormativa frågor²⁶.

Exempel från högskola och universitet

Högskolor och universitet styrs inte genom liknande kursplaner då varje lärosäte är självstyrande och själva beslutar sitt kursinnehåll. I vissa kurser ingår frågorna medan det i andra inte finns med. Lärosäten använder ett flertal olika arbetssätt för ett förebyggande arbete. Några av dem är (Bondestam & Lundkvist 2019)

- enkätundersökningar
- informationsinsatser
- jämställdhetsintegrering med sakkunnig kompetens
- stärka vissa grupper
- machokultur och maskulinitetsnormer
- ifrågasätta heteronormativitet²⁷.

Grunden är att arbetet måste vara praktiskt och pågå i alla skolans rum (Bondestam & Lundberg 2019). Även om det finns olika insatser för att förebygga sexuella trakasserier är det få lärosäten som utvärderar resultatet av arbetet.

²⁶Även Folkhälsomyndigheten (2017) konstaterade att unga får för lite kunskap om relationer, jämställdhet och genus då undervisningen är baserad på teori. Endast 19 procent av eleverna uppgav att skolans sex- och samlevnadsundervisning hade gett dem den kunskap de behöver. Homo- och bisexuella personer tyckte i lägre utsträckning än heterosexuella att undervisningen gett dem den kunskap de behöver. Generellt var också killar mer nöjda med undervisningen än tjejer.

²⁷ En term som kommer från queerteorin och som hänvisar till att samhällets norm är det heterosexuella förhållandet där kvinnor och män förväntas bete sig feminint eller maskulint utifrån sitt kön.

Det är vanligt att insatser riktade till studenter sker i samarbete med studentkårer, lärosätena förlitar sig ofta på dessa i arbetet. Samtidigt lyfter studentkårerna en rad faktorer, så som brist på pengar och tid, som innebär att de har svårt att ta ansvar för arbetet mot sexuella trakasserier avseende studenter.

Intern och externa utmaningar vid förebyggande arbete

Det finns flera utmaningar i det förebyggande arbetet. Några av dem tas upp i detta avsnitt. Utmaningarna är liknande för samtliga utbildningsformer och förklaras många gånger som interna och externa utmaningar.

Utmaningar i grund- och gymnasieskola

I grund- och gymnasieskolan har begreppen trakasserier och diskriminering ersatt begreppet mobbning. Likabehandling används som ett samlande begrepp för det förebyggande arbete som skolan gör (Lindberg 2019). Som anledning anges bland annat att det finns en begreppsförvirring samt en kunskapsbrist.

Enligt Lindberg (2019) saknas kunskap utöver det som står i styrdokumenterna samt en förståelse för mål och syfte med likabehandlingsuppdraget. Författaren menar att uppdraget att arbeta förebyggande mot sexuella trakasserier internt anses vara komplext och **svårtolkat**. Det finns en osäkerhet kring begrepps användning och tolkning av vissa begrepp. Exempel är könsidentitet, sexuell läggning och normkritiskt²⁸ perspektiv.

Utmaningar på högskola och universitet

Utmaningar på högskola och universitet är liknande som ovan men har till viss del annat innehåll. Högskolor och universitet hänvisar till externa utmaningar. En är att lagstiftningen anses problematisk angående vems arbetsmiljö som beskrivs i lagstiftningen, studenters eller anställdas.

En problematik som lyfts fram är den interna beroendeställning

²⁸ Med ett normkritiskt perspektiv riktas blicken bland annat mot de mönster som belönar vissa normer. Att ha ett normkritiskt perspektiv innebär att arbetet med att förändra normer handlar om ett normkritiskt arbete, med andra ord att kritiskt granska de föreställningar som finns kring kön, genus och sexualitet grundläggande.

gentemot handledare samt de osäkra former av anställning som många anställda har. Det leder till en tystnadskultur och en rädsla för repressalier som påverkar den utsatta negativt²⁹. Därför rapporteras inte majoriteten av händelserna (Bondestam & Lundqvist 2018 & 2019).

Enligt Universitets- och högskolerådet (UHR 2019) skapas förutsättningar för att sexuella trakasserier inträffar och tillåts fortsätta på lärosäten. Orsaker är bland annat utpräglad statushierarki, osäkra anställningsvillkor, olika makt- och beroendeförhållanden och obalans mellan den formella och informella makten. Lärosätenas förebyggande arbete är huvudsakligen en juridisk process som riktas till utsatta eller potentiellt utsatta individer. De förebyggande åtgärderna utgår från uppfattningen att sexuella trakasserier är ett avgränsat, situationsbaserat individproblem. Förebyggande åtgärder som tar sig an akademisk kultur och struktur saknas däremot.

Sammanfattning

En genomgång av kunskapsläget visar följande:

- Tjejer och hbtq-personer utsätts mest för sexuella trakasserier. Unga killar trakasseras sexuellt genom homosexuella antydningar. Tjejer trakasseras fysiskt och genom att få bilder skickade till sig.
- Unga vänder sig i första hand till vänner för att få stöd. Därefter kommer föräldrar och vårdnadshavare.
- Ungas hälsa påverkas både psykiskt och fysiskt av att utsättas för sexuella trakasserier.
- Utbildningsanordnare är skyldiga att utreda om de får vetskap om sexuella trakasserier.
- Svårigheter och utmaningar är bland annat kunskaper om begrepp, hur arbetet kan göras samt organisatoriska problem i form av rädsla för repressalier och maktstrukturer.

²⁹ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1205-2020-REV-1/en/pdf>

” Det är nästan som att de klär av en med sin blick och man bara står där och känner sig ... Man känner sig ganska dum, faktiskt, och vet inte riktigt vad man ska göra.”

/Tjej, grundskola

” Det är machokulturen, att killar ska inte ta åt sig, det är så här 'skit samma', tror jag.”

/Tjej, gymnasium

Kapitel 4

Resultat

SYFTET MED RAPPORTEN ÄR att undersöka ungas erfarenheter av sexuella trakasserier i utbildningsmiljö. Syftet är också att undersöka vilka stödstrukturer som finns runt ungas utbildningsmiljö för att förebygga uppkomsten av sexuella trakasserier och stödja utsatta unga.

Här följer nu studiens resultat från både fokusgruppsintervjuer och analyserat material från den nationella ungdomsenkäten. De inledande resultatkapitlen handlar om hur unga definierar sexuella trakasserier, vilka erfarenheter de har och hur de påverkas av att bli utsatta för eller se andra bli utsatta för sexuella trakasserier. I det avslutande kapitlet redovisar vi intervjuerna med stödstrukturerna. Resultatkapitlet avslutas med att unga beskriver vad de skulle vilja ha för förändring.

Resultatet är uppdelat i fem kapitel:

- Kapitel 5: Ungas förståelse av sexuella trakasserier.
- Kapitel 6: Det gör mer ont än vad folk tror.
- Kapitel 7: Det blir bara värre om jag berättar.
- Kapitel 8: Sexuella trakasserier påverkar både skolgång och hälsa.
- Kapitel 9: Förebyggande arbete som inte prickar mål.

Kapitel 5

Ungas förståelse av sexuella trakasserier

I DET HÄR AVSNITTET UNDERSÖKS ungas förståelse av sexuella trakasserier. Här redovisar vi hur utsattheten för sexuella trakasserier skiljer sig åt mellan olika åldrar och könsidentiteter. Här beskriver vi också hur unga menar att normer och strukturer påverkar att sexuella trakasserier sker. Det avslutas med ungas tankar om hur de och deras utbildningsmiljöer påverkats av #metoo-rörelsen.

☰ Sexuella trakasserier – kränkningar, sexualbrott eller komplimanger?

Sexuella trakasserier är ett begrepp vars definition inte är given och lika för alla. Alla grupper av unga som deltagit i intervjustudien har fått frågan vad de definierar som sexuella trakasserier. Generellt pratar unga om skällsord, kommentarer av sexuell karaktär, tafsande och obehagliga blickar. De äldre unga kommer in på våldtäkt och andra sexualbrott och det verkar finnas en viss osäkerhet kring var gränsen går mellan dessa.

Ja, men våldtäkt är väl sexuella trakasserier? Eller är det mer en helt annan handling, kanske? /Tjej, gymnasiet

De unga på gymnasiet som vi pratat med berättar att gränsen mellan vad som är okej inte alltid är lätt att dra, speciellt inte i de sammanhang där de är intresserade av den andra. Flera av dem pratar i intervjuerna om diskussioner de haft med vänner om komplimanger som uppfattas fel och istället tolkas som sexuella trakasserier. De menar att det många gånger beror på vem som säger det och i vilka miljöer de befinner sig när det sägs.

På gymnasiet pratar tjejerna om blickar och obehag kopplat till deras egen självkänsla och en känsla av osäkerhet inför vad situationen innebär. En av grupperna pratar i intervjun om att det är obehagligt att någon följer dem med blicken och att de inte vet vad syftet med det är. De menar att de är osäkra på om det är vänligt menat och som en komplimang, eller om det betyder något annat. En av tjejerna beskriver känslan med att *”det blir obehagligt på nåt vis”* att inte kunna gå i skolan utan att bli följd med blicken och bli *”glodd på”*. De beskriver också att det är vanligt att ord och kommentarer slängs efter dem när de är ute på stan eller på gymmet.

Tafsande – mer allvarligt än ord, eller?

På frågan om det finns sexuella trakasserier som är allvarligare än andra går åsikterna isär bland de unga. Några tycker att alla former av sexuella trakasserier ska ses som lika allvarliga då det ligger hos den utsatta att bedöma hur allvarlig trakasseringen är. I en av studentgrupperna uppstår en diskussion om skillnader mellan ord och handlingar. Några menar att det skiljer sig mellan formerna för trakasserier. En av tjejerna säger:

Alltså, jag tycker typ inte det. Jag tycker att det gör lika mycket att man kallar någon någonting som att ... Ja, men tafs på någon eller våldta någon. För det beror helt och hållet på hur personen tar det. En del kanske inte bryr sig alls när den blir kallad hora, medan andra blir jätteupprörda och tänker på det i flera år och ändrar hela sin självbild på grund av det. /Tjej, universitetet

Flera unga menar å andra sidan att det finns skillnader och uttrycker att fysiska handlingar känns allvarligare. Detta eftersom gärningspersonen då kränker den personliga integriteten och upplevs ha tagit ett steg längre. Det är enligt dem värre jämfört med handlingar som att kasta blickar, kommentarer och skällsord. En av killarna beskriver att fysiska kränkningar är värre och menar att då har någon *”skridit till handling och tagit sig friheter”* över den personliga integriteten och rört någon annans kropp. Därför menar han att det är värre än ord.

Att skämta bort sexuella trakasserier

Unga i grundskolan har svårare att dra gränsen mellan sexuella trakasserier och andra former av kränkande beteenden. De pratar främst om sexuella trakasserier i form av nedvärderande sexuella ord, som ”hora” och ”fitta”, som de menar sägs när någon blir sur eller i sammanhang där det ska tolkas skämtsamt, även om det finns en tydlig underton av seriositet i uttalandet. Här kommer tjejerna också in på gruppsytryck och hur det påverkar både de som utsätter andra och de som blir utsatta för sexuella trakasserier.

–Mm, och om det är så här, om någon säger det till någon person så kan det hända att de, alla runt omkring börjar ... eller så här, skrattar och så där, och då blir det att den verkligen känner att den inte kan säga emot.
–Mm, då måste jag också skratta, liksom.
–Mm, sen tror jag också det är att man kanske säger det som ett skämt, men att det också finns lite vibbar om att det är ... att det var menat. Eller det har jag i alla fall hört någon gång, när de har sagt det som ett skämt, men att man ändå, nej, det där var nog ändå menat åt den. /Diskussion tre tjejer, grundskolan

Även om ovälkomna sexualiserade ord är vanligt förekommande i deras sätt att prata så menar de att det ändå finns en känsla av att det inte är bra. De är tudelade mellan att det dels är ett vardagligt sätt att uttrycka sig, dels att det faktiskt inte känns bra att använda ord som ”hora” eller ”fitta”. Ett sätt att hantera det blir att skämta bort det.

Vem är det som utsätts?

När vi frågar unga om vilka som utsätts mest är det flera som svarar tjejer och framförallt unga tjejer. Enligt de unga är det tjejer som till största del anmäler sexuella trakasserier. De hänvisar också till att det är mer uppmärksammat i samhället att tjejer utsätts för sexuella trakasserier. Under intervjuerna beskriver såväl tjejer som killar att sexuella trakasserier drabbar många, oavsett kön.

Under våra samtal med de olika fokusgrupperna frågar vi om det är några som utsätts oftare än andra. Enligt de unga i grund- och gymnasieskola är det de som sticker ut och som avviker från normen som oftast utsätts för sexuella trakasserier men även andra former av kränkningar.

De unga på grundskola beskriver en utsatthet för dem som går emot normen och ”går sin egen väg”. För att inte bli utsatt ska du vara en i gruppen och bete dig som andra gör. De menar att de påverkas av det grupstryck som finns och de försöker passa in för att inte bli utsatta själva. Enligt de unga i grundskolan är grupstrycket starkt och ständigt närvarande.

En av tjejerna förklarar det som att ingen vågar ta trakasserierna seriöst eftersom man då är rädd för att själv bli utsatt. På det sättet blir trakasserierna förklädda till skämt som ingen tyckte var roligt från början, men det blir ett sätt att skydda sig själv genom att skratta åt det. Tjejerna berättar om hur killar som inte vill vara macho blir utsatta för ord av sexuell karaktär.

Unga på gymnasiet beskriver att tjejer framför allt blir utsatta om de klär sig eller betar sig på ett speciellt sätt. De utsätts både av killar och av andra tjejer. Killar utsätts också av både tjejer och killar. De utsätts om de bryter mot den maskulina normen.

Nej, men vi säger att om en kille då inte vill vara med i det här macho, bland de andra, så kanske de vänder sig lite mer åt tjejerna för att de inte håller på och knuffar varandra och sånt, och då blir det, ja, bög och sånt där, så kallar de varandra för såna saker. /Tjej, grundskolan

Vi får också höra att de unga tror att det finns ett mörkertal i form av hur många killar som utsätts för sexuella trakasserier. Flera av de unga menar att det kan vara fler killar än tjejer som utsätts. Dels eftersom det är mindre accepterat i samhället att en kille blir utsatt för sexuella trakasserier och därav är kunskapen mindre, dels för att sexuella trakasserier killar emellan sällan tolkas som det utan snarare som andra former av kränkningar.

Var förekommer sexuella trakasserier?

Vid våra samtal med de unga frågar vi var sexuella trakasserier förekommer. Bland unga på universitet är det främst i sammanhang där alkohol är inblandat. Studentpubar är ett sådant ställe där det förekommer alkohol och där många studenter rör sig. Under intervjuerna berättar unga studenter att studentpubarna trots allt är bättre än pubar generellt.

Men de berättar också att även om sexuella trakasserier förekommer i deras utbildningsmiljö så är det främst på studentpuben som det sker. Om de blir utsatta där så är det oftast i form av tafsande.

De säger att de inte utsätts lika mycket på universitetet som de gjort under tidigare skolår. Studenterna menar att ju äldre de blivit desto mindre sällan har de utsatts för sexuella trakasserier. Det är främst nya studenter som utsätter andra för sexuella trakasserier, berättar de. Efter ett tag så har även de ”slipats till” av omgivningen. Men det finns ju de personer som fortsätter att utsätta andra så det slutar ju inte helt, menar de.

Unga på gymnasiet bekräftar att de sexuella trakasserier ofta förekommer på flertalet ställen. Det är både i skolan men även i lokaler som är kopplade till utbildningen så som gym och praktikplatser. Unga på grundskolan menar att sexuella trakasserier främst förekommer på ställen där vuxna inte är.

Det är många som kommer till universitetet, nyligen har tagit studenten, man har liksom flyttat, och man vill passa in. Och där tror jag att man ofta går över gränsen mer än vad man borde, för att försöka passa in. Och det kan handla om att skriva till någon eller säga fel saker. Att kanske försöka få någon på kroken när man är på studentpuben. Och man gör det på fel sätt för att man vill verka cool och så där. Det tror jag är väldigt vanligt bland första- och andraårsstudenter. /Tjej, universitetet

Killar och tjejer uppfattar sexuella trakasserier olika

Både killar och tjejer utsätts för sexuella trakasserier. Enligt statistiken är det vanligare bland tjejer än bland killar att uppge att de blivit utsatta en eller flera gånger för olika former av sexuella trakasserier eller sexualbrott³⁰. Nationella ungdomsenkäten visar att drygt 60 procent av unga tjejer och 18 procent av unga killar har blivit utsatta för ovälkomma sexuella handlingar det senaste halvåret.

Killar uppfattar inte sexuella trakasserier som trakasserier

De unga som vi pratar med är alla överens om att killar kan utsättas för sexuella trakasserier. Men killarna berättar att de själva och andra killar ofta inte uppfattar det som sexuella trakasserier. De har flera tolkningar till varför det är så.

En tolkning är att ord som exempelvis ”bög” redan används i tidig ålder i syfte att retas eller mobbas. På det sättet menar killarna att de blir vana vid att höra dessa ord och uppfattar dem inte som att bli utsatt för sexuella trakasserier.

Ja, jag vet ju när jag växte upp, mycket, så användes det väldigt mycket att så fort man gjorde någonting feminint så var man direkt bög. Och så vidare. Och jag tror att mycket sånt under ens uppväxt och hur kulturen kring det har sett ut har gjort att nu vid det här laget så har man väldigt svårt att identifiera sexuella trakasserier för att man är så van vid att höra det, och användas som retning eller mobbning och så vidare. /Kille, universitetet

³⁰ Unga som svarat ”Jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande under de senaste sex månaderna” eller svarat ja på att något av följande har hänt en:

”Jag har gjort något sexuellt som jag egentligen inte ville”,

”Någon annan har gjort något sexuellt med mig som jag egentligen inte ville”,

”Fått sexuella eller avklädda bilder/filmklipp på dig själv spridda på internet mot din vilja, så vitt du vet”,

”Varit med om att en person på internet försökt få dig prata om sex eller skicka bilder/göra något framför webbkamera, när du inte velat”.

En annan tolkning är att killar ofta inte uppfattar sexuella trakasserier som trakasserier utan som något annat. Normer om hur killar och tjejer ska agera och uppfatta saker är avgörande för den tolkningen. En kille på universitetet berättar om en händelse där han själv blev utsatt för sexuella trakasserier av sin handledare under en praktikperiod, men där han inte förstod eller tolkade det som det i stunden eller ens i närtid efteråt. Det tog ungefär ett år innan han reflekterade över händelsen och kom fram till att han blivit utsatt för sexuella trakasserier. Anledningen till att han tror att det tog så lång stund för honom att förstå vad han blivit utsatt för beskriver han så här:

Och det är att vi tror att killar växer upp i ett samhälle där vi inte ens är beredda på att vi kan bli sexualiserade (...). Att man berättar det här för folk, och så skrattade kompisar och sa att "jo, men man kanske skulle haffa den läraren", och så vidare. Och det var inte kul, egentligen. Det tror jag är jättevanligt. Att vi har en bild av att killar inte kan, eller att killar inte tar åt sig. För där handlar det ju ... Vi nämnde att det fanns en fysisk styrka, och det tror jag är en jättestor grej, att det är en sak att vi killar kan göra fysiska saker som gör att det kan bli mer hotfullt, men här var det också en tjej som var ... ja, men, i chefsposition. Som var äldre. Det handlar om min utbildning, jag vill inte bråka med skolan. Och så vidare. /**Kille, universitetet**

En tredje tolkning, som ges av både gymnasieelever och universitetsstudenter, är att det finns en mycket tydligare förväntning på att killar inte ska ta åt sig, jämfört med tjejer. Machokultur nämns också som en anledning till att inte kunna säga till om något skulle hända och tillsammans med heteronormen blir det svårt för killar att säga nej till ovälkomna inviter från en tjej.

-Men jag tror att det är många män, killar, ungdomar som utsätts och tycker att det här inte riktigt känns okej, men det är aldrig så att man skulle säga någonting om det. Att någon säger någonting sexualiserande eller jag vet inte. Men det är bara det att man bara borstar undan det och går vidare.

- Det är machokulturen, att killar ska inte ta åt sig, det är så här "skit samma", tror jag.
- Men jag tror ... ja, men också, tror jag det är svårare för en kille att säga nej.
- Alltså, till någonting sexuellt typ på en fest, för det ... jag tror det är svårare för killar att göra det, för det ska ... alltså killar ska alltid vilja. /**Diskussion mellan två killar och en tjej, gymnasiet**

De unga säger under intervjuerna att förutsättningarna för killar är en annan än för tjejer. De menar att det ligger i normen att killar ska kunna skaka av sig och gå vidare. Under diskussionerna för de fram att det inte är konstigt att killar inte vet om de blivit utsatta då samhället runt dem säger att killar alltid ska vilja, alltid vara redo och ska uppskatta det.

Som kille ska du ju vara glad om en tjej gör någonting sånt mot dig

Heteronormen³¹ är tydligt närvarande hos de unga som vi träffat. Vi hör från både tjejer och killar att det finns ett visst tryck på den som utsätts av någon från det motsatta könet att uppfatta trakasserier som någonting positivt. Däremot, när någon blir utsatt av någon av samma kön så uppfattas det snarare som en kränkning utan sexuella förtecken, även om exempelvis sexuella ord används.

(...) som kille ska du ju vara glad om en tjej, asså, gör någonting sånt mot dig ... och liksom har sexuella drivningar mot dig. Du är ju lyckligt lottad om du gör det". Det är mycket den mentaliteten som finns hos killar. Att killgäng, när någonting sånt händer, bara "med vadå, du ska inte klaga. Det där är ju bara positivt för dig och såna saker. /Kille, universitetet

Tjejer på gymnasiet uttrycker att killar utsätter tjejer för sexuella trakasserier för att de "ska vara sugna på en" och att man som tjej ska ta dessa handlingar som komplimanger. När tjejer utsätter andra tjejer för sexuella trakasserier uppfattas anledningen istället vara att trycka ner den som utsätts.

Jag är alltid rädd för att någonting ska kunna uppfattas fel

Från de killar vi pratat med på både gymnasiet och universitetet hör vi om en stor rädsla för att göra något som uppfattas som sexuella trakasserier även om det inte alls var menat så.

³¹ Heteronormen innebär en norm där människor förväntas leva efter att heterosexualitet är det normala. En del av befolkningen dras sexuellt till och blir kära i personer av sitt eget kön (homosexualitet) eller båda könen (bisexualitet).

Bara att vara kille i en situation kan ge upphov till obehag inför tanken att tjejer kan uppfatta deras närvaro som hotfull. Två gymnasiekillar uttrycker det så här:

Och jag känner likadant som han faktiskt, att jag tror att jag är nästan lite för mycket så, att jag alltid är rädd för att någonting ska kunna uppfattas fel. Om man går hem på kvällen och så går man samma väg som en tjej 30 meter fram, då är det liksom ... Då känner man sig skyldig helt plötsligt.

Och det är för att någon klasskompis eller någon annan kompis kommer och berättar hur obehagligt de tyckte att någon gubbe, kille någonting annat gick bakom och de var jätterädda att blev våldtagna. Och då kommer jag där och bara "men jag är ju en kille och vad ska jag göra åt det här, då? /**Två killar, gymnasiet**

Killarna tar också upp sociala medier där de beskriver hur de censurerar sig i vilka kommentarer de skriver till tjejer. De beskriver hur tjejer ofta lägger upp snygga bilder på sig själva och att de får många kommentarer av andra tjejer, vilket anses som mer accepterat än om de själva, som killar, skulle skriva en positiv kommentar. De beskriver också hur detta även är applicerbart i verkligheten. De menar att de drar sig för att ge komplimanger till tjejer som de gillar i fall det skulle uppfattas fel.

På universitetet hör vi killar som beskriver en rädsla för att bli dömd av samhället för sina handlingar. De upplever att ett misstag kan leda till att kompisar och andra runt en ser på en som den som gör fel och som leder till att tjejer kan tro att killar fungerar på ett visst sätt. Killarna pratar om att vänligt menade kommentarer kan tolkas fel och det ökar risken att bli utfrys, både på sociala medier men också annars.

Det finns en större risk att bli utfrys om man antingen gör någonting med vilje, eller råkar göra någonting. För det finns ju sexuella trakasserier som är omedvetna. Att man kommenterar någons kropp eller kläder, eller gör en invit som man tror skulle bli besvarad av den andra, och att man var på samma nivå, men som inte blev det. Så jag tror att det är jättevänligt att det har vuxit de senaste åren. /**Kille, universitetet**

Risken att bli socialt utfrysad menar killarna också leder till att det upplevs svårare att söka hjälp eller stöd för ett beteende som man själv inte trivs med.

≡ #metoo, två sidor av ett mynt

Under intervjuerna frågade vi de unga om hur de påverkats av #metoo. De hade delade uppfattningar om vad den sociala rörelsen #metoo³² egentligen har bidragit med. Alla unga vi pratat med har känt till rörelsen och flera har beskrivit den som en rörelse som skapade ett mer accepterande klimat att berätta om sexuella trakasserier i. Men om rörelsen har haft effekt på skolan har flera svårt att svara på.

Några nämner att de pratat om rörelsen, ungefär när det startade, och någon annan nämner att de i undervisningen har tagit upp jämställdhetsaspekter av det ämne de läser. Sammantaget hör vi från de unga att rörelsen #metoo inte har upplevts påverka undervisningen eller utbildningen i någon större omfattning. Några unga menar också att #metoo bara var något som kom och gick, att det sedan tystades ner och glömdes bort.

Någonting som de unga uppfattar som en skillnad efter att #metoo-rörelsen startade är samtalsklimatet kompisar emellan och det övriga sociala livet. Tjejer, både på gymnasiet och på universitet, upplever att de lättare kan säga ifrån eller att berätta om sexuella trakasserier man varit med om. Av tjejer på universitetet får vi också höra hur rörelsens namn har hjälpt tjejerna att säga ifrån. De menar att #metoo har blivit ett stoppord, ”sluta #metoo”.

De killar vi träffar menar att #metoo var en bra rörelse som satte ljuset på sådant som inte borde få hända. Samtidigt som de anser att det var en bra rörelse så menar de också att det finns en baksida av den. De berättar att den medvetenhet som skapats har lett till att det finns en större risk att bli utfrysad som kille, oavsett om handlingen gjorts avsiktligt eller oavsiktligt. Samtliga killar vi möter pratar om risken för att, som nämndes ovan, bli ”*uthängd i sociala medier*”.

³² #metoo fick ett medialt genomslag i oktober 2017 när tusentals svenska kvinnor och icke-binära samlades under olika upprop för att berätta om sin utsatthet för sexuella trakasserier. Relevanta för denna rapport är till exempel #räckupphanden, #tystiklassen och #akademiuppet. Internationellt användes #metoo första gången 2006 av Tarana Burke.

De menar att det är det som gör att många killar inte vågar vara ärliga i sina ageranden eller begränsar sig själva i mötet med tjejer.

Sammanfattning

Analysen visar följande:

- Unga utsätts för sexuella trakasserier i de utbildningsmiljöer där de befinner sig.
- En del unga anser att det finns skillnader mellan olika sexuella trakasserier medan andra anser att alla är lika allvarliga.
- Killar uppfattar inte alltid att de utsätts för sexuella trakasserier.
- #metoo har fått en betydelse för en del unga. Dels för att fler, oftast tjejer, vågar berätta, dels för att det har blivit ett stoppord.

” När jag praktiserade, när jag gick på universitet på ... i gymnasiet så hade jag en handledare som på ett möte smekte mig på innerlåret, och så smiskade hon mig rumpen när vi var i en hiss och sa typ ”tjena snygging”. Och så, ja, hon la till mig på Facebook klockan tre på natten på en lördag, och det kändes inte så bra. Och det var nog ... Jag tror att det tog mig ett år, för det här var ett par år sen, när jag insåg att jag faktiskt hade blivit sexuellt trakasserad. ”

/Kille, universitet/högskola

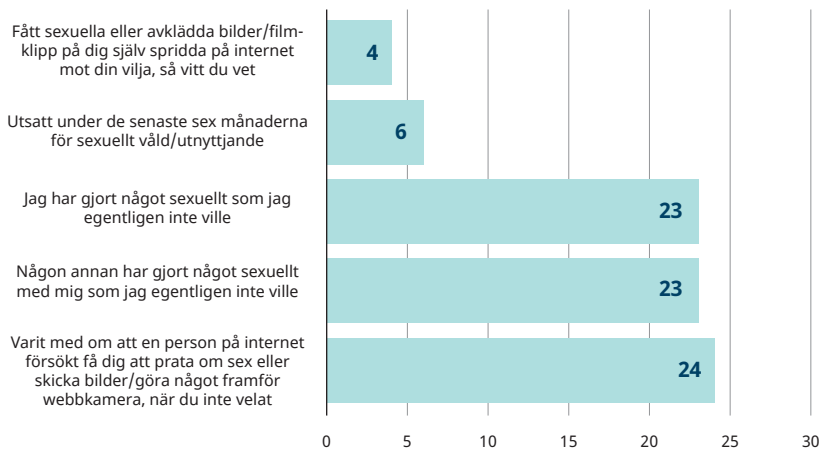
Kapitel 6

Det gör mer ont än vad folk tror

I DET HÄR KAPITLET GER vi en bild av i vilken utsträckning unga utsätts för sexuella trakasserier och på vilket sätt de upplever att de utsätts. Vi presenterar resultat från MUCF:s nationella ungdomsenkät som visar hur vanligt det är att bli utsatt som ung och att olika grupper av unga utsätts i olika utsträckning. Genom intervjuerna beskriver vi också ungas egna berättelser om hur de utsätts för sexuella trakasserier i sin utbildningsmiljö och av vem. Avslutningsvis analyserar vi skillnader mellan olika skolformer i hur unga beskriver trygghet i skolmiljön kopplat till sexuella trakasserier.

■ Fyra av tio unga har utsatts för ovälkomna sexuella handlingar

Bland de unga som besvarade MUCF:s nationella ungdomsenkät 2018 uppgav fyra av tio unga att de någon gång i livet varit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar. Sex procent av de unga svarade att de blivit utsatta för sexuellt våld eller utnyttjande under de senaste sex månaderna. Flera av de unga har även uppgett att de blivit utsatta för någon av de ovälkomna sexuella handlingar som vi frågat om. Vidare kommer de unga som uppgett att de blivit utsatta för sexuellt våld eller utnyttjande att benämnas som unga som blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar.

Figur 6.1 Andel unga som upplevt olika typer av ovälkomna sexuella handlingar, 16–25 år, 2018. Procent³³. För få svarande killar.

Källa: MUCF:s nationella ungdomsenkät 2018.

Som vi hänvisat till tidigare så är det betydligt vanligare att tjejer någon gång i livet har blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar, jämfört med killar³⁴. Sex av tio tjejer uppger att de blivit utsatta en eller flera gånger, medan motsvarande andel bland killar är knappt två av tio. Brottsförebyggande rådets (BRÅ:s) nationella trygghetsundersökning³⁵ undersöker ungas utsatthet för sexualbrott. Det är en snävare definition av ovälkomna sexuella handlingar än den vi mäter i den nationella ungdomsenkäten. I BRÅ:s trygghetsundersökning uppger två av tio unga att de blivit utsatta för sexualbrott under år 2018. I likhet med MUCF:s

³³ Se tabellbilaga för samlad statistik uppdelad på kön. Tabellbilaga finns på www.mucf.se/fokus20.

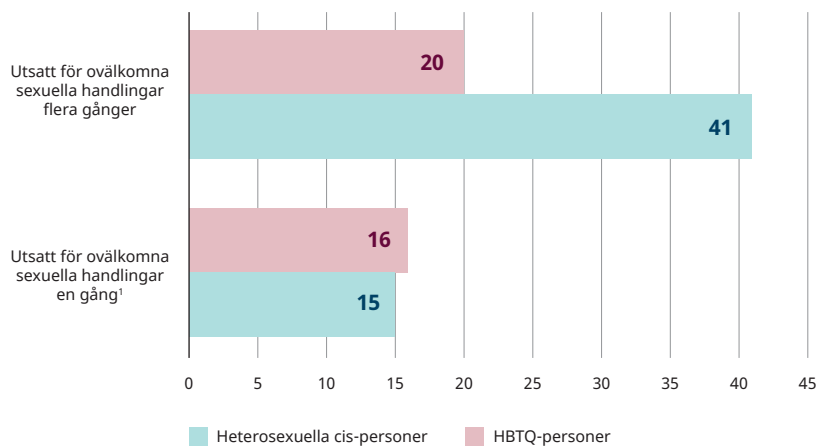
³⁴ För frågan om utsatthet för sexuellt våld eller utnyttjande under det senaste halvåret, respektive för att ha fått sexuella bilder på sig själv spridda mot sin vilja, är det för få antal killar som uppgett det för att det ska vara möjligt att göra jämförelser mellan könen.

³⁵ Brottsförebyggande rådets nationella trygghetsundersökning genomförs årligen. Frågan lyder: Ofredade, tvingade eller angrep någon dig sexuellt under förra året? Det kan till exempel handla om kränkande sexuella kommentarer i tal eller skrift eller att någon tafsat på dig, tvingat dig till en sexuell handling eller våldtagit dig. Det kan ha hänt hemma, i skolan, på arbetsplatsen, på internet eller på annan plats.

nationella ungdomsenkät visar BRÅ:s trygghetsundersökning att andelen utsatta är högre bland tjejer än bland killar. Under 2018 uppgav var tredje tjej i åldern 16–24 år att hon utsatts för sexualbrott under det senaste året, jämfört med 3 procent bland killarna. Andelen utsatta tjejer har också ökat över tid.

Särskilt och dubbelt utsatta unga

Enligt MUCF:s nationella ungdomsenkät är det mer än tre gånger så vanligt att unga hbtq-personer uppger att de under det senaste halvåret varit utsatta för sexuellt våld eller utnyttjande jämfört med unga heterosexuella cispersoner, 14 procent respektive 4 procent.

Figur 6.2 Frekvens av utsatthet för ovälkomna sexuella handlingar, efter unga hbtq-personer respektive heterosexuella cispersoner, 16–25 år, 2018. Procent. För få svarande killar.

¹ Skillnaden mellan hbtq-personer och heterosexuella cispersoner är inte statistiskt signifikant.

Källa: MUCF:s nationella ungdomsenkät 2018.

Under våra intervjuer frågar vi de unga hbtq-personer som deltar om deras utsatthet. De berättar om en utbildningsmiljö där de varit utsatta för upprepade sexuella trakasserier. Både på så sätt att trakasserier varit grova, men även för att de varit återkommande under lång tid. En av dem berättar att trakasserier var så svåra att han var tvungen att byta till en annan skola för att komma ifrån den skadliga miljön.

När man växer upp på en ort som är ganska gles och kommer ut som homosexuell man, då är det väldigt svårt att hitta typ en plats att passa in på.

Det blir en väldigt ... Så det var väldigt mycket olika sexuella trakasserier. Jag fick höra genom att folk ... Delvis har jag blivit tafsad på. Folk har liksom skrikit "jävla bög" i korridoren, och jättemycket såna grejer som har hänt, som gör att man ... Alltså, det gör mer ont än vad folk tror, för det är liksom ... Det här är inte någonting jag själv kan styra över. Det här är någonting som jag alltid har varit. /Kille, universitet

De berättar att de många gånger utsatts både av homofobiskt agerande och av sexuella trakasserier på grund av att de bryter mot samhällets normer på grund av sin sexualitet. Under sina berättelser beskriver de hur de under sin uppväxt varit och känt sig annorlunda och därigenom varit mål för sexuella trakasserier. De beskriver att det sker i alla former av miljöer, i skolan, på fritiden och på de arbeten som de har och har haft vid sidan av studierna.

De berättar även att de blivit utsatta för upprepade sexuella trakasserier och att det varit mest av andra män men även av kvinnor. De tolkar det som ett sätt att markera att de bryter mot sexualitetsnormen.

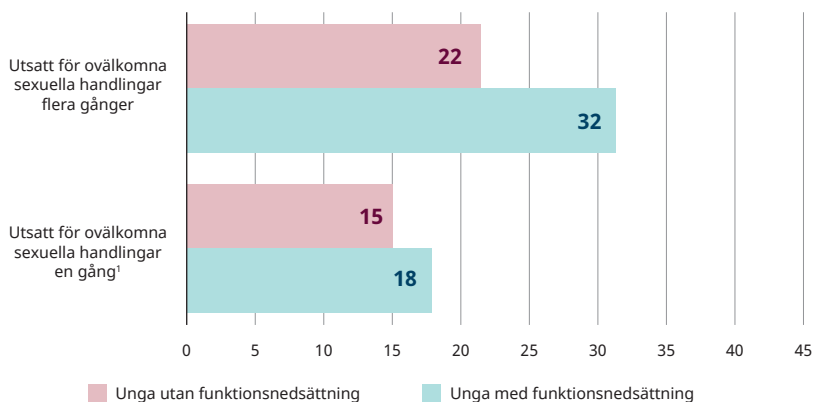
Unga hbtq-personers egna vittnesmål om återkommande trakasserier som pågår under lång tid stöds även av enkätsvaren. Det finns ingen skillnad i andelen unga hbtq-personer och unga heterosexuella cispersoner som uppger att de blivit utsatta för en ovälkommen sexuell handling vid ett tillfälle. I figur 5.2 syns det däremot tydligt att det är dubbelt så vanligt bland unga hbtq-personer jämfört med bland unga heterosexuella cispersoner att uppge att de blivit utsatta flera gånger, fyra av tio jämfört med två av tio³⁶.

Unga med funktionsnedsättning

De unga som har en funktionsnedsättning och som svarat på MUCF:s nationella ungdomsenkät beskriver en situation som liknar den unga hbtq-personer har. Från enkätsvaren vet vi att unga med funktionsnedsättning i högre utsträckning uppger att de är utsatta för ovälkomna sexuella handlingar jämfört med unga utan funktionsnedsättning. Skillnaden gäller för både tjejer och killar. På samma sätt som bland unga hbtq-personer

³⁶ Det är bara mellan hbtq-killar och heterosexuella cis-killar som den skillnaden är statistiskt signifikant. Bland tjejer kan vi se en liknande tendens till skillnad, även om skillnaden mellan hbtq-tjejer och andra tjejer inte är statistiskt signifikant.

finns det ingen skillnad i andelen unga med och unga utan funktionsnedsättning som uppger att de har blivit utsatta vid ett tillfälle. Däremot är det vanligare bland unga med funktionsnedsättning, precis som bland unga hbtq-personer, att uppge att en blivit utsatt vid flera tillfällen.

Figur 6.3 Frekvens av utsatthet för ovälkomna sexuella handlingar, efter unga med funktionsnedsättning respektive andra unga, 16–25 år, 2018. Procent. För få svarande killar.

¹ Skillnaden mellan hbtq-personer och heterosexuella cispersoner är inte statistiskt signifikant.

Källa: MUCF:s nationella ungdomsenkät 2018

≡ Ungas egna berättelser om att bli utsatta

Resultaten av myndighetens nationella ungdomsenkät visar att det är relativt vanligt att unga någon gång blir utsatta för ovälkomna sexuella handlingar. Även bland de unga som intervjuats framkommer flera olika exempel på när unga har blivit utsatta för olika sorters sexuella trakasserier. Det finns en stor bredd i de handlingar som unga berättar att de har utsatts för. Från att befinna sig i en utbildningsmiljö där det är vanligt förekommande att unga kallar varandra för nedvärderande saker med anspelning på sexualitet, till sexuella trakasserier som angränsar till sexuellt ofredande där unga utsätts av vuxna i en maktposition.

Att utsättas av andra elever och studenter

Flera av de unga som intervjuats berättar om en utbildningsmiljö där det är vanligt att unga pratar med varandra på ett sätt som kan upplevas

kränkande av den som blir utsatt. De berättar att sexuella trakasserier i form av ord som ”böj, hora eller fitta”, eller att ovälkomna kommentarer som rör kropp eller sexualitet ofta förekommer. De berättar också om grupper av elever som sitter i klassrummet, eller i skolans gemensamma uppehållsrum, och kommenterar varandra, andra elever på skolan eller personer på sociala medier på ett kränkande sätt. Det förekommer också att klasskompisar kommenterar personers kroppar som de ser på film under lektionstid eller i andra sammanhang på ett nedlåtande sätt.

– Det har jag hört flera gånger. De sitter kanske längst bak i klassrummet, eller i uppehållsrummet, att de kollar på någon på Instagram eller något. Att det är mycket så här kommentarer med att ”usch, hur kan man vara ihop med en sån tjej?”, något sånt där. Eller ”usch, hur ser de ut?” eller ”de borde äta lite mindre”. Det hör jag rätt ofta. (...)

– (Intervjuare:) Hur känns det? Om de kommenterar en person på Instagram eller någonstans? Hur känns det när ni överhör det, så? Tar ni åt er själva?

– Mm, det kan väl bli att man jämför det de säger med hur man själv ser ut och så, och försöker ändra så att man ... Ja. Ja, man vill inte heller säga emot, för då finns det risk att man säger emot ... alltså börjar påpeka hur man själv ser ut. Ja, så man vill inte så här gripa in, bara ”nej, så får du inte säga. /Två tjejer, grundskolan

Unga berättar att det ofta kan finnas, som beskrivits tidigare, en underton av skämsamhet i det som sägs. Att det kan uppfattas som en jargong och därmed är något som de känner att de inte förväntas ta på allvar. Men i intervjuerna berättar flera unga att de mår dåligt av att få höra kommentarer från andra som rör kroppen eller sexualitet, eller att de kallas för nedvärderande saker med anspelning på sexualitet.

Bland de unga som studerar på universitet eller högskola finns också en utsatthet från andra studenter på lärosätet. Men de unga studenter som MUCF intervjuat beskriver inte på samma sätt att det finns en jargong på lärosätet, där vem som helst riskerar att bli utsatt. De befinner sig inte på samma sätt i en utbildningsmiljö där den allmänna jargongen i gemensamma ytor för studenterna upplevs som otrygg. Dessa unga beskriver istället att trakasserier från andra studenter sker på studentpubar, krogar eller liknande, alternativt i samband med nollningsperioder.

Men jag tänker också den här gränsen mellan vad som är okej och roligt och vad som inte är okej, är väldigt hårfint när det kommer till en skolmiljö. För det någon skrattar åt behöver inte den andra tycka är lika kul, och kan uppfatta på ett annat sätt. Och att den linjen i skolan man kanske behöver dra hårdare. Att ja, men, även om dina kompisar tycker att det är kul att dra ett sexuellt skämt så ska man fortfarande inte kanske göra det, för att det kan uppfattas fel av andra, och att det är något som man kanske behöver förmedla till eleverna. /Tjej, universitetet

Att utsättas av vuxna i utbildningsmiljön

För flera av de unga som MUCF intervjuat, särskilt de unga som idag går i grundskolan, är vuxnas närvaro något som skapar en trygghet. Men vi hör också unga som upplever att vuxna på skolan, eller i anslutning till utbildningsmiljön, skapar en mindre trygg miljö. Vi har hört flera beskrivningar av vuxna som utsatt de unga för sexuella trakasserier. Både killar och tjejer berättar om händelser då de utsatts av till exempel lärare, handledare, lärarassistenter eller vuxna som de kommit i kontakt med när de haft praktikperioder inom utbildningen eller lektioner förlagda till andra miljöer som till exempel gymmet.

Unga beskriver situationer där de upplever att de får ovälkomna blickar från vuxna som gör att de känner sig obekväma, eller att lärare visar dem uppmärksamhet på ett sätt som inte känns okej. De beskriver också vissa fall av sexuella trakasserier som angränsar till sexualbrott, som att vuxna tar på deras kropp på ett kränkande sätt, uttrycker sig kränkande eller ger dem oönskade sexuella inviter.

Och sen så skulle han gärna stå bakom och hålla i höfterna när vi skulle börja klättra. Jag menar, då stod vi ändå på madrassen, så det var inte så att vi skulle ramla bara för att vi stod på madrassen. Och jag vet, jag har en kompis i naturklassen, och de var med om exakt samma sak, de tjejerna, så det var inte bara just mot min klass. /Tjej, gymnasiet

Det framgår tydligt att de unga som utsatts för sexuella trakasserier av vuxna i skolmiljön känner sig väldigt utsatta. Den känslan kommer bland annat av att den vuxna har en maktposition i förhållande till den unga vilket skapar en känsla av extra otrygghet och utsatthet.

≡ Trygga och otrygga miljöer

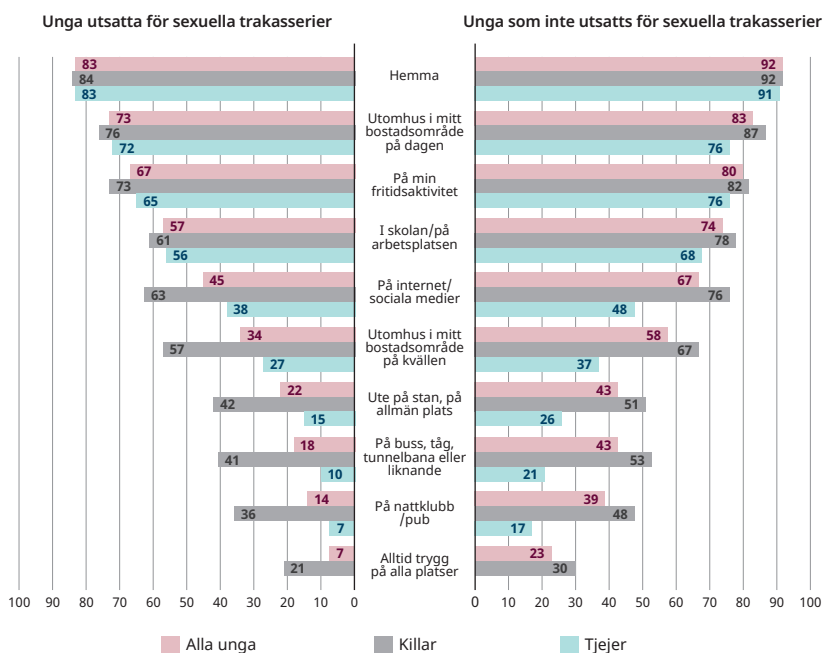
En otrygg miljö inverkar begränsande på individer. Sådana platser kan vara både fysiska lokaler i en byggnad eller virtuella miljöer på webben. Platser där unga i lägre utsträckning känner sig trygga är till exempel utomhus i bostadsområdet på kvällen, ute på stan, i kollektivtrafiken eller på nattklubb alternativt pub. I MUCF:s nationella ungdomsenkät svarar de unga på hur ofta de känner sig trygga på olika platser. Nästan sju av tio unga, 68 procent, uppger att de alltid känner sig trygga i skolan eller på arbetsplatsen. Sex av tio, 58 procent, känner sig alltid trygga på internet och i sociala medier. Generellt är det vanligare bland killar än bland tjejer att uppge att de alltid känner sig trygga på dessa platser.

På flera av de platser vi frågat om i den nationella ungdomsenkäten är det mindre vanligt att alltid känna sig trygg bland de unga som har blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar. Det är störst skillnad i trygghet på de platser där en lägre andel unga generellt alltid upplever sig trygga, exempelvis i pub- eller barmiljöer. Majoriteten av alla unga känner sig trygga i skolan eller på arbetsplatsen. Men det finns en skillnad mellan unga som blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar och unga som inte blivit utsatta. Bland utsatta unga känner sig knappt sex av tio alltid trygga, medan motsvarande andel bland unga som inte blivit utsatta är drygt sju av tio. Detta gäller för både killar och tjejer där det är minst vanligt bland utsatta tjejer att alltid uppleva trygghet i skolan eller på arbetsplatsen och mest vanligt bland killar som inte blivit utsatta. Samma mönster ser vi för de flesta andra platser vi frågat om. Generellt ser vi i den nationella ungdomsenkäten att det är få unga som känner sig trygga på nattklubbar eller pubar, ungefär två av tio.

Bland de unga som har blivit utsatta för sexualbrott är det mindre vanligt att känna sig trygg på flera av dessa platser. Precis som den skillnad i upplevd trygghet som finns mellan tjejer och killar är det störst skillnad i trygghet på de platser där en lägre andel unga generellt upplever sig trygga. Bland de unga som blivit utsatta för sexualbrott känner sig knappt sex av tio alltid trygga i skolan eller på arbetsplatsen, medan motsvarande andel bland unga som inte blivit utsatta är drygt sju av tio.

Både bland killar och tjejer finns det en skillnad i upplevd trygghet mellan unga som blivit utsatta för sexualbrott och unga som inte blivit

det. Tjejer som har blivit utsatta är de som i minst utsträckning svarar att de alltid känner sig trygga på olika platser³⁷. Även killar som blivit utsatta för sexualbrott är mindre trygga jämfört med killar som inte blivit utsatta, även om killar generellt uppger att de känner sig trygga i högre utsträckning. Resultaten från den nationella ungdomsenkäten visar också att det är mindre vanligt bland unga hbtq-personer som blivit utsatta att uppleva trygghet ute på stan och på fritidsaktiviteter, i jämförelse med unga hbtq-personer som inte blivit utsatta. Eftersom antalet unga i gruppen hbtq-personer som svarat på enkäten är litet har det inte varit möjligt att analysera skillnader för alla de platser som undersöks.

Figur 6.4 Andel unga som uppger att de alltid är trygga på olika platser, efter upplevelse av ovälkomna sexuella handlingar, 16–25 år, 2018. Procent.

Källa: MUCF:s Nationella ungdomsenkät 2018

³⁷ Enda undantaget är för platsen ”utomhus i mitt bostadsområde på dagen”.

Skillnader mellan olika skolnivåer

I de intervjuer som MUCF gjort med unga finns skillnader i upplevd trygghet mellan elever på olika utbildningsnivåer. Skillnaderna syns både i svaren från elever som idag befinner sig i studier på de olika utbildningsnivåerna, men också i svaren från de universitetsstuderande som reflekterar över skillnader i utbildningsmiljön på universitet och sina tidigare erfarenheter från grundskola och gymnasiet.

Från både grund- och gymnasieeleverna hör vi hur relationer är viktigt för tryggheten. Både att eleverna känner många av de andra eleverna på skolan och att relationen till lärare och vuxna på skolan är bra. Vi hör också att sällskapsutrymmen och korridorer upplevs som mindre trygga och att sexuella trakasserier i högre utsträckning förekommer där.

Eleverna uttrycker att en anledning till den upplevda otryggheten är att de vuxna på skolan inte är närvarande i samma utsträckning på dessa platser. Vi får också höra några gymnasielever som tror att anledningen till att de känner sig trygga i sin skolmiljö är skolans speciella inriktning. De tror att eleverna söker sig specifikt till den skolan och att eleverna genom inriktningen lär känna många av de andra eleverna samt att de har lärare som bryr sig om dem och som eleverna känner sig trygga med.

Men jag tror också att det kan handla om de vuxna som man omringas av, för våra lärare, jag tycker ... Jag gillar våra lärare väldigt mycket. Många av dem, i alla fall. Och det känns som man har mycket större ... en bra koppling med dem, inte bara som lärare, utan man kan snacka med dem om det vore någonting, och det känns som de bryr sig, liksom. Så jag tror det kan ge mycket. Även fast vi alla på skolan är nästan vuxna, så gör det ändå mycket att ha någon riktig vuxen som man känner sig trygg med. /Tjej, gymnasium

De unga som idag befinner sig i studier på universitet berättar att de tycker att universitetet är en trygg miljö att befinna sig i. De berättar om hur studenterna själva engagerar sig för att skapa trygga miljöer. Till exempel genom att sätta upp riktlinjer för vad som är accepterat beteende i krogmiljöer som är drivna av studenter och förhållningsätt under nollnings-/insparksperioder. I större utsträckning tar unga också ansvar för varandras trygghet, uppmärksammar om de ser någon som utsätts, och

säger oftare ifrån eller stöttar varandra i sådana situationer, jämfört med vad vi hör från grund- och gymnasieeleverna.

Unga på universitet som har studerat ett tag berättar om den trygghet som skapas av att själv välja i vilka sammanhang de umgås och med vilka vänner. Unga hbtq-personer som befunnit sig i en mycket utsatt skolmiljö under grundskole- och gymnasietiden upplever universitetet som den första platsen de känner sig trygga på. Bakom den känslan ligger både möjligheten att i större utsträckning själv välja vilka man umgås med och en känsla av att de andra studenterna inte bryr sig om vilken sexuell läggning en annan person har, på samma sätt som de upplevt i yngre åldrar.

Jag tror faktiskt universitetet var den första platsen jag kände mig helt trygg på. Grundskolan, högstadiet och gymnasiet var riktigt tuffa tider för mig. Men universitetet kändes mer som att här är det vissa människor som inte bryr sig så mycket om vilken sexuell läggning jag har eller vad som helst, och folk som kanske också tänker steget före innan man yttrar vissa saker eller gör vissa handlingar. Så det var där jag kände en väldigt stor trygghet med att börja på universitetet, för det var en trygghet jag inte riktigt hade känt under de andra skolåren som jag hade gått.
/Kille, universitet

Utsatthet i digitala miljöer

I anslutning till skolmiljön finns även digitala miljöer. Dessa kan vara utformade på olika sätt, vilket gör att unga kan uppleva dem antingen som trygga eller otrygga platser.

Otrygga digitala miljöer är till exempel sådana där vuxna eller skolans personal inte är närvarande eller har insyn. Det kan vara stängda grupper kopplade till skolan där bara eleverna själva har tillträde, eller digitala miljöer som inte är kopplade till skolan men där många av eleverna befinner sig.

Möjligheten att göra inlägg eller ställa frågor till varandra anonymt är en annan sak som unga upplever skapar större otrygghet i digitala miljöer. En av de unga som idag är student på universitet reflekterar över att de unga i yngre åldrar nu använder sociala medier i större utsträckning än hon upplevde att de gjorde under sin egen tid i grundskola och gymnasiet. Det gör att nuvarande unga i grund- och gymnasieskolorna upplevs

mer utsatta för det som sker i den digitala miljön. Unga i grund- och gymnasieskola efterfrågar själva att skolan ska ta mer ansvar för att prata med eleverna om hur man förhåller sig till varandra i digitala miljöer, till exempel genom att prata om vad som är okej och inte. Det är viktigt att skolans lärare vet vad som händer på sociala medier.

Sammanfattning

Analysen av resultatet visar följande:

- Det är vanligt att unga utsätts för sexuella trakasserier i sin utbildningsmiljö, främst i form av kommentarer.
- Både unga hbtq-personer och unga med funktionsnedsättning utsätts i större utsträckning än andra unga för ovälkomna sexuella handlingar flera gånger.
- Unga berättar både om utsatthet från andra elever, från lärare och från andra vuxna i anslutning till skolan.
- Unga beskriver att sexuella trakasserier även förekommer i digitala miljöer.
- Unga upplever att miljöer där lärare befinner sig är tryggare än de miljöer där lärare inte finns. Det förekommer fler sexuella trakasserier i miljöer där lärare inte är.

Kapitel 7

Det blir bara värre om jag berättar

I **DET HÄR KAPITLET REDOGÖR** vi för ungas tankar om varför de inte vill berätta om de blivit utsatta. Avsnittet innehåller även ungas röster om när de väljer att berätta för någon att de blivit utsatta för sexuella trakasserier, vem de berättar för samt vad de upplever händer om och när de berättar.

■ ■ ■ **De flesta unga väljer att inte berätta om sexuella trakasserier**

Många av de unga MUCF intervjuat säger att de flesta unga varken säger ifrån, eller berättar för någon, om de blivit utsatta för sexuella trakasserier. Särskilt de unga som går i grundskola eller på gymnasiet upplever att det är svårt att konfrontera den som utsätter dem eller berätta för en vuxen, trots att de upplever att de blir kränkta och att det får dem att må dåligt. Bland äldre unga som idag studerar på universitet är det vanligare att säga ifrån när de ser sexuella trakasserier.

Oro för negativa konsekvenser från andra unga

Det finns flera orsaker till att unga väljer att inte konfrontera den som utsätter dem, eller att inte berätta för någon om de sexuella trakasserierna efteråt. Vi hör att unga upplever att de skulle bli ifrågasatta av de som får höra.

Flera av de unga som går i grundskola eller på gymnasiet säger att det också beror på att man är rädd att det ska få negativa konsekvenser. De är oroliga för att alla skulle veta att det var de som berättat, och att det skulle kunna göra att det blir värre för dem efteråt. Flera är oroliga att de ska bli sedda som den som ”skvallrar” och vad det skulle kunna få för konsekvenser att bli uppfattad på det sättet.

Jag tänker att många behöver prata av sig, men att man egentligen inte vågar säga något till den som gjorde det, för att man är då rädd att det ska sprida sig eller så. /Tjej, grundskola

Flera unga beskriver också att det finns en osäkerhet kring hur man ska reagera på det man utsätts för, och den osäkerheten gör att man inte vill berätta om vad som hänt.

Många av de unga som går på gymnasiet, men även i grundskolan, berättar att de befinner sig i en miljö där det är vanligt att unga använder ord med anspelning på kroppen eller sexualitet när man pratar med och om varandra. Det kan upplevas som en jargong, ibland med en skämtsamt ton, men även på allvar. Det gör att det också finns en osäkerhet hos många unga, där man inte riktigt vet om det man blir utsatt för är ”på allvar” eller mer att betrakta som ett skämt.

En tjej berättar att det finns ett grupptryck kring att man måste tycka att trakasserier är roliga, även om de själva mår dåligt av dem. Flera unga beskriver att de är rädda att framstå som en person som överreagerar, som har missförstått ett skämt eller som är tråkig och utan humor. Det gör att man inte säger ifrån, även om man själv inte upplever det som man utsätts för som ett skämt och egentligen mår dåligt av det.

Jag tror att många hade velat nämna det. För att om då den personen får reda på att jag kanske har sagt till mina föräldrar, då skulle man blivit den som kanske skvallrar eller liksom ”tog du åt dig av det?” Att det blir lite ett skämt. Och kanske att de berättar för sina andra kompisar och så. Jag tror att det lätt hade blivit så. /Tjej, grundskola

Grupperna av unga på gymnasieskola och universitet menar att det finns en stor risk att det blir värre för dem själva om de berättar. Unga på gymnasiet menar att det finns en risk att de blir uthängda i närsamhället om de berättar och att det ska spridas vem som berättat om utsattheten. En av tjejerna beskriver det som att alla kommer att få veta vad som hänt. De upplever att troligen så drabbar det dem själva mer än vad det drabbar förövaren.

De killar som MUCF har intervjuat berättar att en anledning till att de ofta inte anmäler det som har hänt, eller pratar med andra om, är att de inte alltid själva reflekterar över att det de utsätts för är sexuella trakasserier. Killarna beskriver hur normer för manlighet i samhället gjort att de inte uppfattade det som sexuella trakasserier när det inträffade. Det har också hindrat dem från att berätta när de blivit utsatta för sexuella trakasserier. De beskriver hur de upplever att killar inte förväntas berätta för andra om känslor, och att det finns en oro att bli sedd som svag eller avvikande om de gör det. Det resulterar i att de hellre håller känslorna för sig själva.

Och det är någonting som är en väldigt skev uppfattning hos killar på hur sexuella trakasserier, och sånt, ser ut. Och att det inte alls är någonting som du måste bära på själv. Och någonting som du skulle stoppat själv, annars får du skylla dig själv-mentaliteten, och såna saker. Och jag tror att det finns väldigt mycket sånt som ligger bakom hos killar med ... att kunna våga öppna upp sig och prata om saker och ting. Och jag tror ju att, dit samhället är mer på väg i dag, kommer det att bli tydligare att det finns fler killar som har blivit utsatta av saker och ting. /Kille, universitet

Unga studenter på universitet menar att de inte vill riskera sina betyg och sin utbildning genom att berätta om sin utsatthet för sexuella trakasserier. Flera av dem hänvisar till att det kommer att påverka dem negativt om de anmäler att de utsätts för sexuella trakasserier i sin utbildningsmiljö. De menar att de upplever att det riskerar att bli repressalier för dem som berättar så då är det lika bra att låta bli. På samma sätt som gymnasieeleverna menar de att det inte är förövaren som drabbas utan de själva. Det skulle bara göra situationen värre om de berättade.

Unga litar inte på att det blir bättre om de berättar

Ytterligare anledningar att unga inte berättar om sexuella trakasserier, framförallt för vuxna så som föräldrar eller skolpersonal, är att de inte känner trygghet i vad som kommer att hända om de berättar. Framförallt är det flera av de unga i intervjuerna som tvivlar starkt på skolans förmåga att ta tag i både trakasserier som utförs av vuxna eller av andra elever

i skolmiljön. När de inte tror att det skulle leda till något positivt att berätta avstår de hellre från att göra det.

Unga som studerar vid universitetet resonerar kring att skolan går ut med ett budskap om att det råder nolltolerans mot sexuella trakasserier i utbildningsmiljön, samtidigt som de själva upplever att skolans agerande tyder på något annat. Som exempel beskrivs hur ett förslag på en visselblåsarfunktion med möjlighet för studenter att anmäla sexuella trakasserier anonymt inte genomförs. Anledningar som framförs för att inte genomföra förslaget är att det finns en oro att personal på skolan ska bli anmälda och att skolan inte bedöms ha rätt resurser för att utreda sådana anmälningar. Ett annat exempel är när det funnits förslag på åtgärder mot sexuella trakasserier som bedömts vara för kostsamma och därför inte genomförts. Eleverna tolkar det som att skolorna tolererar en viss nivå av sexuella trakasserier, och att de förväntas hantera dessa själva.

Unga i de yngre åldrarna, som går på grundskola eller gymnasium, berättar om situationer där de vet att lärare har sett vad som hänt, men valt att inte agera. De har "viftat bort det" eller "låtit det försvinna". En ung tjej berättar att hon vet av erfarenhet att det inte händer något om man berättar för lärare.

Det finns också en osäkerhet inför att berätta eftersom det känns som att lärarna på skolan är vänner med varandra. Att anmäla någon som många i samhället känner har även hindrat unga som utsatts för sexuella trakasserier.

För jag hade en kompis där på samma plats, så att när han skickade någonting till mig så tog hon kort på min telefon. Så jag har kvar det han har skrivit, och jag visade för läraren och hon var beredd att göra en anmälan och så här. Men samtidigt så är det ... Det blir det här stoppet, att jag kan inte lägga den där anmälan på honom även fast jag skulle behöva, just för att vi bor i på en liten ord där alla vet vem han är, alla vet vem jag är. Och han har så många kompisar som står bakom honom, säkert, oavsett vad han har gjort. Så att jag hade blivit igenkänd som den som anmälde honom, så då kan bara lägga det som att jag har hittat på allting. Så därför valde jag att inte göra det. /Tjej, gymnasium

Det finns ett tydligt maktperspektiv när det handlar om att unga inte anmäler sexuella trakasserier där de utsätts av vuxna eller andra elever i utbildningsmiljön.

Unga litar inte heller på att deras berättelser ska bli tagna på allvar. De är också oroliga för att om de berättar och en anmälan inte leder till att den som utsatt dem blir dömd så kommer det att leda till negativa konsekvenser för dem. Flera unga som intervjuats har erfarenheter av sexuella trakasserier som angränsar till sexualbrott som de inte känner sig trygga nog att anmäla.

Jag har aldrig anmält någonting och jag kan känna att jag borde ha gjort det, men jag vågade inte för jag är rädd att man ska liksom hamna i domstol och så står de där och bara "ja, fast du hade på dig det här". Alltså, typ en sån sak. jag tycker inte att man märker av den skillnaden nämnvärt sen lagen ändrades, utan jag tycker fortfarande att det är så absurda exempel som visas upp, att det är ... Ja, men så här, "hon hade stringtrosor på sig, och då bad man lite om det." Det är lite så här, fast man hade byxor ovanpå. Alltså, det där tror jag är sånt som skrämmer många. /Tjej, universitet

Unga väljer att inte berätta om utsatthet för de tror inte att det blir bättre. Känslan av att inte bli trodd på av lärare eller mentorer gör att de många gånger inte berättar.

≡ När unga väljer att berätta

Unga berättar ovan att det finns hinder som gör att de väljer att inte berätta. Men unga väljer också att berätta om sin utsatthet. I detta avsnitt berättar unga om varför de väljer att berätta.

Tjejerna i grundskolan tycker det är viktigt att kunna prata med någon. Framförallt berättar de för personer som de litar på, i första hand på sina närmaste vänner. När unga är osäkra på hur allvarliga trakasserierna är vänder de sig till vänner för stöd och som tolkningshjälp för vad som egentligen hänt.

En ung tjej på universitet berättar att hon först vände sig till sina vänner och berättade för att det kändes tryggt. Det var vännerna som sedan stöttade henne så att hon gick och pratade med studenthälsan. Tjejerna på gymnasiet pratar i liknande ordalag och en av dem säger:

Och då pratade jag med mina kompisar, och då var det faktiskt de som satte ner foten och sa: "men alltså, det här är inte okej, han får inte göra så här." Och det var de som gick och pratade med studenthälsan först, och sen så gick jag och pratade med Studenthälsan. Och de sa liksom att nej, men är det obehagligt så är det inte okej. Och sen så hjälpte de mig att komma ur det och prata med honom och såna grejer också. Så det löste sig. /Tjej, gymnasiet

Tjejerna i grundskolan uttrycker att anledningen till att man vill prata med en vän eller föräldrar främst är för att man behöver stöd och hjälp att hantera sina känslor kring det de blivit utsatta för. De säger att anledningen att berätta inte är att den som utsätter dem ska få konsekvenser utan att de behöver prata.

Även tjejer i äldre åldrar berättar att det huvudsakliga syftet med att vända sig till vänner, familj eller studenthälsan är att få stöd i hur man ska hantera kränkningen man blivit utsatt för, inte att den som är skyldig ska straffas.

Är det något lite mildare tror jag man pratar ... alltså bara vill berätta för någon och så. Och då brukar jag prata med mina vänner. Men om det återupprepas många gånger så pratar man med sina föräldrar och så frågar man dem om de tycker att man ska gå och prata med en lärare eller elevhälsoteam eller kurator och så. /Tjej, grundskola

Men även om de flesta unga inte berättar om sexuella trakasserier, eller att de stannar vid att prata med sina vänner, finns det exempel bland de unga där de valt att berätta för någon annan vuxen. I de fallen har de unga vänt sig till vuxna de har förtroende för. Exempelvis föräldrar, lärare, skolkuratoren, studenthälsan eller vårdcentralen.

Vi hör flera unga som lägger vikt vid att det finns ett starkt förtroende för den person man berättar för. De unga beskriver det som att när man berättar så blir det hela mer verkligt. Men det är otäckt att släppa kontrollen och tolkningsföreträdet på det sätt som sker när man berättar. En tjej på gymnasiet beskriver att hon skulle känna sig tryggare att berätta om hon var anonym och berättade för någon som inte känner henne. Även flera av de unga som går på universitetet tror att fler skulle våga anmäla att de blivit utsatta om de kunde göra det på ett anonymt sätt, och därmed utan oro att drabbas av konsekvenser för att de valt att berätta.

Sammanfattning

Analysen av resultatet visar följande:

- Unga är rädda att andra unga ska se dem som ”tråkiga”, som en person som inte kan ta ett skämt, som överreagerar eller skvallrar, och att det kan göra situationen värre.
- Normer för kvinnligt/manligt i samhället gör att de inte upplever det som inträffat som sexuella trakasserier eller är osäkra på hur andra kommer tolka trakasserierna som de berättar om
- Unga upplever att det finns en diskrepans i skolans budskap om att det råder nolltolerans mot sexuella trakasserier och i hur den faktiskt agerar för att motverka att sådana sker och litar därför inte på att anmälan kommer att leda till en korrekt utredning och relevanta åtgärder.
- Unga är oroliga för att en anmälan av skolans personal ska få negativa konsekvenser för deras skolgång, betyg, poäng eller examen.
- De har vuxna i sin närhet som de känner sig trygga med och har förtroende för.
- De pratar med vänner som stöttar dem i att ta kontakt med någon vuxen angående det som inträffat.

” Man kanske inte känner för att komma tillbaka till skolan om man får höra de här orden, eller om man blir utsatt för olika sexuella trakasserier, då är det kanske inte ...
Då kopplar man situationerna och händelserna till skolan, och då känns helt plötsligt skolan till en plats man inte vill vara på. Och ja, och då kanske man stannar hemma i stället, och det gör så att man kanske förlorar lite sin möjlighet att utbilda sig till det man från början ville bli.”

/Tjej, grundskola

Sexuella trakasserier påverkar både skolgång och hälsa

DET FINNS SEDAN TIDIGARE flera rapporter, forskning och utredningar som visar att sexuella trakasserier leder till negativa konsekvenser för den som drabbas. Ungas levnadsvillkor kan till exempel påverkas i form av försämrad hälsa eller att deras frihet att röra sig i samhället begränsas. I det här kapitlet har vi samlat de intervjuade ungas egna röster om hur sexuella trakasserier påverkar dem och deras studier. De ungas berättelser om hur de påverkas kompletteras med svaren från MUCF:s nationella ungdomsenkät som visar på hur utsatthet för sexuella trakasserier och psykisk hälsa hänger ihop bland unga.

☰ Ungas möjlighet till utbildning påverkas

Sexuella trakasserier i utbildningsmiljö påverkar unga negativt på flera sätt. Flera av de unga MUCF intervjuat berättar att de har svårt att koncentrera sig på sina studier när miljön upplevs vara otrygg. Tjejerna som går i gymnasiet berättar att de blir arga och bara vill lämna skolan eller får svårt att fokusera på att göra sina skoluppgifter. Några berättar att det finns elever som känner sig så otrygga och mår så dåligt att de inte ens går till skolan.

Ja, man blir arg och då vill man bara därifrån. Och då kan man ... i alla fall jag, kan inte fokusera på att göra några skoluppgifter då. Då sitter man på lektionen och bara är där och är tjurig och vill hem. /Tjej, gymnasium

Även unga som studerar vid universitet beskriver det som påfrestande att vara i en miljö där de alldeles för ofta hör om andra studenter som utsätts för sexuella trakasserier även om de själva inte har en relation till dem. Det drar ner den psykosociala miljön, även om de har svårt att säga om det påverkar deras studier.

I MUCF:s nationella ungdomsenkät ser vi att det är mindre vanligt bland unga som blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar att uppge att de är ganska eller mycket nöjda med sin utbildning respektive sin arbets-/skolsituation jämfört med unga som inte blivit utsatta. Detta gäller bland både tjejer och killar³⁸. Bland unga hbtq-personer som blivit utsatta ser vi också att andelen som är nöjda med sin utbildning respektive arbets-/skolsituation är mindre jämfört med de som inte blivit utsatta.

Flera av de tjejer som intervjuats berättar att de anpassar sig och sitt beteende för att undvika att bli utsatta för sexuella trakasserier. De berättar till exempel att de väljer att använda mer täckande kläder, att de går omvägar runt allmänna utrymmen på skolan där många elever samlas mellan lektioner eller att de undviker att gå till sina skåp i onödan. Trots att det är tydligt att flera av de tjejer som MUCF intervjuat gör stora anpassningar under en skoldag, uttrycker tjejerna flera gånger att de inte upplever att det påverkar dem så mycket.

Ja, men det kan vara så att om jag ska gå förbi där igen så kanske jag tänker, ska jag ta en annan väg eller ska jag gå vidare? Men det är väl typ så, men det är väl ingenting jag känner att jag tänker på så mycket. Men det är ofta så här, jag tar en annan väg. Men måste jag verkligen gå till skåpet igen? Lite så. Det är oftast killgäng som sitter och ... ja, men pratar, viskar lite, kollar. En kollar, då kollar alla. Och då märker man själv att de pratar kanske om det eller liknande. /Tjej, gymnasium

³⁸ Skillnaden mellan killar som blivit utsatta och killar som inte blivit utsatta är inte signifikant för andelen som svarar att de är ganska eller mycket nöjda med sin arbets- eller skolsituation.

Ungas möjlighet till god hälsa påverkas

Både ungas berättelser från intervjuerna och resultaten i MUCF:s nationella ungdomsenkät visar att unga som blivit utsatta för sexuella trakasserier också uppvisar en sämre självskattad hälsa och välmående än unga som inte blivit utsatta. Flera elever beskriver att de får ont i magen, känner sig oroliga och stressade. Men att ”bara” befinna sig i en utbildningsmiljö där det förekommer sexuella trakasserier påverkar också unga på ett negativt sätt.

En kille på universitet uttrycker det som att det är ”jobbigt att leva och verka i en sådan miljö där det ska behövas insatser”. Tjejer i både grundskola och på universitet beskriver hur utsattheten gör att deras självkänsla påverkas, de känner sig ”smutsiga” eller försvarslösa. Flera tjejer beskriver hur trakasserierna gör att de börjar nedvärdera sig själva, att det som sagts till dem blir något som de sedan säger till sig själva.

Jag tror att man typ nedvärderar sig själv, eftersom att ... Ja, men ofta är man bäst på att nedvärdera sig själv, och om någon annan har sagt någonting åt dig, så blir det lätt ... ja, men så som vi sa innan, att det blir typ ett eko i huvudet, eller någonting, som upprepas. Så man själv tror att det blir typ en sanning i stället. /Tjej, grundskola

Många unga berättar i intervjuerna att de egentligen mår mer dåligt över att själva bli utsatta än de låter andra veta.

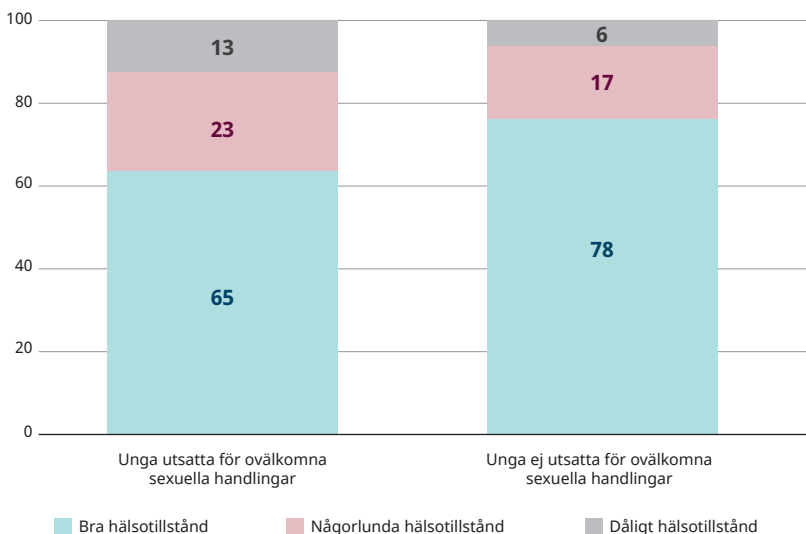
Gemensamt för de unga som har blivit utsatta för sexuella trakasserier är att de beskriver hur det fortfarande påverkar dem trots att det kan ha gått lång tid sedan de utsattes. Vi får också höra hur trakasserierna påverkar den utsatta mer i efterhand än när det sker.

Alltså, det påverkar en ju inte när man hör orden. Det påverkar ju liksom två veckor senare när man tänker tillbaka och två år senare. Det handlar ju inte bara om där och då. För jag menar, jag kan komma ihåg när jag gick i gymnasiet, i så här tvåan kanske, och man blev slut-tjej ..., och någon kallade en hora. Och det var så här någon man knappt kände. Och det kan jag fortfarande tänka på nu. /Tjej, universitetet

Upplevd hälsa hos unga utsatta för sexuella trakasserier

Generellt sett bedömer de flesta unga i MUCF:s nationella ungdomsenkät sitt allmänna hälsotillstånd som ganska eller mycket bra. Men det är mindre vanligt bland unga som blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar att uppge en bra hälsa. Det gäller både bland tjejer och killar. Vi kan inte se någon skillnad mellan andelen utsatta tjejer och andelen utsatta killar som uppger ett bra hälsotillstånd. Det är också dubbelt så vanligt bland unga tjejer som blivit utsatta att uppge en ganska eller mycket dålig hälsa jämfört med tjejer som inte blivit utsatta.

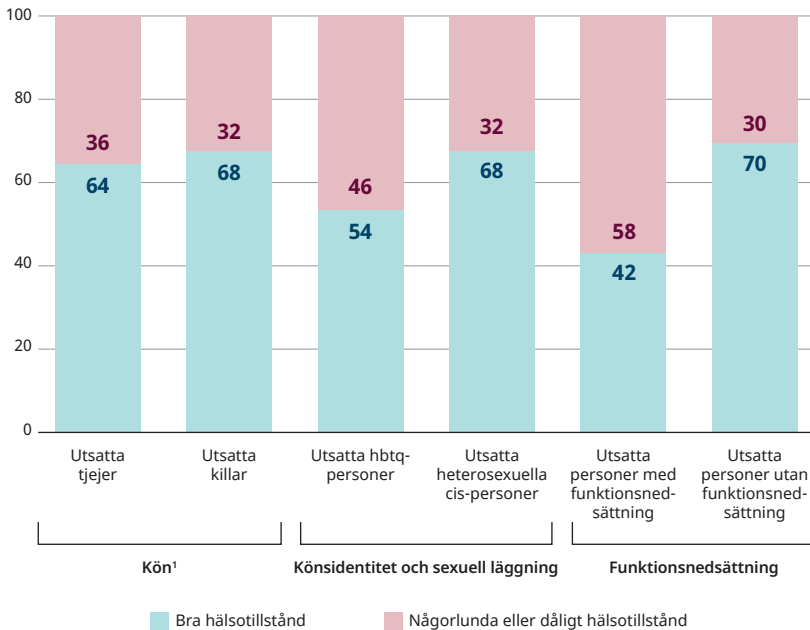
Figur 8.1 Andel unga som uppger olika hälsotillstånd efter upplevelse av ovälkomna sexuella handlingar, 16–25 år, 2018. Procent. För få svarande killar.

Källa: MUCF:s nationella ungdomsenkät 2018.

Unga hbtq-personer uppger i lägre utsträckning än unga heterosexuella cispersoner att de har en bra hälsa, oavsett om de blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar eller inte. Bland både unga hbtq-personer och unga heterosexuella cispersoner är det mindre vanligt att de unga som

blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar uppger ett bra hälsotillstånd³⁹. Bland unga hbtq-personer som blivit utsatta svarar endast drygt hälften att de har en god hälsa. Motsvarande andel bland heterosexuella cispersoner som blivit utsatta är knappt sju av tio.

Vi ser liknande mönster bland unga med funktionsnedsättning där drygt fyra av tio som blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar uppger en god hälsa.

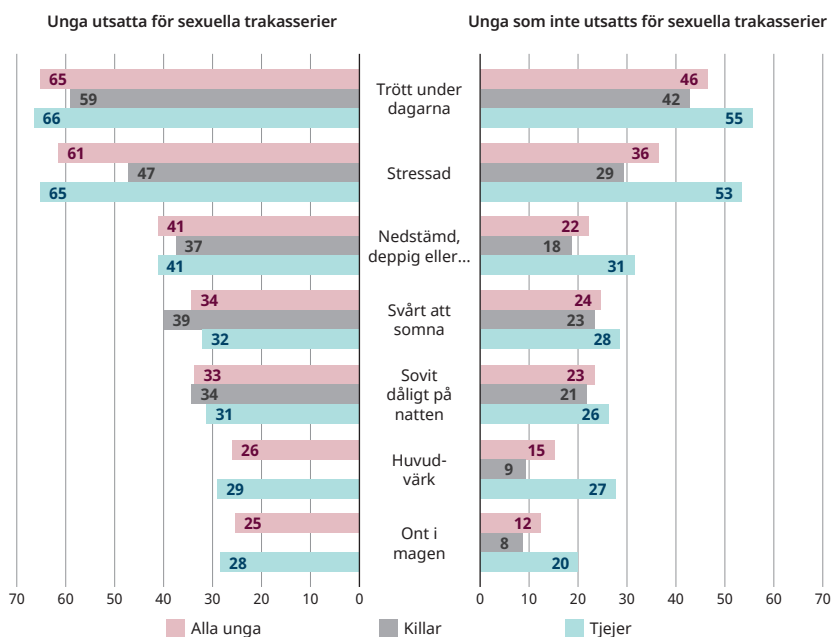
Figur 8.2 Andel unga utsatta för ovälkomna sexuella handlingar, efter hälsotillstånd och olika grupper, killar/tjejer, hbtq-personer/heterosexuella cispersoner och unga med funktionsnedsättning/unga utan funktionsnedsättning, 16–25 år, 2018. Procent.

¹ Skillnaden mellan andelen utsatta tjejer och utsatta killar som upplever ett bra hälsotillstånd är inte statistiskt signifikant. ² Avrundning gör att alla staplarna inte summerar till exakt 100 procent.

³⁹ Bland unga hbtq-personer är skillnaden mellan de unga som blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar och unga som inte blivit utsatta att uppge ett bra hälsotillstånd inte statistiskt signifikant när vi tar med kön i uträkningen.

Den nationella ungdomsenkäten ger även möjlighet att se i vilken utsträckning unga har upplevt symptom på psykisk ohälsa under det senaste halvåret⁴⁰. Enkäten mäter sju sådana symptom. Det vanligaste symptomet bland unga är att vara trött under dagarna följt av att vara stressad och att vara nedstämd.

Det är mindre vanligt att unga upplever sömnbesvär, huvudvärk eller magont. Det är generellt sett vanligare bland tjejer än bland killar att uppleva dessa symptom. Bland unga som blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar är det vanligare att uppleva dessa symptom jämfört med unga som inte upplevt sådana handlingar⁴¹.

Figur 8.3 Andel unga som uppger olika symptom på psykisk ohälsa efter upplevelse av ovälkomna sexuella handlingar, 16–25 år, 2018. Procent. 1 Om den unga uppgett att hen upplevt besväret varje dag eller flera gånger i veckan under det senaste halvåret så tolkas det som ett symptom på psykisk ohälsa. Källa: MUCF:s nationella ungdomsenkät 2018.

⁴⁰ Med symptom på psykisk ohälsa menas att de unga svarat att de upplevt ett av följande besvär varje dag eller flera gånger i veckan: ”trött under dagarna”, ”stressad”, ”nedstämd/deppig/ner”, ”svårt att somna”, ”sovit dåligt på natten”, ”huvudvärk” och ”ont i magen”.

⁴¹ För symptomet huvudvärk är skillnaden inte statistiskt säkerställd vid hänsyn tagen till kön.

Det finns ingen signifikant skillnad mellan könen vad gäller unga som anger att de som känt sig trötta, som känt sig nedstämda, deppiga eller nere, som har svårt att somna eller som sovit dåligt. Däremot uppger tjejer fler symptom på psykisk ohälsa. Killarna som utsatts för sexuella trakasserier uppger varken huvudvärk eller ont i magen som symptom på psykisk ohälsa.

Störst skillnad mellan de unga som blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar och unga som inte blivit utsatta finns för symptomen ont i magen och nedstämdhet. Det är lite mer än dubbelt så vanligt bland unga som blivit utsatta att uppge att de har ont i magen varje dag eller flera gånger i veckan jämfört med unga som inte blivit utsatta. Att uppleva nedstämdhet varje dag eller flera gånger i veckan är nästan dubbelt så vanligt bland de unga som blivit utsatta jämfört med unga som inte blivit det.

Sammanfattning

Analysen av resultatet visar följande:

- Unga som utsätts för sexuella trakasserier eller befinner sig i en miljö där sexuella trakasserier finns får svårare att koncentrera sig i skolan och utsattheten kan leda till frånvaro.
- Unga anpassar sitt beteende för att undvika att bli utsatta för sexuella trakasserier.
- Unga nedvärderar sig själva och utsattheten påverkar självkänslan under lång tid efteråt.
- Unga som blivit utsatta för ovälkomna sexuella handlingar uppger i högre utsträckning symptom på psykisk ohälsa.

” Om vi drar upp den här skalan, eller vad man ska säga. Är det lite lägre så tror jag oftast att man går mest till sina kompisar och berättar ”ja, men den här gjorde så här och det kändes inte helt rätt”, men så här också bara så att de vet också, eftersom vi lever i samma kretsar och så. Men om det skulle vara så att man får någon bild eller någonting så kanske man också går till sina föräldrar och sina kompisar, men man kanske går till föräldrarna först och bara ”ja, det ... ”

/Tjej, grundskola

Kapitel 9

Förebyggande arbete som inte prickar mål

I DET HÄR AVSNITTET UNDERSÖKS vilket förebyggande arbete och vilket stöd som unga erbjuds i utbildningsmiljön via stödstrukturerna⁴². Vi undersöker också vad unga känner till om förebyggande arbete i sin utbildningsmiljö och vilket stöd unga söker om de utsatts. Först redovisas intervjuerna med stödstrukturerna, därefter intervjuerna med de unga och sist redovisas vilka förändringar unga skulle vilja se.

Under intervjuerna blir det tydligt att stödstrukturerna har olika förutsättningar för sitt arbete. Det skiljer sig bland annat i hur de har möjlighet att delta i utbildningsmiljön. På grundskolan är möjligheterna stora för att arbeta förebyggande med elever medan stödstrukturerna på universitet har stora begränsningar i sina möjligheter.

≡ **Våga fråga unga om utsatthet**

Under våra samtal frågar vi stödstrukturerna om hur de arbetar för att förebygga sexuella trakasserier. På grundskolan beskriver personalen att deras arbete är en central del i grundskolans förebyggande arbete. Deras fokus är att stödja eleverna i sin utveckling genom olika arbetsgrupper som till exempel ett trygghetsteam.

⁴² Med stödstrukturer menar vi den elevhälsa och elevhälsoteam som finns runt unga i grund- och gymnasieskola. Hos elevhälsan finns möjligheten att träffa skolsköterska, kurator, skolpsykolog och skolläkare. I elevhälsoteamen ingår förutom elevhälsan även mentor, rektor, specialpedagoger samt studie- och yrkesvägledare. För studenter på högskola och universitet finns studenthälsan. Där kan studenter möta samtalsterapeuter, sjuksköterskor och kuratorer. Det varierar för varje lärosäte och studenthälsan är inte på samma sätt lagstadgad så som elevhälsan är.

Målet med det som trygghetsteamet gör är att eleverna ska trivas och känna sig trygga på skolan. De beskriver att de under många år har arbetat på olika sätt runt eleverna. Det viktiga är att eleverna ska känna sig trygga i sin utbildningsmiljö. Enligt grundskolans stödstruktur är det viktigt att fråga unga, för det är inte alltid de berättar själva. De menar att det är viktigt att eleverna vet att de kan berätta för en vuxen.

Stödstrukturerna på grundskolan berättar att arbetet sker i klassrummet med respektive lärare under lektionstid. Alla som har kontakt med eleverna är involverade i det förebyggande arbetet. Det betyder att mentorn för klassen, andra lärare som eleverna har kontakt med som exempelvis specialpedagog men också rektor och de som arbetar i elevhälsan, ska arbeta förebyggande. På grundskolan sker det förebyggande arbetet också genom det arbete som trygghetsteamet gör.

Under intervjun frågar vi om #metoo har påverkat deras arbete. De beskriver att det förebyggande arbetet har förändrats och blivit noggrannare. En av anledningarna menar de är att eleverna har fått mer kunskap om sexuella trakasserier via #metoo och därför blir kraven på elevhälsans arbete högre. När vi frågar om hur de går tillväga för att undersöka om en elev blir utsatt för sexuella trakasserier svarar en av dem att de brukar fråga unga om de utsatts för något. De är lite svävande på hur de ställer frågorna men är eniga om att det är viktigt att frågor om utsatthet ställs.

De beskriver också att de undersöker elevernas utbildningsmiljö genom samtal och enkäter. Samtalen görs bland annat i form av utvecklingsamtal med mentor eller i form av att elevhälsan gör hälsokontroller. Men de hänvisar även till stödformer utanför utbildningsmiljön.

Begränsade möjligheter på högskola och universitet

När vi frågar studenthälsan på universitet hur de arbetar för att stödja unga studenter så beskriver de att det kan handla om enskilt stöd, när kris uppstått i arbetsgrupper eller i form av handledning av gruppprocesser. De betonar att studenterna måste veta att studenthälsan finns, vad de har att erbjuda och att studenten eller studenterna kommer dit själva.

Stödstrukturen beskriver sitt arbete som den som stöttar studenterna på olika sätt och som är spindeln i nätet. Med det menar de att de är den

funktion som hjälper studenterna vidare till rätt ställe och som tar reda på information för den student som behöver deras stöd.

De vi pratar med beskriver att de är en separat del med mycket begränsade möjligheter att möta andra unga än de som söker stöd hos dem. Under samtalet beskriver de att de inte har möjligheten att bli en del av studenternas utbildning, även om de skulle vilja. De blandas in först om studenter kommer till dem om de vill ha deras hjälp eller om de blir inbjudna av en lärare.

Under samtalet uttrycker de att det finns en önskan att kunna delta mer i undervisningen som sker på universitetet. En av dem vi pratat med säger att det borde finnas en kurs i livskunskap från grundskola upp till universitetet. Det beskrivs som en kurs som ska stärka och stödja den ungas självkänsla och vara ett stöd för arbete med värderingar och attityder.

Där kan man rikta saker. Och det kan man väl förtydliga i jämställdhetsarbete eller likabehandlingsarbete och värdegrundsarbete, vad handlar det om att ge förutsättningar för att vi ska kunna behandla varandra lika? För jag tror också att det är en klurig sak i det samhälle där vi lever i dag som är ganska byggt på prestation, där man ska duga och det är det här yttre som räknas och så ska man också ... Har du gjort bra saker? Har du visat att du har gjort bra saker? Är du liksom snygg, vacker och framgångsrik, då är du någon att räkna med. Och då tänker jag också att det är lätt för sexuella trakasserier att smita in. Och det samhälle vi har i dag bygger väldigt mycket på det. Och lyckas man inte med att bli lyckad så blir du totalt misslyckad och då kanske man går under lite själv eller så kanske man trycker ner andra eller man kommer med anspelningar. Så det skapar en massa onda cirklar. /Stödstruktur, universitet

Olika former av stöd erbjuds

Vi ber de olika stödstrukturerna att beskriva vilka andra former av stöd de erbjuder och om de hänvisar till stöd utanför den egna organisationen. Studenthälsan på universitetet beskriver att de erbjuder stöd om det uppstått kris i studentgrupper och även handledning av gruppprocesser där studenter behöver komma vidare i sitt arbete. De håller också kurser i vad de beskriver som ”alltifrån att hantera stress till machokultur”. Där bjuder de in externa föreläsare som är profilerade på olika områden, exempelvis på jämställdhet och likabehandling.

På universitet menar de att deras stöd kan vara riktat till grupper eller till tjejer och killar separat. De beskriver de former av stöd där killar stödjer killar och där målet är att förändra beteenden som i första hand handlar om samtalsstöd. De säger samtidigt att det är grunden för hela deras arbete, att förändra beteenden oavsett om det gäller att inte utsätta någon för sexuella trakasserier eller att minska sin stress. Alla, oavsett kön, är välkomna till dem och de kan hjälpa alla. De kan även hänvisa unga till vårdcentralen eller till psykiatrin om behov finns. Förutom vårdcentraler kan unga söka stöd hos tjej- och kvinnojourer. De nämner också att studenterna kan göra en polisanmälan om det handlar om att någon blivit utsatt för sexualbrott.

Både på grundskolan och på universitet hänvisar de till att det finns stöd att få utanför deras organisation. I grundskolan hänvisar de också till att stödet ibland förvisso kommer från Skolverket och då handlar det om lektionsmaterial om ämnet. De gånger då någon blivit utsatt för något så kan de hänvisa till Barn- och ungdomshälsan. Men för det mesta försöker de att ta hand om det som hänt i skolans regi.

... ja, men möjlighet att remittera vidare om det verkligen ... man behöver mer stöd från barn- och ungdomshälsa eller socialtjänst, alltså om det ... Men handlar det om rena kränkingsärenden där det bara är ... Ja, men då är det ju mentor, trygghetsteam, mig som kurator, alltså de som finns. /Stödstruktur, grundskola

☰ Ungas tankar om förebyggande arbete

Under våra intervjuer frågade vi unga om vilka olika former av stöd de känner till och vilka de använder sig av. Vi frågade både om stöd som finns via deras utbildningsmiljö och om andra former av stöd utanför utbildningen. Under intervjuerna frågade vi också om de känner till om det finns handlingsplaner, policydokument eller liknande för hur utbildningsmiljön ska agera om någon blir utsatt för sexuella trakasserier.

Förebyggande arbete ska stärka självkänslan

Under intervjuerna blir det tydligt att unga i olika utbildningsmiljöer har olika erfarenheter av förebyggande arbete. Det förebyggande arbetet får

olika mycket plats i olika åldrar. De unga som vi pratar med betonar att de vill ha ett förebyggande arbete men att det ofta saknas i deras utbildning. Intervjuerna visar att unga känner till att det finns olika former av förebyggande arbete och stöd, men att de inte alltid vet vart de ska vända sig eller om stödet upplevs som riktat till dem. Det är inte heller helt klart för dem vilka styrdokument som gäller för arbetet mot sexuella trakasserier.

Under intervjuerna frågar vi de unga om vad de önskar av det förebyggande arbetet och vad grunden för arbetet borde vara. De som vi pratar med menar att det måste starta med att ge unga en god självkänsla.

Unga på såväl grundskola som på gymnasiet menar att det är viktigt att alla ska få möjlighet att vara på det sätt som de själva vill, oavsett hur de väljer att uttrycka sin könsidentitet, hur de klär sig eller vem de blir nära i. Under samtalen beskriver de att de anser att självkänsla och förståelse för människors olikhet är viktigt för dem.

Jag tror att det handlar mycket om förståelse för alla andra. Och jag vet inte riktigt vad man ska göra åt det, än att man ska försöka så att alla elever ska kunna se det från andras perspektiv hela tiden. Man måste både kunna tänka på hur det känns för den som säger det, den som tar emot det, och för de som står bredvid. Och om man kan börja se sig in i andra människor så tror jag att det minskar? /Kille, gymnasieskola

Ett sätt att stärka ungas självkänsla är att arbeta med attityd- och värderingsövningar. En grupp av unga med två killar och en tjej från en gymnasieskola beskriver att de har sådana övningar två gånger varje termin. De beskriver att de leds av lärare på skolan. Under övningarna får eleverna diskutera och analysera olika områden som exempelvis sexuella trakasserier. Vid dessa tillfällen ”gnuggas de mot varandra” i sina åsikter då de måste utveckla sina ståndpunkter. De beskriver att de får öva på olika situationer som gör att de utvecklas och lär sig mer om sina egna och andras värderingar. Det menar att det handlar om att lära sig att förstå andra människors perspektiv.

Andra unga som vi möter beskriver inte att de har liknande övningar utan de beskriver mer frånvaron av möjligheter att kunna diskutera med andra elever.

Tydligare arbete i yngre åldrar

Under intervjuerna frågar vi unga om det förebyggande arbete som finns i deras utbildningsmiljö. Ungas erfarenheter av förebyggande arbete skiljer sig mycket åt beroende på vilken utbildningsform de befinner sig i. Unga på gymnasieskola och universitet menar att det inte finns så mycket förebyggande arbete. Upplevelserna hos unga om vad det förebyggande arbetet innehåller och vad det borde innehålla skiljer sig mycket åt mellan åldrar och utbildningsnivåer.

När vi pratar med unga på grundskolan beskriver de att det förebyggande arbetet är mycket närvarande i undervisningen. De menar att det till och med kan bli lite för mycket ibland. De beskriver att de möter det förebyggande arbetet under sin skoltid och att skolan tar uppdraget på stort allvar. En grupp tjejer i grundskolan beskriver flera olika former av förebyggande arbete som både lärare och elevhälsan gör. Tjejerna berättar att det bland annat handlar om

- hälsosamtal
- trivselsamtal
- utvecklingssamtal
- enkäter
- ordningsregler
- trivselregler.

De säger också att såväl rektor som lärare och elevhälsan är inkluderade i arbetet. Tjejerna förstår att det finns en tanke att eleverna ska få god självkänsla och våga stå upp för sig själva genom det förebyggande arbetet. Men ibland kan det bli lite för mycket menar de. De beskriver att det finns en likabehandlingsplan på deras skola som ska tas upp med dem vid återkommande tillfällen under året. Problemet är att det är så ofta att eleverna har börjat kalla planen för "kränkingsplanen" i stället för dess rätta namn. Men de är trots allt nöjda med att det förebyggande arbetet är så närvarande i deras utbildning.

Gruppen som vi pratar med berättar att det förebyggande arbetet ibland riktas fel, de upplever inte att det inte riktas till dem. När arbetet

inte känns som att det riktas till dem så skapas skämt istället. De som vi pratar med menar att det har blivit till ett skämt på skolan, de skämtar bort det förebyggande arbete som görs för de känner inte att det är riktat till dem.

Styrdokument ska vara lätta att hitta

Under våra samtal med de unga i grundskolan blir det tydligt att likabehandlingsarbetet är närvarande i deras utbildning. Det skiljer sig mot det vi hör från de äldre unga som vi pratat med. De äldre unga efterfrågar ett tydligare förebyggande stöd som är lätt att hitta och lätt att använda.

I de fall där unga känner till att det finns handlingsplaner och andra styrdokument för det förebyggande arbetet beskrivs dessa som långa, krångliga och svårtillgängliga. En kille på en gymnasieskola beskriver att handlingsplanen är *”jättejättelång och med jättemånga steg och nivåer”* och han minns inte vad som står i den.

De flesta unga studenter som vi träffat på universitet menar att de inte vet vilka styrdokument som gäller för arbetet mot sexuella trakasserier. De upplever att informationen är bristfällig och menar att de inte ens vet var de ska börja leta. Flera av de grupper vi träffar har problem att hitta styrdokumentet. Under pågående intervjuer googlar flera av deltagarna för att undersöka vad som finns på hemsidorna. I vissa fall upptäcker de att det finns material, i andra fall inte.

Och så står det ”det finns tydliga riktlinjer och rutiner för hur chefer ska agera om anställda eller studenter utsätts för trak...” ... ”utsatts för sexuella trakasserier”, alltså specifikt. Så går jag in på de här ... länken då. Universitetets riktlinjer för utredning av diskriminering och trakasserierärenden och kommer till en blank sida. (...) Så nej, det saknas nog ganska mycket. Och även om det finns, så finns det alltså inte tillgängligt ens på deras hemsida. Bummer, säger jag. /Kille, universitetet

En grupp av tjejer menar att universitetets jämställdhetspolicy inte gäller studenterna utan enbart personalen, för dokumentet ligger inte öppet för studenterna. De anser att de som studenter borde vara inkluderade i den policy som styr arbetet med jämställdhet då de befinner sig i samma miljö som personalen.

De unga som vi pratat med har i de flesta fall inte varit delaktiga i att ta fram det material som används i utbildningsmiljön. I våra samtal säger de att de saknar inflytande över såväl materialet som de verktyg som används. I och med att eleverna inte är delaktiga i de styrdokument och handlingsplaner som tas fram blir det inte heller tydligt för dem hur de ska användas.

Förebyggande arbete ska vara en del av utbildningen

När vi frågar unga på gymnasieskola och universitet om förebyggande arbete i utbildningen säger flera av dem att många lärare saknar kunskapen om sexuella trakasserier. De säger att de önskar att sexuella trakasserier ska bli ett tydligare inslag i utbildningen men att det inte är det idag.

Främst unga på universitet efterfrågar att det förebyggande arbetet tydligare kopplas till deras utbildning. Vissa av dem får en del kunskap med sig i form av den utbildning de går medan andra inte får det. Studenterna menar att det inte ska handla om vilken utbildning de läser, alla studenter borde få kunskap om jämställdhetsfrågor och om sexuella trakasserier.

Sen vet jag att universitetsledningen pratar om det, och där sitter ju studentkåreerna med. Och man pratar om vad man kan göra och hur man ska väva in det i policydokument. Men det är ingenting som appliceras mot oss studenter direkt. Och det tycker jag är lite synd. Framför allt ... Jag vet inte hur det ser ut på filosofiska utbildningar, men jag vet att vi på tekniska, vi är ju minoritet tjejer. Och i de klasserna jag har gått har det blivit ganska mycket machokultur, att det är mycket stora grabbar som syns och hörs mest, och det är stora grabbgäng, typ. Och då kanske det kan vara bra att bara ta någonting i alla fall, kanske i början, om hur viktigt det är att ja, men inkludera alla och respektera olika kön eller vad som helst. Att man applicerar det på något sätt i alla fall. För det kan jag tycka att jag har saknat på universitetsnivå, och det är väldigt tråkigt. //Tjej, universitet

Unga på universitet vill att förebyggande arbete tillsammans med jämställdhet ska finnas i deras utbildningar, vilket de menar att det inte gör i dagsläget. En del studenter beskriver att de får det genom sin utbildning men då är det för att det ”passar in”, de nämner bland annat olika former av lärarutbildningar. I andra utbildningar nämns det aldrig, som på tekniska utbildningar, vilket det borde göra enligt de unga.

≡ Unga om stöd från elev- eller studenthälsa

De unga på gymnasieskola och universitet som vi pratat med upplever att det saknas ett förebyggande arbete och stöd från utbildningsmiljön vad gäller sexuella trakasserier. De nämner bland annat studenthälsan som en del av ett potentiellt stöd.

Unga vill veta vad som händer när de söker stöd

Under våra samtal märker vi att det finns en skillnad mellan tjejer och killar och förtroendet för elev- och studenthälsan. På grundskolan är förtroendet störst. Störst skillnad i förtroende är det mellan unga på universitet. Tjejerna på universitet har ett större förtroende än killarna även om de samtidigt menar att de skulle vilja veta mer om vad utbudet är på studenthälsan.

I en av intervjuerna beskriver en grupp med tjejer på universitet att de inte vet vad som händer om de går till studenthälsan. De menar att de känner en viss oro för att gå dit, de beskriver att då blir det som hänt ”på riktigt”. En orsak till oron är att de uppfattar att händelsen förstoras och att de inte längre kan överblicka och ha kontroll över den. På samma sätt som beskrevs ovan under avsnittet *”När unga väljer att berätta”* menar de unga tjejer som vi pratat med att de inte vill riskera att tappa ägandeskapet över sin berättelse.

Att de känner oro beror också på att det inte finns någon information om vad som händer när någon som blivit utsatt för sexuella trakasserier tar kontakt med studenthälsan. De skulle vilja ha information på webben om hur studenthälsan arbetar vid olika scenarier. Bland annat säger de att de önskar en beskrivning på hemsidan om vad det är som händer hos studenthälsan när de kommer dit i olika ärenden. Det skulle skapa en känsla av trygghet menar de.

Gäller det förebyggande arbetet alla?

Under våra samtal med unga säger flera av dem, främst på universitet, att de är osäkra på innehållet i det förebyggande arbetet. Flera av dem säger att de inte vet om de är inräknade som en målgrupp för arbetet. De känner sig inte inräknade i det i alla fall.

Studenterna känner inte att de kan ta del av eller är en grupp som inkluderas av stödet. Det blir tydligt i en intervju med en grupp killar på universitet. De upplever att studenthälsans utbud av stöd inte är riktat till dem som killar utan att allt stöd är riktat till dem som blir utsatta, alltså tjejer, inte till dem som riskerar att utsätta andra.

Samtidigt som de säger att de upplever att stödet inte är riktat till killar menar de att det finns en skam i att prata om sådant som killar upplever, att de känner att de skulle kunna vara en förövare. Det blir till en skam för dem vilket gör att killar inte går till studenthälsan för att prata om det, även om behovet finns. De upplever att de inte är målgrupp för studenthälsans arbete.

Killarna menar att det mesta av det stöd de känner till är reaktivt. De säger att det inte är många som känner att det finns ett proaktivt stöd från studenthälsan. Något måste ha hänt för att söka stöd, stödet upplevs inte kunna sökas i förväg.

Jag tror att väldigt få personer skulle (...) gå till studenthälsan och prata om att "ja, men nu har jag gjort det här och det här". För jag tror inte att man vill snacka om det på det sättet. Så det tror jag är ett väldigt stort problem också. /Kille, universitet

Enligt killarna saknas det stöd för eventuella förövare som vill göra en beteendeförändring. De nämner att ett förebyggande stöd skulle vara ett riktat samtalsstöd för dem som känner att de är potentiella förövare.

Unga fixar stödet själva

Enligt det som unga säger ovan finns en tydlig skillnad i hur de unga i olika ålder resonerar om det förebyggande arbetet. Unga på grundskolan upplever att det är bra, men ibland lite för mycket. Unga på gymnasieskolan upplever till skillnad från grundskolan att stödet inte alltid finns där. Unga på universitet är kritiska till att förebyggande arbete till stor del saknas i utbildningarna.

En av killarna som vi pratar med på gymnasiet menar att elever som blivit utsatta först går till elevkåren eller till skolledningen. Han berättar att unga på grundskola och gymnasium som är representanter för

elevorganisationer har fått utbildning om sexuella trakasserier genom *Backainitiativet*⁴³. Han upplever det som en bra satsning och helt i linje med vad elever behöver veta, men de upplever att initiativet behöver fortsätta.

Unga på universitet menar att det är studentkårerna som står för arbetet med handlingsplaner och att det är de som leder arbetet mot sexuella trakasserier. De studenter som arbetar för kåren har möjlighet att delta vid ledningens möten och kan då vara med och påverka det förebyggande arbetet mot sexuella trakasserier. Trots möjligheterna till inflytande upplever flera av studenterna att arbetet går för långsamt. De upplever att kårerna arbetar mycket snabbare. Därför händer det mer om de själva tar tag i frågan, gör sina egna handlingsplaner och arbetar förebyggande bland andra studenter. De önskar även att universitetsledningen hade en mer uttalad proaktiv roll än vad de har.

☰ Ungas förslag till förbättringar

De unga som vi pratat med har många förslag på förbättringar som skulle göra att deras utbildningsmiljö skulle bli bättre. När de unga får önska förbättringar i det förebyggande arbetet kopplat till sin utbildning blir svaret:

- Mer proaktivt arbete främst från studenthälsan men även elevhälsan.
- Formulär eller liknande för att anmäla sexuella trakasserier anonymt.
- Kursutvärderingar bör innehålla frågor om utsatthet, både från kurskamrater och från lärare.
- Fler vuxna i grundskolan.
- Sexuella trakasserier ska in i undervisningen i gymnasieskola och på högskola/universitet.
- Visselblåsarfunktion med neutral utredningsfunktion.

⁴³ Efter #metoo gav regeringen medel till Sveriges Elevkårer, Sveriges Elevråd, Sveriges elevråd – SVEA, Lärarförbundet Skolledare och Sveriges Skolledarförbund för att de tillsammans skulle arbeta för att förebygga sexuella kränkningar och trakasserier på högstadië- och gymnasieskolor. Backainitiativet har i skrivandets stund nått 200 skolor på 30 platser i landet. Mer finns att läsa på: <https://backa.org/>.

Flera av de önskemål unga har gäller den utbildning de går och det är ju helt naturligt då det är deras verklighet här och nu. Det som flera unga var överens om var att sexuella trakasserier saknas i kursinnehållet både i gymnasieskolan och på universitet och högskola. Gymnasieskolans undervisning i sex- och samlevnad upplevs av de unga som biologisk och teknisk. De saknar att diskutera attityd- och värderingsfrågor och de upplever att lärarna många gånger "slarvar över" undervisningen, de vågar inte ta diskussionen.

När vi ber unga lyfta blicken och önska förändringar i samhället blir svaret på en annan nivå:

- Stärk lagstiftningen vad gäller sexualbrott.
- Stärk diskrimineringslagstiftningen för att skydda hbtq-personer bättre.
- Rikstäckande informationskampanj mot sexuella trakasserier.

Enligt flertalet av de unga behövs flera stora insatser för att öka medvetenheten om sexuella trakasserier. De menar att det var ett tag sedan #metoo hände och nu är det över, så för att människor ska komma ihåg behövs återkommande informationskampanjer för att öka medvetenheten och hålla den uppe. En av grupperna diskuterar det och menar att *"det var en gång och sen tystas det ner och sen glömmes man bort det"*.

Det behövs enligt de unga även en stärkt lagstiftning med högre straff för dem som begår sexualbrott mot andra, men det behövs också en skärpt lagstiftning som skyddar hbtq-personer.

Sammanfattning

Analysen av ungas tankar om stöd och stödstrukturer visar följande:

- Unga går i första hand till sina vänner eller någon annan de har förtroende för om de behöver stöd.
- Unga på gymnasiet och universitet efterlyser ett tydligare proaktivt stöd från elev- och studenthälsan.
- Unga vill ha variation i arbetssätt kopplat till förebyggande arbete.
- Unga på grundskolan anser att det ibland blir lite för mycket av förebyggande arbete.
- Unga på universitet vet många gånger inte om att studenthälsan finns eller vad de erbjuder för stöd.

Analysen av stödstrukturers arbetssätt visar följande:

- Stödstrukturernas arbete på grundskola involverar fler funktioner än elevhälsan på gymnasiet och studenthälsan på universitet och högskola.
- På grundskolan erbjuds unga många olika förebyggande åtgärder.

” Alltså, stärk lagstiftning för att skydda hbtq+-personer. Och då menar jag alla. Livet har blivit väldigt mycket bättre för homosexuella män och homosexuella kvinnor. Men det finns så många som fortfarande trampas på, och specifikt transpersoner och könsqueera i allmänhet. Och det är liksom en grupp i samhället som är så utsatt som vi måste skydda dem. Alla måste hjälpa till för att skydda. Och jag kan inte komma på något konkret som man kan göra för att skydda dem, men jag vet att den lagstiftning som är nu för att skydda hbtq+-personer måste stärkas. Den måste bli bättre, för att det är inte rätt att man ska vara rädd för att bli överfallen för att man är sig själv. Och även om vi lever i ett land som är väldigt vänligt mot hbtq+-personer så ... Det kan bara bli bättre. Så det vill jag se. ”

/Kille, universitet

Kapitel 10

Avslutande diskussion

VÅR STUDIE HAR UNDERSÖKT UNGAS upplevelser och erfarenheter av sexuella trakasserier i sin utbildningsmiljö. I det här kapitlet summeras studiens övergripande slutsatser. I kapitlets första del diskuteras hur unga definierar och upplever sexuella trakasserier. I kapitlets andra del diskuteras hur unga upplever att deras arbetsmiljö och hälsa påverkas av sexuella trakasserier. I den tredje och sista delen diskuteras vilka stöd unga känner till och hur stödstrukturerna arbetar förebyggande. Därefter följer några övergripande sammanfattande slutsatser.

▮▮▮ Ungas definition och upplevelser av ▮▮▮ sexuella trakasserier

Resultaten visar att unga upplever att det finns sexuella trakasserier i deras utbildningsmiljö och att de själva, eller någon de känner, har utsatts för det. En slutsats som kan dras med utgångspunkt från materialet från de både undersökningarna är att många unga utsätts för sexuella trakasserier, ibland dagligen, från klasskompisar och ibland från lärare eller handledare. Det stämmer överens med vad Gillander Gådin (2010, 2012) tidigare visat, att sexuella trakasserier dagligen pågår i ungas utbildningsmiljö.

Formerna för sexuella trakasserier skiljer sig åt mellan kön och mellan åldrar. Elever i grundskolan beskriver att det i de allra flesta fall handlar om nedsättande ord som förekommer både på sociala medier och i samtalet mellan unga. Unga i gymnasieskolan menar att det är nedsättande ord blandat med blickar som de inte kan tolka innebörden av. Unga på universitet menar att trakasserier kan vara både i form av fysiska handlingar och ord i form av tal eller skrift.

Studien visar att det skiljer mellan hur killar och tjejer utsätts för sexuella trakasserier. MUCF har tidigare visat (MUCF 2007, 2010, 2013, 2015, 2019) att det är vanligast att unga tjejer, unga hbtq-personer och unga med funktionsnedsättning utsätts. Det är, enligt vår studie och annan forskning, mer vanligt att killar utsätts för verbala kommentarer med homosexuell anspelning. Tjejer utsätts istället oftare för kränkningar av den kroppsliga integriteten (Witkowska & Menckel 2005, Menckel & Witkowska 2002, Gillander Gådin 2010, 2012).

Både i våra intervjuer och i våra enkätsvar kan vi se att det är vanligare att tjejer utsätts. Såväl killar som tjejer pratar i fokusgruppsintervjuerna om att det är vanligare att tjejer utsätts. Samtidigt pratar många av de unga om att det finns ett stort mörkertal vad gäller antalet utsatta och dit räknar de antalet killar som utsätts. De unga menar att en anledning till att få killar säger att de utsätts kan vara att de inte vet att killar också kan utsättas för sexuella trakasserier eller att det inte är socialt accepterat att killar utsätts. En annan anledning kan vara att ungas definition av sexuella trakasserier är en bred skala av olika former av utsatthet och att sexuella trakasserier som riktar sig till killar i vissa fall tolkas som andra former av utsatthet.

Allt från kränkningar till sexualbrott

Resultaten från vår studie visar att unga kopplar samman sexuella trakasserier med utsatthet som kan vara såväl kränkningar, mobbning och sexuella trakasserier som sexualbrott. Resultaten visar också att unga många gånger inte har kunskap om vad sexuella trakasserier är och att det kan vara sexuella trakasserier som de utsatts för. De resonerar kring flera olika definitioner där grova vålds- och sexualbrott, som våldtäkt, är en ytterlighet och att bli uttittad av andra är en annan.

Studien visar att sexuella trakasserier förekommer på flera olika sätt. De unga berättar om hur de utsatts för att bli fotograferade mot sin vilja till att bli fysiskt utsatta av både klasskompisar och lärare. Gemensamt för deras berättelser är att det finns en osäkerhet i om de har utsatts för sexuella trakasserier eller något annat. I flera av fallen menar de unga inledningsvis att de inte blivit utsatta för att sedan komma med berättelser om utsatthet.

Makt och normer gör att unga begränsar sig

Vår studie visar att unga, främst tjejer, begränsar och anpassar sina liv för att slippa bli utsatta för sexuella trakasserier. Det är tydligt att unga påverkas av olika former av uttryck för makt och av normer. Dessa visar sig bland annat i form av gruppträck från andra unga och att de inte vågar gå emot gruppen, eller att de skämtar bort trakasserier. Det visar sig även i form av den makt som vuxna i skolan har över att erkänna problemen eller vifta bort berättelserna eller förminska dem. Vidare visar det sig i form av den makt som examinatorer har över ungas utbildning och betyg. Unga känner att maktrelationer är tydliga och ständigt närvarande i deras utbildningsmiljö.

Normer visar sig i form av att unga anpassar sig för att slippa bli utsatta. Det är främst unga tjejer som anpassar sina beteenden och begränsar sig själva för att slippa bli utsatt av andra. I grund och botten handlar det om tjejernas självkänsla och att unga många gånger upplever att det finns områden och tillfällen som känns mindre säkra (Landstedt & Gillander Gådin 2011). Det visar sig genom att unga tjejer i gymnasiet går omvägar på vägen till eller från skåpen. De överväger om de verkligen behöver gå till skåpet även om det behövs, allt för att slippa gå förbi vissa områden eller grupper av unga. Här blir det tydligt att unga påverkas av normer om utseende, kroppar, att vara en som inte sticker ut och inte avviker. Det visar sig också i att unga helst inte vill visa sig avklädda inför andra efter skolidrotten för att slippa kommentarer och blickar. Här blir berättelserna från de unga hbtq-personerna extra tydliga om mångåriga erfarenheter av utsatthet.

Unga killar begränsar också sina liv, men på ett lite annorlunda sätt. Deras berättelser handlar om att till exempel inte våga ge positiva komplimanger till tjejer eller att inte våga visa sitt intresse för tjejer de är intresserade av. Berättelserna handlar också om att inte våga gripa in och stoppa pågående trakasserier för att inte bli sedda som ”de som är tråkiga” eller de som vill förstöra stämningen. I killarnas diskussioner finns också berättelser om att inte vilja bli uthängda på sociala medier eller i verkliga livet för att de skrivit eller sagt något som skulle kunna missförstås.

Makt- och normperspektiv visar sig också i att unga blir utsatta för sexuella trakasserier från lärare och handledare. De begränsar även här

sina liv för att inte ytterligare bli diskriminerade i sina utbildningar om det är läraren eller examinatorn som utsatt dem för sexuella trakasserier. Det visar sig även i att unga hbtq-personer inte känner trygghet förrän de helt får välja sin egen utbildningsmiljö.

Relationer och tillit för att våga berätta

Makt och normer visar sig också i form av att unga väljer att inte berätta om utsatthet för att inte riskera att påverka dem negativt. Känslan av att inte bli trodd på av lärare eller mentorer gör att de många gånger inte berättar. De menar att de har mer att förlora på att berätta och att det många gånger kan bli värre om de väljer att berätta.

Resultaten visar att många unga inte vågar släppa sina berättelser till andra. De väljer många gånger att inte berätta för att de inte vet om det blir bättre av att de gör det. De litar inte på att deras berättelser hamnar hos en person som verkligen tar sig tid för dem eller vet inte vad som händer med deras berättelse när de berättar den för andra. De unga vill ha makt över sin situation och insyn i vad som händer. De upplever inte att de har det om de lämnar över sitt problem till andra, de litar inte på dem som de ska berätta för.

Våra resultat visar att unga oftast berättar för och söker stöd hos vänner eller personer som de har förtroende för. Unga är beroende av utbildningsmiljön för att dels bli rättvist bedömda, dels för att kunna slutföra den utbildning de genomför. I sina berättelser beskriver unga att de genom sina vänner tolkar och förstår det som hänt. Vännerna hjälper till att sätta ord på det som hänt och vännerna är också första anhalten innan de går vidare och berättar för andra. Detta resultat styrks av den nationella ungdomsenkäten (MUCF 2018) där det framgår att unga främst berättar för sina vänner och därefter för sina föräldrar om saker som oroar dem. Där framkommer också att unga som berättar mår bättre.

Några av anledningarna är att de inte litar på utbildningsanordnarens förmåga att ta tag i de sexuella trakasserier som sker eller att personal inte tar det som händer på allvar utan viftar bort det som en lek mellan två unga. Här visar sig såväl heteronormer som maktperspektiv i form av att romantisera det som sker. Sexuella trakasserier romantiseras, normaliseras och anpassas in i vad som räknas som ett sexuellt spel mellan unga. Per-

sonal runt de unga förminskar händelserna till att bli något som de unga inte uppfattar att det är. Genom detta förminskas de ungas upplevelser och blir till något som är jobbigt att ta i.

#metoo, ett stoppard eller en dagslända?

Vår studie visar att både unga och stödstrukturerna har påverkats av händelserna under #metoo. Stödstrukturerna menar att deras arbete påverkats, vilket gör att de är mer noggranna nu än tidigare. I och med att unga använder ordet eller refererar till händelserna menar stödstrukturerna att det påverkat deras arbete.

De studenter som är lite äldre menar att de påverkats mer och att de använder eller hör ”#metoo” som ett stoppard relaterat till sexuella trakasserier i sin vardag. Yngre elever i grund- och gymnasieskola, menar att det var en händelse som kom och passerade. Det var en dagslända enligt de yngsta.

Även om en del av de unga säger att de själva inte påverkats av #metoo hänvisar de till att det påverkat genom att det har blivit lättare att berätta om utsatthet. Enligt de unga har samhället trots allt påverkats av rörelsen.

≡ Utsatthet och hälsa

Resultaten från vår studie visar att unga påverkas i sin utbildningsmiljö av att det förekommer sexuella trakasserier. Vår studie, liksom annan forskning, visar att unga påverkas både fysiskt och psykiskt av att utsättas för sexuella trakasserier. Studier visar också att unga även mår dåligt av att andra i deras närhet utsätts. De beskriver att det är påfrestande att vara i en miljö där de vet att andra utsätts för sexuella trakasserier.

Sexuella trakasserier påverkar hälsa och arbetsmiljö

Våra resultat visar att unga tjejer, unga hbtq-personer och unga med funktionsnedsättning är de som i högst utsträckning utsätts för sexuella trakasserier. Det är också dessa som enligt nationella ungdomsenkäten i lägst utsträckning uppger att de mår bra. Det stämmer väl överens med andra studier (MUCF 2015, 2019, Bondestam & Lundqvist 2018, Folkhälsomyndigheten 2019).

Unga berättar i våra fokusgruppsintervjuer att de blir arga och frustrerade av att utsättas för sexuella trakasserier. De beskriver också att de påverkas i sin utbildningsmiljö och att de blir nervösa eller får ångest. Unga upplever att deras självkänsla påverkas och att de känner sig försvarslösa och nedvärderar sig själva. De menar att upplevelserna sitter i och påverkar dem under en lång period efteråt, ibland under flera år.

Det blir tydligt i studien att flera av de unga, främst tjejer, berättar om att de känner sig påverkade till den grad att de inte lyckas med sina studier. Tjejerna på gymnasieskola beskriver lärare som står för nära eller som nedvärderar och kränker dem för vad de själva definierar är på grund av kön. Tjejerna på universitet beskriver att deras utbildnings- och arbetsmiljö påverkas om det är läraren eller examinatorn som utsätter dem. De känner inte att de kan göra något utan får ”leva med det”.

I nationella ungdomsenkäten svarar unga som utsatts för sexuella trakasserier de senaste sex månaderna att de upplever olika fysiska och psykiska symptom på utsattheten. De uppger att de i fallande ordning

- är trötta under dagarna
- känner sig stressade
- är nedstämda/deppiga/nere
- har svårt att somna
- har sovit dåligt på natten
- har huvudvärk
- har ont i magen.

Unga i studien menar att deras arbetsmiljö också påverkas av att de själva eller andra är utsatta för sexuella trakasserier.

■ ■ ■ Stöd och förebyggande arbete i ungas utbildningsmiljö

Resultaten från vår studie visar att det är en stor skillnad mellan hur stödstrukturer fungerar och vad unga känner till om dem. Ju yngre de unga är, desto mer förebyggande arbete görs och desto mer vet de unga om

elevhälsan. Ju äldre de unga är, desto mindre förebyggande arbete görs och desto mindre känner de unga till om elev- och studenthälsan.

I grundskolans arbete är det förebyggande arbetet ständigt närvarande i form av olika samtal, återkommande information om policydokument och handlingsplaner samt enkäter som de unga får fylla i. Det förebyggande arbetet är så närvarande att de unga ibland skämtar om arbetet. I grund och botten anser de att det är bra att det finns men samtidigt anser de att det missar målet. En av anledningarna är att de unga inte har varit delaktiga i att ta fram grunderna för det förebyggande arbetet. Genom att de unga inte deltagit genomförs arbetet utifrån perspektiv som inte är deras. Begrepp och ord används som inte heller är deras eller speglar deras värld.

Unga känner inte till förebyggande arbete eller stöd

Vår studie visar att det finns stora skillnader i hur aktivt det förebyggande arbetet är på olika nivåer i utbildningssystemet. Unga på både gymnasiet och universitet har en sämre kunskap om det förebyggande arbetet, än unga i grundskolan. Dels beror det på att det förebyggande arbetet inte är närvarande på samma sätt i deras utbildning, dels beror det på att stödstrukturen är mindre närvarande ju högre upp i utbildningsstrukturen vi kommer. Däremot efterfrågar de äldre unga mer närvaro av ett tydligt förebyggande arbete.

En annan skillnad mellan åldrarna är att ju yngre de unga är, desto mer vet de om de olika policydokument och handlingsplaner som finns. Det beror på att dessa finns närvarande i mötet med mentorer och i ämnen. Ju äldre de unga är, desto mer sällan kommer de i kontakt med handlingsplaner och styrdokument. De vet många gånger inte att det finns eller var de ska hitta dem.

Det finns även tydliga skillnader mellan killar, tjejer och hbtq-personer på universitet och högskola i hur de anser att stödet finns där och är format för dem. Unga tjejer och hbtq-personer menar att de kan gå till studenthälsan och att det finns stöd att få där. Unga killar menar att stödet enbart är reaktivt, de saknar det proaktiva stödet som skulle kunna förändra beteenden. Killarna efterfrågar ett tydligare stöd som riktas till killar som söker stöd för att göra en beteendeförändring och inte bli en potentiell förövare.

Om vi jämför de ungas svar med svaren från stödstrukturerna så visar det att det finns ett mer närvarande förebyggande arbete i de lägre åldrarna än i de högre åldrarna. Ju äldre de unga blir, desto mer skiljer svaren mellan dem och stödstrukturen och desto mer av en sidoverksamhet blir elev- och studenthälsan. Det tyder på att stödresurserna inte räcker till.

≡ Slutsatser

Rapportens resultat visar att den ungdomspolitiska målsättningen *att unga ska ha goda levnadsvillkor* inte kan anses förverkligad. Genom de olika undersökningar som ligger till grund för rapporten kan vi istället konstatera att många unga saknar goda levnadsvillkor. Unga påverkas negativt i sin utbildningsmiljö av sexuella trakasserier, vilket påverkar deras levnadsvillkor. Rapporten visar också att unga främst i gymnasieskolan och på universitetsnivå inte känner till eller saknar ett förebyggande arbete för att förebygga att sexuella trakasserier i utbildningsmiljön förekommer.

Mot bakgrund av rapportens resultat drar vi slutsatsen att sexuella trakasserier förekommer i både grundskolan, gymnasieskolan och på universitetet. Vilka former av sexuella trakasserier som är vanligast skiljer sig dock åt mellan de olika skolformerna. Utifrån materialet kan vi dra slutsatserna att det krävs ett intensifierat arbete med förebyggande arbete och en tydlig stödstruktur för samtliga unga oavsett utbildningsnivå, kön, könsidentitet eller sexuell läggning.

Unga berättar när de själva behöver få hjälp och för vuxna som de har förtroende för

Unga väljer att berätta om sexuella trakasserier när de upplever att de behöver hjälp att hantera händelsen eller händelserna som de utsatts för. I de fall unga har upplevt sexuella trakasserier som de inte känner att de behöver hjälp att hantera väljer de mer ofta att inte berätta om händelsen eller händelserna. Detta kan hänföras till de anledningar som unga givit oss i intervjuerna för att inte berätta om utsatthet. De berättar dels om en oro för att bli exponerad och mer utsatt om en berättar, dels om en upplevelse av att tillräckliga insatser ändå inte sätts in om en berättar. Att inte vara säker på att få det stöd en behöver, att trakasserier slutar och en rädsla för att bli exponerad som en person som skvallrar skapar för

stora hinder för att berätta. Det gäller åtminstone om trakasserier inte skapat ett tillräckligt stort behov av terapeutiska samtal.

Det är för vuxna som de unga känner ett förtroende för som de berättar om sina upplevelser av sexuella trakasserier. Det är också viktigt för unga att veta vad som händer när de har berättat. En förutsättning för att få fler unga att berätta om sexuella trakasserier är därför att informera om vilka reaktiva insatser som kan sättas in. En annan förutsättning är att skapa förtroendefyllda relationer med vuxna på skolan, exempelvis elev- eller studenthälsan.

Något flera unga har nämnt är att om det fanns en möjlighet att berätta om utsatthet anonymt så skulle det underlätta för fler att våga berätta om utsatthet för sexuella trakasserier. Det skulle göra att risken för att bli exponerad blir mindre och därmed tror de att fler skulle våga berätta.

Viktigt att unga känner att de är delaktiga i det förebyggande arbetet

Vi har sett att de ungas kunskap är låg om vilket förebyggande arbete kring sexuella trakasserier som bedrivs. De flesta elever och studenter vi hört vet inte om att det finns strukturer kring vilket förebyggande arbete som ska bedrivas på skolorna eller universiteten. De vet inte heller var de kan hitta information om det förebyggande arbetet. Vi har också hört exempel på när välmenade förebyggande insatser inte träffar målet.

Av bland annat ovanstående anledningar är det viktigt att unga känner sig delaktiga i det förebyggande arbetet. På så sätt får unga kunskap om vilket förebyggande arbete som görs och genom det kan dra större nytta av det på ett tydligare sätt än i dag. Det ger också det förebyggande arbetet en större och bättre chans att träffa rätt om de unga själva är delaktiga i att ta fram de förebyggande åtgärderna. Risken att en förebyggande åtgärd blir verkningslös eller till och med förvärrar situationen minskar genom att unga är delaktiga i det arbetet.

Behov av att arbeta mer förebyggande för studenter

Utifrån de intervjuer vi gjort har det blivit tydligt att unga killar inte känner att de har tillgång till studenthälsans arbete kring sexuella trakasserier på samma sätt som tjejer upplever att de har. Utifrån det ser vi ett behov av ett intensifierat proaktivt arbete av studenthälsan med förebyggande insatser riktat till killar. Det förebyggande arbetet, för både tjejer och killar, behöver både vara ur den utsattas perspektiv och ur ett perspektiv från den som utsätter. Det behövs diskussioner kring gränsdragning ur båda perspektiven och diskussionerna behöver handla lika mycket om vad som är *inte är* okej som vad som *faktiskt är* okej.

Från flera studenter har vi också hört önskemål om att det förebyggande arbetet ska integreras i kurserna som de läser på universitetet. Att göra det skulle ge det förebyggande arbetet en större betydelse och det skulle nå en större mängd av studenter. Studenterna önskar också att den information om det förebyggande arbetet som finns ska ges mer utrymme, vikt och vara tillgängligt.

Sluta snacka och börja göra

Sluta snacka och börja göra

☰ Unga vill

- diskutera och problematisera normer och attityder i undervisningen tillsammans med de vuxna
- att det finns fler vuxna i grundskolan som ser
- vara involverade i det förebyggande arbetet
- få återkoppling på det som görs
- få mer kontakt med elev- och studenthälsan i undervisningen
- veta vad som händer när de berättar om sexuella trakasserier
- se att vuxna i utbildningsmiljön tar sexuella trakasserier på allvar
- se att sexuella trakasserier får konsekvenser för förövaren/förövarna
- få stöd att bearbeta sexuella trakasserier
- ha ett starkare lagligt skydd för unga hbtq-personer.

Kapitel 12

Förslag och bedömningar

I DETTA KAPITEL PRESENTERAS ett antal förslag och bedömningar. Mot bakgrund av resultaten i rapporten ser MUCF ett antal områden där det finns behov av insatser för att förbättra det förebyggande arbetet i ungas arbetsmiljö för att motverka sexuella trakasserier.

Kapitlet inleds med de förslag myndigheten har och avslutas med de bedömningar som myndigheten gjort av vilka förbättringar som kan göras för ungas utbildningsmiljö och för att förebygga sexuella trakasserier.

☰ **Myndighetens förslag**

Förslagen som myndigheten lägger syftar till att förbättra ungas utbildningsmiljö och att stärka arbetet med ungas hälsa med utgångspunkt i ett förebyggande arbete både i utbildningsmiljö och elev- och studenthälsa.

Webbaserad utbildning om trygga platser för unga hbtq-personer

Myndigheten föreslår att olika former av kompetensutvecklingsinsatser om hbtq-frågor behöver tas fram och genomföras för olika aktörer inom den öppna fritidsverksamheten och skolan, för skolledare så väl som skolhuvudmän, inom privat och offentligt finansierad verksamhet. Kompetensutvecklingsinsatserna behöver genomsyras av ett barnrätts- och ungdomsperspektiv för att stärka arbetet med unga hbtq-personer och psykisk hälsa.

Myndigheten föreslår att:

- Regeringen inom ramen för befintliga uppdrag ger MUCF särskilt stöd för att ta fram och sprida ett webbaserat kunskaps- och metodmaterial.
- Regeringen ger myndigheten fortsatt uppdrag att stärka förutsättningarna att skapa mötesplatser för unga hbtq-personer.
- Regeringen ger myndigheten fortsatt uppdrag att arbeta med en öppen och inkluderande miljö i skolan.
- Tidsperspektiv, utveckling och spridning under 3 år, 2021–2023.
- Kostnad digital utveckling, 3,5 miljoner kronor under tre år.

Normer kring kön och sexualitet är begränsande för många unga. Unga hbtq-personer begränsas ytterligare av dessa normer. MUCF har i framtagandet av kunskap om unga hbtq-personers levnadsvillkor sett att unga bisexuella tjejer och transpersoner är särskilt utsatta. Att jobba normkritiskt med hbtq-frågor i utbildningen och i andra miljöer där personal möter unga är något som gynnar jämställdheten generellt.

Resultaten i vår studie visar att unga hbtq-personer upplever att många miljöer som de befinner sig i är otrygga. Unga hbtq-personer upplever att

de utsätts för såväl sexuella trakasserier som homofoba kommentarer och ageranden i många miljöer. De utsätts såväl i utbildningsmiljön som på fritiden och på arbetsplatser. I vår studie beskriver några av dem att det är först när de själva väljer sina egna miljöer som de känner sig trygga.

Sedan tidigare har MUCF uppdrag för att skapa trygga miljöer för unga hbtq-personer, ett med fokus på att stärka förutsättningarna att skapa mötesplatser för unga hbtq-personer och ett med fokus på insatser för en öppen och inkluderande miljö i skolan för unga hbtq-personer. Myndigheten har även tagit fram metodmaterialet *Öppna fritidsverksamheten! -om hbtq, normer och inkludering*. För att ytterligare kunna nå ut med MUCF:s kunskap, utbildningar och metoder för att förbättra situationen för unga hbtq-personer ser MUCF att webbaserade utbildningar nationell spridning och är därför en viktig plattform för uppdragen. Regeringen har aviserat att stärka sex- och samlevnadsundervisningen genom nya examensmål i lärarutbildningarna. MUCF ser att de webbaserade utbildningarna som myndigheten föreslår kommer kunna vara ett användbart material för såväl skolledare, skolpersonal som lärare och blivande lärare.

Myndigheten vill genom ett webbaserat utbildningsmaterial bidra till metodutvecklingen för att öka möjligheterna att skapa fler trygga miljöer för unga hbtq-personer. Kompetenshöjning kan ske genom webbaserade utbildningspaket eller andra digitala spridningsinsatser, beroende på målgrupp. Ett långsiktigt och strategiskt kompetensstöd till huvudmän, ledning och personal inom skolan och den öppna fritidsverksamheten är en förutsättning för en hållbar utveckling av arbetet med att skapa bättre levnadsvillkor för unga hbtq-personer. Insatsen kan även vända sig till aktörer i det civila samhället som arbetar med ungas fritid och skolfrågor.

Myndigheten anser att ett webbaserat kunskaps- och metodmaterial kommer att få större genomslagskraft och nå fler än om MUCF endast försöker nå dem via utbildningar på plats. Myndighetens bedömning är att en utökad finansiering behövs för att kunna genomföra satsningen inom ramen för myndighetens befintliga uppdrag inom skola och mötesplatser. Webbutbildningen skulle kunna inspireras av myndighetens webbutbildning *Rätt att veta!*. Upplägget där är grundläggande perspektiv som ungas rättigheter och inkludering är basen för utbildningen. Utbildningen tar upp grundläggande perspektiv som ungas rättigheter och

inkludering. Webbutbildningen kan ta inspiration från innehållet i *Rätt att veta!*. Upplägg skulle då vara bland annat

- videointervjuer med experter och yrkesverksamma
- konkreta metoder
- interaktiva övningar
- frågor och svar
- reflektionsövningar att genomföra själv eller i gruppordlistor
- tips på fördjupande läsning.

☰ **Myndighetens bedömningar**

Utöver de förslag som myndigheten ger har vi också sett att det finns sådant som myndigheten bedömer behöver uppmärksammas för att ungas utbildningsmiljö ska bli så god som möjlig.

Ungas utsatthet och psykiska hälsa behöver undersökas

Rapporten visar att unga känner att de utsätts för sexuella trakasserier från såväl klasskompisar som lärare och handledare på praktikplatser. Unga pratar i studien om att de upplever olika former av utsatthet, allt från att bli uttittade av andra till att någon inkräktar på deras kroppsliga integritet. Unga pratar också om att de är mycket medvetna om sina kroppar, att de begränsar sig själva och skaffar sig vanor för att slippa bli utsatta för kommentarer eller blickar. De menar att det påverkar dem negativt att de behöver begränsa sig och att de blir utsatta för blickar, kommentarer och närmanden. I studien pratar unga om hur utsatthet påverkar deras psykiska mående. De menar att det påverkar mer än vad många kanske tror och att det kan påverka deras möjlighet att lyckas med sina studier.

Forskning visar att tjejer och unga kvinnor som grupp är över-representerade när det kommer till att bli utsatta för sexuella trakasserier. Hit identifieras även personer som tillhör sexuella minoriteter som en tydlig riskgrupp för att bli utsatta för nätmobbning såväl internationellt som i Sverige (jfr. McGinley et al 2016; Priebe & Svedin 2012; Rothman et al 2011).

Forskning visar också att unga som utsätts för exempelvis nätmobbning riktat mot deras utseende påverkas negativt i sin självbild och kroppsuppfattning. Det leder till att de mår sämre, medan andra unga inte påverkas när det kommer till sin självbild och kroppsuppfattning. Denna rapport visar att unga är en särskilt utsatt grupp när det kommer till att ha låg självkänsla och lågt självförtroende. Det förvärras om unga får utstå negativ feedback och negativa jämförelser på sociala medier eller uppleva verbala kommentarer i sin utbildningsmiljö. Många unga uppger att de upplever sämre psykisk hälsa på grund av bland annat det som sker på nätet (jfr Andersson 2020).

Det finns många faktorer som gör att unga är utsatta och upplever sämre psykisk hälsa. Sexuella trakasserier är en faktor. Utsatthet i form av mobbning eller kränkningar på sociala medier och i andra forum är andra faktorer. MUCF vill få en större förståelse för problematiken kring ungas psykiska hälsa och vill ta ett större grepp om frågan.

Myndigheten bedömer att det behövs en kartläggning och en undersökning av vilka hinder unga upplever för att få goda levnadsförhållanden. För att få svar måste unga tillfrågas. Mot bakgrund av denna kunskap anser MUCF att det är viktigt att göra en större utredning. Detta för att undersöka faktorerna bakom varför en del unga upplever sämre psykisk hälsa och vilka hindren är för att unga i utsatthet och utanförskap får en god psykisk hälsa.

Myndigheten bedömer att:

- Det behöver utredas vilka hinder som finns för unga i utanförskap och utsatthet att utveckla god psykisk hälsa och goda levnadsvillkor.

Tydliggöra ungas medverkan i förebyggande arbete

I studien blir det tydligt att unga inte är en del av det förebyggande arbetet. Det betyder att stödfunktionernas arbete många gånger missar målet. Unga i grundskolan menar att de ofta skämtar bort arbetet för att det sker på fel sätt och med fel innehåll. Unga i gymnasieskolan och på universitet menar att de inte känner till de styrdokument och de handlingsplaner som ligger till grund för arbetet.

Enligt arbetsmiljölagen har unga från och med årskurs 7 rätt att delta i arbetsmiljöarbetet. De kan bli utsedda till arbetsmiljöombud på sin skola och vara delaktiga i det systematiska arbetsmiljöarbetet.

I studien blir det tydligt att det förebyggande arbetet inte är transparent vilket gör att många unga inte vet om det eller känner trygghet i vad som händer när de anmäler utsatthet. Med utgångspunkt i detta anser myndigheten att det är viktigt att elever på ett tydligt sätt involveras i det systematiska arbetsmiljöarbetet samt att arbetet återkopplas till elever och studenter.

Myndigheten bedömer att:

- Grund- och gymnasieskolor behöver förtydliga funktionen med elevskyddsombud och att skolledningar arbetar mer proaktivt för att inkludera elever i arbetet att utse elevskyddsombud.
- Skolledningar tydligare bjuder in elever i det systematiska arbetsmiljöarbetet genom att till exempel gå trygghetsvandringar på skolor, bjuda in elever att berätta vilka områden som känns trygga respektive otrygga.
- Skolledningar inkluderar elever i skapandet av likabehandlingsplaner och liknande styrdokument för det förebyggande arbetet mot bland annat sexuella trakasserier.

Normkritiska återkommande inslag i utbildningar

Enligt studien uppskattar unga att diskutera attityder och att göra värderingsövningar. De unga som i studien gör detta upplever en större trygghet i sig själva och i den utbildningsmiljö där de befinner sig.

I studien beskriver unga hur de önskar diskutera och reflektera över normer, attityder och förhållningssätt kopplade till diskriminering, jämställdhet och sexuella trakasserier. Det blir tydligt att det är något de saknar och som de ser är viktigt för en utbildningsmiljö fri från sexuella trakasserier. De unga som under sin utbildning möter normkritiska inslag uppger att inslagen gör att de utvecklar deras förhållningssätt till andra i deras omgivning. Det är viktigt att dessa inslag har kontinuitet och att det avsätts tid för att genomföra dem.

Med utgångspunkt i ovanstående bedömer myndigheten att det är viktigt att tillsammans med elever och studenter diskutera attityder och värderingar. Det är också viktigt att reflektera kring diskrimineringsfrågor samt hur sexuella trakasserier påverkar utbildningsmiljön.

Myndigheten bedömer att:

- Det är viktigt att återkommande diskutera jämställdhet, normer och värderingar med unga i deras utbildning oavsett utbildningsnivå.
- Förebyggande arbete mot sexuella trakasserier bör vara återkommande i kurser och program på universitet.
- Normkritik och attityd- och värderingsövningar med elever/studenter bör bli ett återkommande inslag i gymnasie- och lärarutbildningar. Reflektera och diskutera vad normer är, var gränser går, vad som är ok, vad som inte är ok etcetera för att förebygga sexuella trakasserier.

Förebygga att unga utsätts på praktikplatser

Att göra praktik är ett viktigt inslag i många utbildningar både på gymnasieskola och på universitet. Den miljö där unga gör sin praktik ska vara en miljö som är fri från diskriminering så som sexuella trakasserier.

Enligt studien berättar flera av de unga att de utsatts för sexuella trakasserier i utbildningsmiljöer kopplade till deras utbildning. De berättar om att de utsatts av personer som de är i beroendeställning till och som är deras handledare. Unga har i studien beskrivit hur de blivit fotograferade eller tagna på ovälkomna sätt.

För att säkerställa att ungas utbildningsmiljö är fri från sexuella trakasserier är det viktigt att alla som möter och undervisar unga inte heller utsätter unga för sexuella trakasserier.

Myndigheten bedömer att:

- Sexuella trakasserier och utsatthet i beroendeställning bör vara ett inslag i handledarutbildning för lärare som tar emot elever och studenter under verksamhetsförlagd praktik.

Förebyggande arbete vid elevhälsan

Kommuner är huvudmän för elevhälsan. Elevhälsan ska omfatta såväl medicinska som psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska arbeta förebyggande och hälsofrämjande samt stödja elevernas utveckling mot målen. I vår studie framkommer att många unga inte känner till elevhälsans arbete, de är osäkra på hur och när de ska kontakta elevhälsan och de saknar elevhälsan i det förebyggande arbetet.

I vår studie framkommer att unga efterfrågar en tydligare och mer framträdande roll för elevhälsan i utbildningen. I skrivandets stund pågår utredningen *En sammanhållen god och nära vård för barn och unga* (Dir 2019:93) där uppdraget bland annat är att utreda försättningsarna för en sammanhållen och resurseffektiv god och nära vård för barn och unga samt kartlägga kontaktvägar mellan relevanta instanser inom barn- och ungdomsvården. Utredningens uppdrag innehåller delar av det som de unga i studien efterlyser.

MUCF bedömer att elevhälsans arbete bör förstärkas på flera sätt, vilket kan komma att ske genom utredningen. Detta mot bakgrund av det som kommer fram i studien, att elever inte känner till elevhälsans arbete och att elevhälsan efterfrågar mer resurser för sitt arbete.

Myndigheten bedömer att:

- Det finns ett stort behov av en elevhälsa som arbetar med utåtriktat, förebyggande och uppföljande arbete mot bland annat sexuella trakasserier.
- Elevhälsan tydligare kommunicerar sitt arbete till eleverna.
- Elevhälsan får möjlighet att arbeta strategiskt och långsiktigt med ungas hälsa för att stödja utvecklingen av ungas hälsa och förebygga förekomsten av sexuella trakasserier.

Förebyggande arbete på högskolor och universitet

Enligt studien anser de unga studenter på universitet och högskolor som vi intervjuat att det finns brister i kunskapen om sexuella trakasserier hos lärare. De anser att det bör finnas moment i kurser som handlar om

diskriminering, jämställdhet och ett förebyggande arbete mot sexuella trakasserier. De unga efterlyser att kunskap om området bör finnas i samtliga utbildningar och inte bara i de utbildningar där de ingår i dagsläget. Under många studenters utbildning finns inte området med.

Det framkommer i studien att det skiljer mellan hur studenter på universitet möter kunskapen om sexuella trakasserier. I vissa kurser ingår kunskapen då utbildningen kräver det. I andra fall finns inga inslag av kunskap om sexuella trakasserier eller jämställdhetsfrågor. I studien beskriver unga studenter att det vore värdefullt om högskolor och universitet förde in kunskap om jämställdhet och sexuella trakasserier i de utbildningar som ges. Myndigheten bedömer att kunskap om jämställdhet och sexuella trakasserier ska förmedlas till alla studenter.

Med tanke på ovanstående anser myndigheten att det finns anledning att prioritera frågan ytterligare på högskola och universitet i utbildningar. Myndigheten anser även att en fortsatt satsning bör ske på kunskap om jämställdhet och att den bör nå studenterna på ett tydligare sätt.

Myndigheten bedömer att:

- Sexuella trakasserier bör skrivas in i högskolors och universitets högskolepedagogiska utbildning för lärare som undervisar på högskola och universitet oavsett program.
- Universitet och högskolor bör skriva in kunskap om sexuella trakasserier i utbildningsprogram på samtliga lärosäten som bedriver lärarutbildningar för alla skolåldrar, från förskollärarytbildning till gymnasialärarytbildning.

Referenser

Arbetsmiljöverket (2018). *Arbetsmiljöansvar i skolan*.

Online: <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/arbetsgivarens-ansvar-for-arbetsmiljon/arbetsmiljoansvar-i-skolan> (Hämtad 2020-03-19).

Bondestam, F & Carstensen, G. (2004). *Från sexuella trakasserier till könskränkande processer. Om kön, utsatthet och normalitetens våld*. Working paper series 2004:1. Uppsala: Uppsala universitet, sociologiska institutionen.

Bondestam, F. & Lundqvist, M. (2018). *Sexuella trakasserier i akademien. En internationell forskningsöversikt*. Vetenskapsrådet.

Online: <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2018-10-15-sexuella-trakasserier-i-akademien.html>.

Bondestam, F. & Lundqvist, M. (2019). *Universitets och högskolors arbete mot sexuella trakasserier. En undersökning på regeringens uppdrag*. Rapport 2019:2. Universitets- och högskolerådet.

Online: https://www.uhr.se/globalassets/_uhr.se/publikationer/2019/uhr-universitets-och-hogskolors-arbete-mot-sexuella-trakasserier.pdf.

Brottsförebyggande rådet (2018). *Skolundersökningen om brott 2017. Om utsatthet och delaktighet i brott*. Rapport 2018:15.

Brottsförebyggande rådet (2019). *Indikatorer på sexualbrottsutvecklingen 2005–2017*. Rapport 2019:5.

BRIS (2020). *Hållbara liv. Om barnets rättigheter, barns uppväxtvillkor och samhällets ansvar*. Bris årsrapport för 2019. Bris rapport 2020:1.

Diskrimineringsombudsmannen (2012). *Forskningsöversikt om trakasserier inom utbildning och arbetsliv. Forskning publicerad vid svenska universitet och högskolor sedan år 2000*. Oxford research.

Diskrimineringsombudsmannen (2020). *Högskolan ansvarar för aktiva åtgärder*.

<https://www.do.se/framja-och-atgarda/hogskolans-ansvar/>. (Hämtad 2020-03-19).

Felson RB, Cundiff PR. *Sexual assault as a crime against young people*. Arch Sex Behav. 2014;43(2):273-84. DOI:10.1007/s10508-013-0127-8.

Folkhälsomyndigheten (2017). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Sverige 2017. Resultat från befolkningsundersökningen SRHR201*.

Friends (2019). *Friendsrapporten 2019*.

Online: https://www.dropbox.com/s/l4x6azalr019ic6/Friendsrapporten_2019.pdf?dl=0. Online 2020-04-23.

Gabinus Göransson H. & del Sante. N. (2018). *Diskrimineringslagen. En lärobok*. Nordsteds juridik.

Gillander Gådin, K. & Hammarström, A. (2005). *Sexual harassment at school - a possible contributor to the higher degree of girls reporting psychological symptoms compared with boys in grade nine? European journal of public health 15(4), 380-385*.

Gillander Gådin, K. (2010). *Så här mår vi i klass 6-9 i Östersund! Rapport från enkäten Skolelevers arbetsmiljö och hälsa VT 2010*. Östersund: Östersunds kommun.

Gillander Gådin, K. (2011). *Peer sexual harassment in schools – normalization of gender practices in a neoliberal time*. In Normalization and the production of "outsiderhood": Feminist readings of a neoliberal welfare state, kap 6. Bentham science publishers, Bentham eBooks.

Gillander Gådin, K. (2012). *Sexual harassment of girls in elementary school - a concealed phenomenon within a heterosexual romantic discourse*. Journal of Interpersonal Violence 27(9), 1762-1779.

Hand J, Sanchez L. (2000). *Badgering or bantering? Gender differences in experience of, and reactions to, sexual harassment among U.S. high school students*. Gender & Society. 2000(14):718–46.

Istanbulkonventionen (2011). Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet. Europarådets fördragsserie – nr 210.

Jonsson L, Svedin C G (2017). *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet. Fördjupningsrapport 2017*. Barnafrid. Nationellt kunskapscentrum.

Lee V, Croninger R, Linn E, Chen X. (1996). *The culture of sexual harassment in secondary schools*. American Educational Research Journal. 1996(33):383-417.

Livingstone, S., & Smith, P. (2014). *Annual Research Review: Harms experienced by childusers of online and mobile technologies: the nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age*. Journal of Child Psychology and Psychiatry.

Lichty, L.F. and Campbell, R. (2011). *Targets and witnesses: Middle school students sexual harassment experiences*. The Journal of Early Adolescence, 32.

McGinley, A. (2019). *Schools as training grounds for harassment*. UNLV William S. Boyd School of Law Legal Studies Research Paper Series; University of Chicago Legal Forum, Forthcoming.

Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3403304>

Menckel, E. & Witkowska, E. (2002). *Allvar eller på skämt? En nationell undersökning av språkbruk och sexuella beteenden bland gymnasieelever*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.

McGinley, M., Wolff, J., Rospenda, K., Liu, L., & Richman, J. (2016). Risk factors and outcomes of chronic sexual harassment during the transition to college: Examination of a two-part growth mixture model. *Social Science Research*. 60:297–310.

MUCF (2010). *Hon, Hen, Han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: MUCF.

MUCF (2013). *Unga och jämställdhet*. Fokus 13. Stockholm: MUCF.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2014). *10 orsaker till avhopp. 379 unga berättar om avhopp från gymnasiet*. Skrifter från Temagruppen Unga i arbetslivet. 2013:2. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015). *Rätten till kunskap. Ungas sexuella och reproduktiva rättigheter*. Fokus 15. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Priebe, G. & Svedin, CG (2012). "Online or off-line victimisation and psychological well-being: a comparison of sexual-minority and heterosexual youth". *European Child & Adolescent Psychiatry*. 21:569–582.

Regeringens proposition 2013/14:191. *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*.

Regeringens skrivelse 2016/17:10. *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*.

Online: https://www.regeringen.se/4ace09/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/jamstalldhet/makt-mal-och-myndighet--feministisk-politik-for-ett-jamstallt-samhalle-skr.-2016_17-10.pdf.

Rothman, E., Exner, D., & Baughman, A. (2011). The prevalence of sexual assault against people who identify as gay, lesbian, or bisexual in the United States: A systematic review. *Trauma Violence Abuse*. 12:55–66.

Schneider, K. (1996). *Bystander stress: The effect of organizational tolerance of sexual harassment on victims' coworkers*. Dissertation.

SFS 1962:700. Brottsbalken.

SFS 1993:100. Högskoleförordningen.

SFS 2001:1286. Lagen om likabehandling av studenter i högskolan.

SFS 2001:453. Socialtjänstlagen.

SFS 2008:567. Diskrimineringslagen.

SFS 2010:800. Skollagen.

Skolinspektionen (2018). *Sex- och samlevnadsundervisning. Tematisk kvalitetsgranskning 2018*.

SOU 2010:80. Skolan och psykosociala hälsa. Rapport X från Delegationen för jämställdhet i skolan.

Online: <https://www.regeringen.se/49b719/contentassets/a0ccc4a748f44af795cb96169ff426dd/skolan-och-ungdomars-psykosociala-halsa-sou-201080>.

SOU 2014:6. Män och jämställdhet.

Online: <https://www.regeringen.se/contentassets/6e2024c9c99948bfa052224089272c0e/man-och-jamstallldhet-fran-missiv-till-bilaga-8-sou-20146>.

SOU 2015:86. Mål och myndighet. En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken.

Online: https://www.regeringen.se/contentassets/fd7240295cab45df8130384abdb600fa/mal-och-myndighet---en-effektiv-styrning-av-jamstallldhetspolitiken-sou-2015_86.pdf.

SvD (2018).

<https://www.svd.se/visste-inte-om-jag-skulle-do--sen-valdtog-han-mig>; <https://universitetslaren.se/2018/02/13/sexuella-trakasserier-behover-kartlaggas/>. Publicerad 13 februari 2018.

SVT (2017). *#tystiklassen – nu gör eleverna uppror mot sexuella trakasserier i skolan.*

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/tystiklassen-nu-gor-eleverna-uppror-mot-sexuella-trakasserier-i-skolan>. Publicerad 22 november 2017. Online: 2020-09-21

Thomas & Hersen (2002). *Handbook of Mental Health in the Workplace.* SAGE Publications.

Thorén, M. (2017). #räckupphanden: Gymnasieelever vittnar om övergrepp.

<https://lararnastidning.se/rackupphanden-gymnasieelever-vittnar-om-overgrepp/>. Lärarnas tidning. Publicerad 24 november 2017. Online 2020-09-21.

Universitets- och högskolerådet (2019). *Universitets och högskolors arbete mot sexuella trakasserier. En undersökning på regeringens uppdrag.* Universitets- och högskolerådet. Rapport 2019:2.

Utbildningsdepartementet (2017) *Ledamot av styrelse för ett universitet eller en högskola.*

Online: <https://www.regeringen.se/49d31a/contentassets/540ddefa68da454bad337204970b-67fa/ledamot-av-styrelsen-for-ett-universitet-eller-en-hogskola.pdf>. Artikelnr: U17.002.

Utbildningsdepartementet (2020). *Ökad kompetens om neuropsykiatriska svårigheter och sex och samlevnad i lärarutbildningarna.* Promemoria. U2020/00176/UH.

Online: <https://www.regeringen.se/4a7399/contentassets/de59964617c042f9a6f7c83508bd-b1c2/okad-kompetens-om-neuropsykiatriska-svarigheter-och-sex-och-samlevnad-i-lararutbildningarna>

Witkowska, E. (2005). *Sexual harassment in schools. Prevalence, structure and perceptions.* Arbete och hälsa 2005:10. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.

Witkowska, E. & Gillander Gådin, K. (2005). Have you been sexually harassed in school?: What female high school students regard as harassment. *International Journal of Adolescent Medicine and Health* 17(4), 391-406.

Witkowska, E. & Menckel, E. (2005). Perceptions of sexual harassment in Swedish high schools: experiences and school-environment problems. *European Journal of Public Health* 15, 78-85.

Zetterström-Dahlqvist, H., Landstedt, E. & Gillander-Gådin, K. (2012). *Depressive symptoms and the associations with individual, psychosocial and structural determinants among Swedish adolescents.* *Health* 2012;4(10).

Metod

I DET HÄR AVSNITTET REDOVISAS studiens metodval. Först presenteras den kvantitativa datainsamlingen och därefter den kvalitativa datainsamlingen.

≡ Statistik

Den nationella ungdomsenkäten baseras på ett urval av unga där åldersgruppen 16–25 år har definierats som att de är födda mellan 1992-01-01 och 2002-01-31. I urvalet gjordes ett obundet slumpmässigt urval av 5 000 unga. Svarsfrekvensen var 46 procent. Detta kan anses representativt för Sverige i åldersgruppen 16–25 år. Bortfallet bland enkätsvaren var större bland killar än tjejer och i åldrarna 22–24 år. Därför har alla resultat genomgående viktats för juridiskt kön och ålder. Alla resultat som delas upp på kön är viktade och baseras på de svarandes självdefinierade kön.

I den nationella ungdomsenkäten finns två frågor som rör i vilken utsträckning unga har blivit utsatta för sexualbrott respektive andra ovälkomna sexuella handlingar. Utsattheten speglas i olika former av ovälkomna sexuella handlingar och sexualbrott.

1. Jag har blivit utsatt för sexuellt våld/utnyttjande under de senaste sex månaderna
2. Jag har varit med om något av följande:
 - Jag har gjort något sexuellt som jag egentligen inte vill.
 - Någon annan har gjort något sexuellt med mig som jag egentligen inte ville.
 - Jag har fått sexuella eller avklädda bilder/filmklipp på mig själv spridda på internet mot min vilja, så vitt jag vet.
 - Jag har varit med om att en person på internet försökt få mig att prata om sex eller skicka bilder/göra något framför webbkamera, när jag inte velat.

För att göra det möjligt att undersöka om det syns skillnader i levnadsvillkor mellan unga som varit utsatta för något av ovanstående har unga behövt kategoriseras utifrån erfarenhet av utsatthet. Det har gjorts genom att unga som uppgett att de som

- blivit utsatta för sexuellt våld eller utnyttjande i något sammanhang under de senaste sex månaderna
- uppgett att de, en eller flera gånger, upplevt någon av de ovälkomna sexuella handlingar som enkäten undersöker

har kategoriserats som unga utsatta för ovälkomna sexuella handlingar. Ungar som däremot har svarat nej på båda frågorna⁴⁴ har istället kategoriserats som unga ej utsatta för ovälkomna sexuella handlingar. Nedan visas en tabell med de exakta formuleringarna av frågor och alternativ som ställts kopplat till utsatthet för ovälkomna sexuella handlingar samt i vilken kategori den unga har blivit indelad beroende på svar.

⁴⁴ Till dessa räknas de som svarat nej på den tidsbestämda frågan och svarat nej på minst en av händelserna i den andra frågan (samtidigt som de inte svarat ja på någon händelse).

Fråga	Utsatta för ovälskomna sexuella handlingar	Inte utsatta för ovälskomna sexuella handlingar
Har du blivit utsatt för sexuellt våld eller utnyttjande under de senaste sex månaderna?	Ja, av familj/släkt Ja, i skolan/utbildningen Ja, på arbetet Ja, i samband med en ledarledd fritidsaktivitet Ja, vid andra tillfällen	Nej
Har du gjort något sexuellt som du egentligen inte ville?	Ja, en gång, Ja, flera gånger	Nej aldrig
Har någon annan gjort något sexuellt med dig som du egentligen inte ville?	Ja, en gång, Ja, flera gånger	Nej aldrig
Har du fått sexuella eller avklädda bilder/filmklipp på dig själv spridda på internet mot din vilja, så vitt du vet?	Ja, en gång, Ja, flera gånger.	Nej aldrig
Har du varit med om att en person på internet försökt få dig att prata om sex eller skicka bilder/göra något framför webbkamera, när du inte velat?	Ja, en gång, Ja, flera gånger	Nej aldrig

Tabell 1.1 Frågor om utsatthet för ovälskomna sexuella handlingar och på vilket sätt indelningen av unga har gjorts utifrån svaren på frågorna. I figuren visas inte alternativ som "vill inte svara" och att respondenten inte svarat på delfrågan.

Unga hbtq-personer

Utgångspunkten är att alla som inte definierar sig som heterosexuella cispersoner är hbtq-personer. Detta innebär att även de som exempelvis svarat osäker på sin sexuella läggning eller inte vill definiera sin sexuella läggning anses tillhöra gruppen hbtq-personer.

I den nationella ungdomsenkäten finns frågor om den svarandes könssidentitet och sexuella läggning. Utifrån dessa frågor kan unga hbtq-personer särskiljas från unga heterosexuella cispersoner. Unga hbtq-personer definieras här som svarande som uppgett minst något av följande:

- Annan sexuell läggning än heterosexuell (inklusive osäker på sin sexuella läggning eller aktivt valt att inte vilja definiera sin sexuella läggning).
- Identifierar sig som transperson eller är osäker på om en identifierar sig som transperson.
- Annan könstillhörighet än tjej eller kille eller är osäker på sin könstillhörighet.

Definitionen av hbtq-personer i den här rapporten är bred och utgår från ungas egen definition av sin sexuella läggning och könsidentitet. Bland de som benämns som hbtq-personer är det flera som uppgett att de inte vill definiera eller är osäkra på sin sexuella läggning. Dessa definieras också som unga hbtq-personer eftersom de valt att inte definiera sig i enlighet med heteronormen som heterosexuell. Svartalernativet ”vill inte definiera” kan ses som en möjlighet att uttrycka en queer identitet där den unga inte vill definiera sin sexuella läggning över huvud taget.

Det finns en viss utmaning i att generalisera resultaten till alla unga hbtq-personer i Sverige. Det finns ingen aktuell information om hur stor andel av Sveriges unga som är hbtq-personer. Det är därför svårt att med säkerhet hävda att de statistiska resultaten i rapporten är generaliserbara till alla unga hbtq-personer. Resultaten ger däremot tydliga indikationer och information om hur unga hbtq-personer själva upplever sin situation i relation till andra ungas upplevelser. Det är viktigt att ha i åtanke att gruppen unga hbtq-personer är heterogen och inkluderar unga från exempelvis olika geografiska områden, bakgrunder och åldrar.

Unga med funktionsnedsättning

Unga med funktionsnedsättning är en heterogen grupp med olika behov och förutsättningar. Här avses unga som själva identifierat att de har någon funktionsnedsättning eller långvarig sjukdom som innebär svårigheter i vardagen.

I ungdomsenkäten finns två frågor som berör respondentens eventuella funktionsnedsättning. Det är viktigt att ha i åtanke att det är den självdefinierade funktionsnedsättningen som vi kan redovisa här, vilket innebär att vi inte kan uttala oss om huruvida dessa respondenter har fått diagnos, äter mediciner etcetera. Gruppen unga med funktionsnedsättning består av de unga som svarat att de har en funktionsnedsättning eller långvarig sjukdom som innebär svårigheter i vardagen och/eller svarat att de har en av nedanstående funktionsnedsättningar (givet att de inte svarat nej på frågan om de har en funktionsnedsättning)

- rörelsehinder
- utvecklingsstörning
- autism/autismliknande tillstånd (inkl. Aspergers syndrom)

- dyslexi
- ADHD
- synnedsättning (svårigheter även när du använder glasögon eller linser)
- hörselnedsättning (svårigheter även när du använder hörapparat)
- talsvårigheter
- psykisk funktionsnedsättning, t.ex. schizofreni eller psykosjukdom
- annan, ange vad

Det finns en viss utmaning i att generalisera resultaten till alla unga med funktionsnedsättning i Sverige. Olika funktionsnedsättningar och individuella förutsättningar påverkar möjligheten att besvara den nationella ungdomsenkäten. De grupper av unga med funktionsnedsättning som i högre utsträckning har svarat på enkäten är unga med ADHD, dyslexi samt autism. En stor andel har även svarat att de har andra funktionsnedsättningar än de fasta svarsalternativ som finns i enkäten.

☰ Intervjuer för att höra ungas röster

Ett viktigt uppdrag för MUCF är att lyssna på ungas röster för att veta vilka möjligheter och förutsättningar de har i samhället. Ett sätt att få in ungas röster är att intervjua dem. I årets studie har unga intervjuats om sexuella trakasserier i sin utbildningsmiljö. De flesta av intervjuerna skedde via den digitala plattformen Zoom. Två av intervjuerna, den med unga tjejer på grundskola och stödstrukturen för samma grundskola, var på plats⁴⁵.

Anonymitet, samtycke och trygghet

Enligt forskningsetik ska de som intervjuas vara anonyma och samtycke ska finnas. Vid de tillfällen där barn under 15 år är inblandade ska även samtycke finnas från vårdnadshavare. De yngre unga som medverkar i studien har haft en underskriven samtyckesblankett med sig inför intervjun. Den lämnades ut inför intervjun och samlades in innan intervjun.

⁴⁵ Intervjuguide och samtyckesblankett för unga under 15 år finns som bilaga på www.mucl.se/fokus20.

För att känna trygghet i en intervjusituation är det viktigt att kunna säga sina åsikter utan att anonymiteten röjs. Det var också klart från början att om någon deltagare känner obehag eller inte längre vill delta kan den avsluta sin medverkan i intervjun. De som valde att inte längre delta skulle i så fall strykas ur transkriberingen. Ingen valde att avbryta sin medverkan.

I studien har vi valt att inte ange vilken del av landet de unga bor i, om de bor i storstadsområde eller på liten ort. Det beslutet har tagits dels på grund av att de unga ska känna trygghet under intervjun, dels för att det inte är intressant för studiens innehåll. Det som är av intresse är ungas upplevelser och erfarenheter av sexuella trakasserier i sin utbildningsmiljö.

Fokusgruppsintervjuer

Under våren 2020 genomfördes åtta fokusgruppsintervjuer och en enskild intervju. De unga som deltog var i åldrarna 14–30 år. Intervjuerna arrangerades genom att grundskolor, gymnasieskolor, universitet och folkhögskolor kontaktades. I rekryteringen av unga intervjupersoner betonades att de unga inte behövde ha egna erfarenheter av utsatthet för sexuella trakasserier.

Deltagarna till intervjuerna har bjudits in på olika sätt. En del grupper tackade ja till en större inbjudan som myndigheten gjorde. Andra grupper bjöd vi in mer specifikt för att få en spridning av utbildningsnivåer och åldrar. Andra sätt har även varit att deltagare svarat på en annons via sociala medier om att delta som informant. Anledningen till att sätten varierat är den påverkan som Covid-19 haft på studien.

Intervjupersonerna bjöds in på olika sätt:

- Större inbjudan till elev- och studentorganisationer.
- Större inbjudan till stödstrukturer.
- Kontakter med skolor och universitet.
- Webbenkät om medverkan.

Intervjuerna har främst bestått av fokusgrupper samt en individuell intervju med en kille.

- Fokusgrupper av unga bestod av följande:
- En grupp killar från ett universitet: 4 deltagare.
- En grupp tjejer från ett universitet: 5 deltagare.
- En blandad grupp med tjejer och killar från ett universitet (varav tre öppna hbtq-personer): 6 deltagare.
- En grupp tjejer från en gymnasieskola: 4 deltagare.
- En blandad grupp från gymnasieskola: 3 deltagare.
- En grupp tjejer från grundskola: 5 deltagare.

Fokusgrupper av stödfunktioner bestod av följande:

- En grupp med stödstrukturer från universitet: 3 deltagare.
- En grupp med stödstrukturer från grundskola: 5 deltagare.

En enskild intervju gjordes också med en kille från en gymnasieskola. Totalt är det 37 personer som ingått i de intervjuer som vi har gjort.

För- och nackdelar med att intervju via webben

Det vanligaste sättet att genomföra intervjustudier är att möta individer på en plats och sitta tillsammans i ett rum. Ett annat alternativ är att intervju respondenter via digitala plattformar som Teams och Skype eller liknande. Intervjuer via digitala plattformar går även att göra genom att chatta men då blir intervjun skriven och inte talad. I det här fallet är vi ute efter det talade ordet hos unga.

Intervjuer via digitala plattformar har likheter med vanliga intervjuer även om det kan medföra innebära vissa begränsningar. Du ser bara delar av personernas överkropp och det begränsar den visuella läsningen av kroppsspråket. En fördel är dock den flexibilitet den medför. Dock finns negativa sidor av att göra intervjuer via digitala plattformar. Två av dem

är uppkopplingens kvalitet och om den som intervjuas inte har en kamera. Det är viktigt att de som samtalar under intervjun kan se varandra för att kunna tyda varandras ansiktsuttryck.

Intervjuerna som genomfördes var halvstrukturerade, de följde en mall för att intervjuerna skulle innehålla samma teman men innehållet i intervjuerna styrde samtalet. Det betyder att i vissa intervjuer ställdes en fråga men vid en annan intervju täckte fokusgruppen själva in samma fråga i sitt samtal.

Det finns flera för- och nackdelar med webbaserade intervjuer. Nedan finns några av dem redovisade.

Fördelar med webbaserade intervjuer	Nackdelar med webbaserade intervjuer
Budgetsparade både i tid och pengar.	Teknikstrul som kan hindra ljudupptagning.
Lätt att nå unga på flera platser, underlättar den geografiska spridningen.	Kan hindra i kontakten med de som intervjuas.
Kan se varandra på skärmen, bättre val än telefonintervjuer.	Missar för- och eftersnack som kan komma då inspelningsapparat är avstängd.
Den svarande kan befinna sig i sitt hem eller på annan plats som känns trygg.	Lättare att förlora en del av närheten till den/de som intervjuas.
Lättare att intervju unga då de ofta är mer vana vid den digitala miljön.	Kan vara mer ansträngande än vid intervjuer som genomförs i samma lokal.

Det kan även vara en fördel om den som håller i intervjuerna har erfarenhet av att intervju sedan tidigare. Det är ofta mer ansträngande att göra webbaserade intervjuer än på samma geografiska plats som de som intervjuas.

Covid-19 påverkade upplägget

Inledningsvis när intervjuerna planerades var antalet fokusgrupper många fler. Under planeringsarbetet fick vi en pandemi, Covid-19, och många meddelade att de inte kunde delta. Samtliga gymnasieskolors stödfunktioner hoppade av när verksamheten blev digital. Arbetsbördan blev för stor för dem. Samma sak hände med de grupper av funktionsnedsatta som vi ville intervjua. De var tvungna att prioritera om verksamheten.

Metoden att intervjua på plats ändrades snabbt till att intervjua via en digital plattform. Trots att metoden ändrades till digitala intervjuer var det fortfarande många utbildningsenheter som tackade nej till att delta. Anledningar som uppgavs var bland annat ökad arbetsbörda under gymnasieskolornas och universitetens distansundervisning, att elever och studenter var svåra att nå genom e-post och andra digitala kanaler eller att det helt enkelt inte passade i tid på grund av pandemin.

Vid en av intervjuerna fanns planer på att en transperson skulle deltagit. Tyvärr hoppade denna av. Anledningen till avhoppet är oklart.

Kort reflektion över genomförandet

I och med att vi inte kunnat påverka händelseförloppet under pandemin har vi fått laga efter läge. Som beskrevs ovan ändrades sättet att möta de vi intervjuade. Det finns både för- och nackdelar med att intervjua web-baserat. I slutändan övervägde fördelarna och vi anser att vi har fått ett material som ger oss en bild av ungas erfarenheter av sexuella trakasserier i utbildningsmiljö.

Valet att använda webbaserade intervjuer var lyckat. Genom att de unga kunde sitta i miljöer som de var vana vid och kände sig trygga i fick vi utsagor från de unga som vi inte räknat med. En stor fördel med webbaserade intervjuer är den flexibilitet de medför i form av att kunna möta unga som kanske inte annars hade ställt upp.

En anledning till att vi ändå fått de svar vi fått är att unga har fått möjligheten att sitta hemma eller i en annan miljö där de känner trygghet. Vi resonerar kring att det är en starkt bidragande orsak. Om vi mött unga i en intervjusituation där vi suttit i samma rum hade vi antagligen inte fått samma resultat. Unga är vana att använda datorn för att kommunicera

såväl muntligt som skriftligt. Det är mer naturligt för unga än för vuxna att kommunicera genom datorn.

Att vara den som intervjuar en annan betyder att maktförhållandena mellan er inte är jämna och det kan skapa en osäkerhet från den eller de som intervjuas. Känslan av ojämn maktfördelning finns oavsett om intervjun sker på plats i samma rum eller via ett webbverktyg. För att minska känslan av osäkerhet försökte vi skapa ett tryggt rum vid inledningen av intervjun.

Vi är medvetna om att vi har fler fokusgrupper med unga än med stödstrukturer. Anledningen är den att gymnasieskolor, högskolor och universitet stängde ner under pandemin. Det finns en geografisk spridning i landet, en spridning i åldrar och även i de utbildningar som universitetsstudenterna går. Det var lättare att hitta elever och studenter som ville delta än stödstrukturer. Unga ville troligen vara med i större utsträckning för att de ville dela med sig av sin erfarenhet för att få förändring. Anledningarna till att stödstrukturerna inte hade samma möjlighet är troligen de som redovisats ovan så som tidsbrist och ökad arbetsbörda av distansundervisning.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Uppdragsledare: Victoria C Wahlgren

Omslagsfoto: Dave Goudreau/Unsplash

Övriga foton:

s. 19 Cobro/Unsplash

s. 42 Sin Flow/Unsplash

s. 67 Dimitar Belchev/Unsplash

s. 84 Jonas Allert/Unsplash

s. 110 Sharon McCutcheon/Unsplash

s. 120 Guillaume Issaly/Unsplash

s. 128 Blake Cheek/Unsplash

Grafisk form: Länge Leve Kommunikation AB

Tryck: Tryckservice i Ängelholm AB, november 2020.

Kontaktuppgifter MUCF:

Telefon: 010-160 10 00

E-post: info@mucf.se

Webbplats: www.mucf.se

HOS OSS VÄXER KUNSKAP FRAM

På Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor är ungas villkor och civilsamhällets förutsättningar i fokus. Här växer kunskap fram som beslutsfattare använder när de prioriterar insatser för unga och för civilsamhället. Vi sprider kunskapen i mötet med människor, på såväl nationell som europeisk nivå. Vi fördelar också statsbidrag som ger små och stora organisationer möjlighet att genomföra sin verksamhet. Det ger också unga möjlighet att arbeta som volontär, studera eller praktisera i ett annat europeiskt land.